

Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education, Science of Ukraine

Херсонський державний університет
Kherson State University

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск — LXXXVIII
Issue

Херсон — 2021
Kherson

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія KB № 23955-13795ПР, зареєстровано 26.04.2019. Збірник наукових праць «Південний архів (філологічні науки)» є фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу МОН України № 409 від 17.03.2020 року (додаток № 1)
Журнал включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)
Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 29.11.2021 р. № 7)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ільїнська Ніна Іллівна – доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Олексенко Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Висоцький Андрій Анатолійович – кандидат філологічних наук, Херсонський державний університет.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бокшань Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, Херсонський державний аграрний університет.

Бондарева Олена Євгенівна – доктор філологічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка.

Вишницька Юлія Василівна – доктор філологічних наук, доцент, Інститут філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Зарва Вікторія Анатоліївна – доктор філологічних наук, професор, Бердянський державний педагогічний університет.

Кеба Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Кузнецов Ілля Володимирович – доктор філологічних наук, доцент, Новосибірський державний театральний інститут (Новосибірськ, Росія).

Мазур Олена Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет.

Набитович Ігор Йосипович – доктор філологічних наук, професор, Університет імені Марії Кюрі-Склодовської (Люблін, Польща).

Омельчук Сергій Аркадійович – доктор педагогічних наук, доцент, Херсонський державний університет.

Помогайбо Юлія Олександрівна – кандидат філологічних наук, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.

Просяннікова Яна Миколаївна – кандидат філологічних наук, Херсонський державний університет

Ройтер Тільманн – доктор філологічних наук, Інститут славістики Альпен-Адрія університету (Клагенфурт, Австрія).

Офіційний сайт видання: <https://pa.journal.kspu.edu>

Південний архів (філологічні науки): Збірник наукових праць. Випуск LXXXVIII. – Херсон: ХДУ, 2021. – 84 с.
© ХДУ, 2021

Certificate on state registration of printed mass medium, series KV № 23955-13795ПР, registered on 26.04.2019. Collection of Scientific Papers “South Archive (Philological Sciences)” is a professional publication in the category “B” on the specialization 035 “Philology” under the Order of the MES of Ukraine № 409 on 17.03.2020 (Appendix № 1)
The journal is included in scientometric database Index Copernicus (the Republic of Poland)
Approved by the Decision of Academic Council of Kherson State University (protocol № 7, 29.11.2021)

EDITOR DIRECTOR:

Ilinska Nina Illivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kherson State University.

DEPUTY CHIEF EDITOR:

Oleksenko Volodymyr Pavlovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kherson State University.

EXECUTIVE SECRETARY:

Vysotskyi Andrii Anatoliiovych – Candidate of Philological Sciences, Kherson State University.

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Bokshan Halyna Ivanivna – Candidate of Philological Sciences, Kherson State Agrarian University.

Bondareva Olena Yevhenivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Borys Grinchenko Kyiv University.

Vyshnytska Yuliia Vasylivna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University.

Zarva Viktoriia Anatoliivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Berdyansk State Pedagogical University.

Keba Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

Kuznetsov Illia Volodymyrovych – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Novosibirsk State Theater Institute (Novosibirsk, Russia).

Mazur Olena Viktorivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Kherson National Technical University.

Nabytovych Ihor Yosypovych – Doctor of Philological Sciences, Professor, Maria Curie-Skłodowska University (Lublin, Poland).

Omelchuk Serhii Arkadiiovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kherson State University.

Pomohaibo Yuliia Oleksandrivna – Candidate of Philological Sciences, Odesa I.I. Mechnikov National University.

Prosiannikova Yana Mykolaivna – Candidate of Philological Sciences, Kherson State University.

Reuther Tilmann – Doctor of Philological Sciences, Institute of Slavonic Studies of the Alpen-Adria University Klagenfurt (Republic of Austria).

Official website of edition: <https://pa.journal.kspu.edu>

South Archive (Philological Sciences): Collected papers. Issue LXXXVIII. – Kherson: Kherson State University, 2021. – 84 p.
© KSU, 2021

ЗМІСТ

1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Цупікова О. А. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОРФОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У РЕКЛАМНОМУ МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	6
Черниш А. Є. ДИСКУРС НЕВРОЗУ В РОМАНІ С. ПРОЦЮКА «ТРОЯНДА РИТУАЛЬНОГО БОЛЮ».....	13

2. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Дойчик О. Я., Томаш Я. З. МЕТАФОРИЧНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТІВ <i>CRIME</i> ТА <i>INVESTIGATION</i> У ДЕТЕКТИВНИХ Оповіданнях.....	24
Мащенко А.-М. А. ЕКСПАНСІЯ ЯК ЗАСІБ ПОСИЛЕННЯ АПЕЛЯТИВНОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РЕКЛАМІ.....	36
Nytspol V. I. LEXICAL ANALYSIS OF THE SERIAL KILLER CHARACTER'S DISCOURSE IN THE 20 TH CENTURY AMERICAN FICTION.....	46

3. ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Дроздовський Д. І. ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ОСНОВА ТРАНСМОДЕРНІЗМУ Й МЕТАМОДЕРНІЗМУ В ТЕОРЕТИЧНИХ ПОГЛЯДАХ О. ПАВЛОВА.....	54
---	----

4. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Жулавська О. О. ВІДТВОРЕННЯ ДОТИКОВИХ СИНЕСТЕЗІЙНИХ МЕТАФОР В АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	64
Kyrychuk L. M., Kovalchuk L. V. RELIGIOUS TERMS IN TOURIST TEXTS TRANSLATION: CROSS-CULTURAL DIMENSIONS.....	74

РЕЦЕНЗІЇ

Хода Л. Д. РЕЦЕНЗІЯ НА ПІДРУЧНИК ЯРМІЛИ КРЕДАТУСОВОЇ (J. KREDÁTUSOVÁ) «SÚDNY PREKLAD V PRAXI. DOKUMENTY TRESTNÉHO PRÁVA (UKRAJINSKO-SLOVENSKÝ ASPEKT)».....	82
---	----

CONTENTS

1. UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

- Tsupikova O. A. FEATURES OF FUNCTIONING OF MORPHOLOGICAL UNITS
IN MEDICAL ADVERTISING DISCOURSE.....7
- Chernysh A. Ye. DISCOURSE OF NEUROSIS IN S. PROTSYUK’S NOVEL
“ROSE OF RITUAL PAIN” 13

2. ROMANCE, GERMANIC AND OTHER LANGUAGES

- Doichyk O. Ya., Tomash Ya. Z. METAPHORIC REPRESENTATION OF THE CONCEPTS
OF *CRIME* AND *INVESTIGATION* IN DETECTIVE STORIES 25
- Mashchenko A.-M. A. EXPANSION AS A MEANS OF STRENGTHENING
APPELLATIVENESS OF PHRASEOLOGICAL UNIT IN ADVERTISING 37
- Nytspol V. I. LEXICAL ANALYSIS OF THE SERIAL KILLER CHARACTER’S
DISCOURSE IN THE 20TH CENTURY AMERICAN FICTION.....46

3. LITERARY THEORY

- Drozdovskyi D. I. THE POSTCOLONIAL BASIS OF TRANSMODERNISM
AND METAMODERNISM IN A. PAVLOV’S THEORETICAL VIEWS 54

4. TRANSLATION STUDIES

- Zhulavska O. O. RETENTION OF THE TOUCH SYNESTHETIC METAPHORS
IN ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATIONS OF FICTION 65
- Kyrychuk L. M., Kovalchuk L. V. RELIGIOUS TERMS IN TOURIST TEXTS
TRANSLATION: CROSS-CULTURAL DIMENSIONS.....74

REVIEWS

- Hoda L. D. A REVIEW OF YARMILA KREDATUSOVA’S TEXTBOOK
(J. KREDÁTUSOVÁ) «SÚDNY PREKLAD V PRAXI.
DOKUMENTY TRESTNÉHO PRÁVA (UKRAJINSKO-SLOVENSKÝ ASPEKT)» 74

1. Українська мова та література

1. Ukrainian language and literature

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОРФОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У РЕКЛАМНОМУ МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Цупікова Олена Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки Запорізького
державного медичного університету
cpklena@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5834-4493

Мета. Статтю присвячено аналізу вербальних засобів створення комунікативного ефекту впливу на адресата в рекламному медичному дискурсі. Метою статті є дослідження особливостей функціонування мовних одиниць на морфологічному рівні в дискурсі медичної реклами.

Методи. Для розвідки залучено описовий метод, який передбачає прийоми спостереження, систематизації, інтерпретації, класифікації, для збору й аналізу мовного матеріалу. Із метою виявлення вербальних засобів впливу та їхнього комунікативно-прагматичного призначення використано функціональний метод. Для визначення змісту мовних одиниць застосовано структурно-семантичний метод. Кількісно-статистичний метод дав змогу зафіксувати активність використання мовних засобів впливу в рекламних текстах.

Результати. Результати проведеного дослідження уможливили дійти висновку, що кожна частина мови й кожна граматична форма мають певне функційне навантаження в реалізації прагматичного завдання. Зазначено, що специфікою мови рекламних повідомлень медичного спрямування є субстантивність, деталізація, конкретизація, залучення адресата до прихованого діалогу, імітація довірливого спілкування рекламодавця і споживача, динамізм, апеляція до почуттів, емоцій тощо. Установлено, що означені засоби надають рекламному тексту точності, об'єктивності, переконливості, підкреслюють переваги та цілющі властивості ліків, створюючи всебічне уявлення про медикамент.

З'ясовано частотність уживання частин мови в текстах медичної реклами відповідно до спонукально-маніпулятивної мети рекламної комунікації.

Проаналізовані морфологічні та граматичні одиниці є ефективними засобами впливу на асоціативне мислення цільової аудиторії, постаючи одним з інструментів маніпулювання її свідомістю. Оптимальний добір іменників, прикметників, дієслів тощо у рекламному тексті створює дієве повідомлення, яке одночасно інформує споживача та здійснює на нього вплив.

Висновки. За підсумками проведеного дослідження проаналізовано функціонування частин мови у дискурсі медичної реклами як засобів мовленнєвого впливу на адресата на морфологічному рівні. Ретельний добір частиномовних одиниць та їхніх граматичних категорій створює умови для реалізації маніпулятивного потенціалу рекламного повідомлення. Комплексне вживання морфологічних одиниць забезпечує позитивне сприйняття медичного препарату, сприяє глибшому впливу на вибір потенційного клієнта і спонукає його до придбання рекламованого засобу. Отримані результати розвідки свідчать про важливість дослідження вербальних засобів мовленнєвого впливу на адресата на морфологічному мовному рівні і вказують на перспективи подальшого вивчення окресленої теми.

Ключові слова: іменник, прикметник, прислівник, займенник, числівник, дієслово.

FEATURES OF FUNCTIONING OF MORPHOLOGICAL UNITS IN MEDICAL ADVERTISING DISCOURSE

Tsupikova Olena Anatoliivna,

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Language Training of
Zaporizhzhia State Medical University
cpklena@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5834-4493*

Purpose. The article is devoted to the analysis of verbal means of creating a communicative effect of influence on the addressee in the medical advertising discourse. The purpose of the article is to study the peculiarities of the functioning of linguistic units at the morphological level in the discourse of medical advertising.

Methods. Descriptive, functional, structural and semantic, quantitative and statistical research methods are used for the survey.

Results. The results of the study allowed to conclude that each part of speech and each grammatical form has a certain functional yield in the implementation of a pragmatic task. It is noted that the specifics of the language of medical advertising messages are substantiality, detailing, concretization, involvement of the addressee in an implicit dialogue, imitation of trustful communication between advertiser and consumer, dynamism, appeal to feelings, emotions, and etc. It is established that these means give the advertising text accuracy, objectivity, persuasiveness, emphasize the benefits and healing properties of medications, creating a comprehensive picture of a medication.

The frequency of use of parts of speech in the texts of medical advertising under the motivational and manipulative purpose of advertising communication has been clarified.

The analyzed morphological and grammatical units are effective means of influencing the associative thinking of the target group, becoming one of the means for manipulating its consciousness. The optimal choice of nouns, adjectives, verbs, etc. in the advertising text creates a dynamic message that both informs and influences the consumer.

Conclusions. According to the results of the study, the functioning of parts of speech in the discourse of medical advertising as a means of speech influence on the addressee at the morphological level is analyzed.

A thorough selection of linguistic units and their grammatical categories creates conditions for the implementation of the manipulative potential of the advertising message. The comprehensive use of morphological units provides a positive perception of a medication, contributes to a more profound influence on the choice of a potential client, and encourages him to purchase the advertised item. The obtained results of the survey testify to the importance of the study of verbal means of speech influence on the addressee at the morphological linguistic level and indicate the prospects for further study of the outlined topic.

Key words: noun, adjective, adverb, pronoun, numeral, verb.

1. Вступ

Реклама – значущий і специфічний феномен сьогодення. Головним її призначенням є поширення інформації про товар та спонукання адресата до його придбання. Вагомим компонентом, який забезпечує ефективність рекламного дискурсу, є мова. Точний добір і вдале поєднання мовленнєвих елементів створює впливове рекламне повідомлення, яке збуджує потенційного покупця придбати певну продукцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що мовознавцями всебічно вивчаються механізми впливу реклами на індивідуальну свідомість. Предметом аналізу О. Арешенкової (Арешенкова, 2016) є мовні засоби створення комунікативного ефекту впливу на адресата на прикладі комерційної реклами. Т. Безугла (Безугла, 2017) досліджує рекламний дискурс друкованої споживчої реклами з позицій етнопрагматичного й полікодового підходів. У центрі уваги І. Городецької (Городецька, 2016) – лінгвальні (лексичні, граматичні та стилістичні)

і невербальні засоби творення текстів реклами косметичних засобів. Метою праці О. Македонової (Македонова, 2017) є дослідження лінгвостилістичної організації та прагматичного функціонування рекламного дискурсу. О. Олексюк (Олексюк, 2019) вивчає ключові слова текстів комерційної реклами як маркери мовленнєвого впливу, описує їх семантичні зв'язки та приналежність до різних лексико-семантичних груп. Н. Ткачук (Ткачук, 2016) аналізує рекламний дискурс з позицій маніпулятивних засобів та прийомів із залученням молодіжного сленгу, виділяє особливості психологічного впливу реклами. Утім, незважаючи на значні здобутки у вивченні питань мовної специфіки рекламного дискурсу загалом, досі залишається недостатньо розробленими закономірності вживання морфологічних засобів у рекламних повідомленнях медичного спрямування. У зв'язку із цим **актуальним** є дослідження функціонування вербального наповнення в текстах медичної реклами як важливого інструменту впливу на споживача.

Метою статті є аналіз особливостей функціонування морфологічних одиниць у рекламному медичному дискурсі. Зазначена мета передбачає виконання таких завдань: 1) виокремити і схарактеризувати семантичні групи іменників, прикметників, прислівників, займенників, числівників та дієслів, як найбільш уживаних частин мови в означеному дискурсі; 2) визначити частотність уживання мовних засобів впливу в рекламних текстах медичного спрямування.

Методи. Для розвідки залучено описовий метод, який передбачає прийоми спостереження, систематизації, інтерпретації, класифікації для збору й аналізу мовного матеріалу. Із метою виявлення вербальних засобів впливу та їх комунікативно-прагматичного призначення використано функціональний метод. Для визначення змісту мовних одиниць застосовано структурно-семантичний метод. Кількісно-статистичний метод дав змогу зафіксувати активність використання мовних засобів впливу в рекламних текстах.

1. Іменники як одиниці здійснення впливу

Прагматична спрямованість рекламного медичного дискурсу виявляється в актуалізації тих вербальних засобів, які впливають на потенційного покупця, переконують його і спонукають до придбання рекламованих ліків. Зважаючи на це, копірайтери здійснюють ретельний добір частиномовних одиниць для реалізації маніпулятивного потенціалу рекламного повідомлення.

Значна роль у створенні ефективного дискурсу медичної реклами належить іменним частинам мови, передусім іменнику. Іменники як маніпулятивні засоби порівняно з іншими частинами мови використовуються найчастіше (24%), тому важливою мовною особливістю рекламних текстів є субстантивність.

Аналіз фактичного матеріалу дозволив виділити такі семантичні групи іменників, що є найбільш уживаними в означеному дискурсі: назви ліків (*Анаферон, Вольтарен, Евкабал, Ібуфен, Карсил, Мезим, Пантестин, Цитрамон*), мета (*лікування, профілактика, покращення зовнішності*), лікарська форма (*таблетки, краплі, капсули, сироп, крем, свічки*), захворювання (*алергія, грип, герпес, дерматит, гайморит*), симптоми захворювань (*температура, кашель, нежить, біль, набряк, запалення, нудота, діарея*), органи та частини тіла людини (*спина, коліно, печінка, серце, шлунок, горло, нерви, голова, ніс, м'язи, суглоби*), стан людини до вживання ліків (*втома, слабкість, страждання, стрес, дискомфорт*), результат, який реципієнт отримає після вживання ліків (*полегшення, покращення, зменшення, усунення, захист, задоволення, одужання*), мікроорганізми (*бактерії, віруси, мікроби*).

Опрацювання використаних джерел показало, що особливістю рекламного медичного дискурсу є широке використання іменників зі значенням термінологічного (загальнонаукового і вузькоспеціального) характеру. Основна функція спеціальної лексики – дефінітивна. Саме вона дає змогу всебічно схарактеризувати препарат, підкреслити його унікальність (*Єдиний препарат кеторолаку трометаміну в Україні у формі назального спрею («Asprix»*)).

Уживання речовинних іменників для позначення компонентів лікарських засобів (*Комплекс кальцію, вітаміну D₃ та вітаміну К* («ТріоКальцій»)) і підкреслення їх впливу на організм (*Хвощ польовий сприяє розчиненню ниркових каменів, мучниця запобігає відкладенням в нирках і суглобах, журавлина перешкоджає утворенню осередку інфекції* («Цисторенал»)) надає рекламі конкретності і переконливості, сприяє більш чіткому уявленню споживача про рекламований медикамент.

Із метою передачі інформації про лікувальну дію лікарського препарату використовуються віддієслівні іменники, що містять позитивну конотацію (*для полегшення місцевого болю* («Олфен»), *усунення інфекцій* («Лізак»)).

Отже, насиченість рекламного медичного дискурсу іменниками привертає увагу великої кількості споживачів і створює всебічне уявлення про лікарський засіб.

2. Прикметник як засіб мовленнєвого впливу

У мовній парадигмі маніпулятивних засобів важливе місце посідає і прикметник (20%), який використовується для опису ознак товарів медичного призначення. Відносні прикметники слугують для назви об'єктивних властивостей ліків, якісні – виконують оцінно-характеризувальну функцію.

У результаті мовного аналізу текстів медичної реклами було виділено семантичні групи прикметників, що виражають:

– високу оцінку: *хороший, чудовий, видатний, престижний*: *Завдяки унікальному складу Лінекс Форте захищає від дії шкідливих бактерій* («Лінекс Форте»);

– позитивні ознаки: *потужний, захисний, дієвий, надійний, корисний, міцний, швидкий*: *Завдяки потужній силі Колдрекс ефективно усуває симптоми застуди та грипу* («Колдрекс»);

– негативні ознаки: *поганий, шкідливий, нюючий, втомлений, болючий*: *Нежить робить ваше життя нестерпним* («Отривін»);

– фармакотерапевтичні ознаки: *протизапальний, противірусний, жарознижуючий, відхаркувальний, знеболюючий, антистресовий*: *Пряма противірусна дія, жарознижуюча та протизапальна дія* («Афлубін»);

– фізіологічні ознаки: *головний, кишковий, м'язовий, серцевий, гормональний*: *Три компоненти проти головного болю* («Копацил»);

– топонімічні ознаки: *український, в'єтнамський, німецький, швейцарський, болгарський*: *Український продукт* («Цитрамон Дарниця»).

Дуже поширеним морфологічним прийомом є вживання вищого (*сильніший, міцніший*) та найвищого (*найцікавіший, найменший*) ступенів порівняння прикметників, оскільки вони відображають високу градацію емоцій: *Грип – сильний, Грипго – сильніший* («Грипго»), *Свобода дихання для найменших носиків* («Маример»). Використання цих граматичних категорій сприяє виділенню рекламowanego препарату з усього ряду однотипних ліків, а реципієнт, декодуючи приховану інформацію, сприймає медикамент як найкращий для нього.

У ході наукової розвідки виявлено, що прикметники виконують у рекламному дискурсі багато функцій, найважливішими з яких є деталізація, конкретизація, поширення значення іменників, увиразнення викладу, додавання емоційності. Переважна більшість прикметників підкреслює позитивні властивості рекламованих ліків.

Отже, широке застосування прикметників у медичному рекламному дискурсі зумовлено потребою створення дієвого повідомлення, яке б одночасно інформувало споживача та здійснювало на нього вплив на короткому відрізку тексту.

3. Прислівник – мовний засіб створення комунікативного ефекту впливу на адресата

Значно поглиблює сприйняття рекламованих ліків та створює у свідомості споживача низку позитивних асоціацій уживання прислівників (12%). Основною функцією прислівників є інтенсифікація й специфікація ознаки або дії, тобто посилення та уточнення позитивних

оцінок, виражених прикметниками та дієсловами. В аналізованому матеріалі прислівник використовується для вказівки на:

- ступінь прояву ознаки або дії ліків: *дуже, значно, вільно, класно*: *Коли нежить не дає вільно дихати* («Нокспрей Актив»);
- загальну позитивну або високу оцінку результату: *добре, чудово, позитивно, феноменально, надійно*: *Позитивно впливає на функції печінки* («Медихронал»); *Швидко і надійно лікує молочницю* («Ливарол»);
- гарантію, вигоду, що отримується внаслідок придбання препарату: *вигідно, гарантовано, недорого*: *Легко ногам, вигідно вам* («Флебосар»);
- безпеку, зручність, простоту використання: *безпечно, доцільно, легко, безпосередньо*: *Діє м'яко та безпечно* («Атоксил»);
- швидкість досягнення результату, ефективність дії: *ефективно, дієво, вчасно, одразу*: *Від кашлю швидко позбавляє* («Евкабал»);
- тривалість ефекту від застосування: *надовго, завжди, постійно*: *Швидко та надовго позбавляє від жару, головного болю* («Мілістан»);
- негативні відчуття, пов'язані зі станом здоров'я: *погано, на жаль, непросто, боляче*: *Тепер мені погано дуже* («Лаферабін»).

Для акцентування уваги споживача на перевагах рекламованого лікарського препарату в медичному дискурсі широко використовуються ступені порівняння прислівників: *найголовніше* («Беліса», «Маліпін»), *скоріше* («Лаферабін»), *потужніше* («ТераФлю Екстра»), *дешевше* («Лоспирин»), *найдовше* («Лоспирин»). Найчастіше ці граматичні засоби слугують для вираження гіперболізованої позитивної оцінки.

Отже, прагматична цінність вживання прислівників у рекламному медичному дискурсі зумовлена характеристикою властивостей рекламованого лікарського засобу та його дії на організм людини з точки зору його безпеки, ефективності, надійності, позитивних змін у разі його придбання.

4. Займенник і числівник як вербальні компоненти в підвищенні ефективності впливу на реципієнта

Із метою більшої персоніфікації медичної реклами використовують займенники (8%). Аналіз фактичного матеріалу показав, що займенники, як і всі частини мови, реалізують перш за все функцію мовленнєвого впливу. Найчастіше в рекламному дискурсі вживаються особові та присвійні займенники 1-ої і 2-ої особи однини або множини, які створюють ілюзію присутності адресанта, сприяють встановленню контакту між рекламодавцем і потенційним покупцем, надають рекламній комунікації довірливого тону та особистісного характеру: *Ви одна? – Нас багато і ми різного віку* («Деквадол»), *Я вибираю, я довіряю* («Уронефрон»), *Роками заспокоює наші нерви* («Валеріана»).

Особовий займенник *ми* в рекламних текстах уживається як засіб зближення адресанта з адресатом: *Ми допомагаємо йому у найпростіших речах* («Анаферон дитячий»). Займенник *Ви* допомагає зробити звернення персоніфікованим, підкреслити шанобливе ставлення до споживача: *Вам допоможе Отривін-спрей* («Отривін»). Займенник *ти* при звертанні до реципієнта використовується з метою підкреслення невимушеності спілкування, особливо з молодіжною аудиторією, щоб скоротити умовну відстань між адресатом і адресантом: *Це твої вітаміни* («Квадевіт»).

Означальні займенники *весь, кожний, будь-який* підкреслюють широту можливостей лікарського препарату і справляють на реципієнта сугестивний вплив (*весь час* («Грипго»), *у кожній аптеці* («Меновазан»)).

Отже, використання займенників успішно сприяє залученню адресата до прихованого діалогу, створюючи для нього умови для позитивного сприйняття товару.

Ефективним способом переконання споживача в медичній рекламі є використання числівників (12%). Це зумовлено низкою чинників. По-перше, цифри створюють враження точності та об'єктивності і, як наслідок, роблять повідомлення переконливим. По-друге, числівники є важливим засобом реалізації стратегії переваги, в основі якої лежить декларація вищості рекламованого препарату над конкурентами: *Сорбекс містить тисячі активних гранул* («Сорбекс»).

Особливістю вживання числівників є їхня повна заміна цифрами з метою скорочення й увізнення викладу: *діє до 12 годин* («Отривін»), *лише 1 раз на тиждень* («Екзодерил Лак»).

Уживання форм числівників у рекламному дискурсі є важливим у контексті конкретизації та деталізації текстового повідомлення, що, у свою чергу, сприяє глибшому впливу на вибір потенційного клієнта і спонукає його до придбання рекламованого засобу.

5. Дієслово як засіб здійснення маніпулятивного впливу на свідомість адресата

Досить важливою морфологічною групою в рекламному медичному дискурсі є дієслова (24%). Дієслівна лексика робить текст більш динамічним, має яскраво виражений маніпулятивний характер і набагато більшу спонукальну силу, ніж інші частини мови.

Прагматичний потенціал дієслова в означеному дискурсі реалізується на лексичному і граматичному рівнях. Семантичні та стилістичні характеристики дієслів сприяють реалізації цільової настанови – впливати на адресата для спонукання його до придбання рекламованого препарату.

Найчастіше вживаними в межах досліджуваного матеріалу є групи дієслів, що виражають:

– спонукання до дії: *спробуйте, застосуйте, купуйте, приймайте: Використовуйте Долобене* («Долобене»);

– емоційний стан: *хвилюватися, відчувати, сумувати, втішати, скаржитися: Я, як мама, хвилююсь за свою сім'ю* («Лактіале»);

– позитивний вплив на об'єкт (людину, органи): *лікувати, помагати, протидіяти, усунути, підвищувати, тамувати, позбутися, рятувати, боротися, зменшувати, полегшувати, нормалізувати: Зміцнює імунітет, покращує дію антибіотика* («Субалін Форте»);

– негативний вплив на об'єкт: *руйнувати, страждати, переслідувати, тиснути, порушувати, псувати: «Коли твоє життя руйнує головний біль* («Солпадеїн»);

– піклування та захист: *піклуватися, оберігати, захищати, турбуватися: Захищає від токсинів* («Карсил Форте»), *Турбується про шлунок* («Домрид»).

Здійснений аналіз засвідчив, що дієслова в рекламному медичному дискурсі мають найбільш складну та містку семантичну структуру, найбільший динамізм (переважання дієслів дії, а не стану), інформують про появу нових препаратів і їх позитивні якості, імітують довірливе спілкування рекламодавця та споживача, апелюють до почуттів, емоцій, ціннісних настанов особистості й забезпечують результативний вплив на адресата. Отже, дієслово має надзвичайно високий прагматичний потенціал і здатне служити засобом реалізації як стратегії раціонального, так і стратегії емоційного впливу, що й зумовлює доцільність його використання для оптимізації мовленнєвого впливу на адресата й підвищення перлокутивного ефекту рекламного дискурсу.

Висновки

Отже, у статті обґрунтовано важливість дослідження вербальних засобів мовленнєвого впливу на адресата на морфологічному рівні. Аналіз мовних засобів продемонстрував розмаїття частиномовних одиниць, які є джерелом сугестії мови в рекламному медичному дискурсі. Кожна частина мови й кожна граматична форма виконують певне функційне навантаження в реалізації прагматичного завдання. Їх оптимальний добір та стилістичний потенціал сприяють реалізації рекламних стратегій і здійсненню спонукально-маніпулятивного впливу на свідомість адресата. Означені засоби надають рекламному тексту точності, об'єктивності,

переконливості, підкреслюють переваги та цілющі властивості ліків, створюючи всебічне уявлення про медикамент.

Перспективи подальшого вивчення окресленої проблеми вбачаємо в дослідженні вербальних засобів мовленнєвого впливу на реципієнта на інших мовних рівнях (фонетичному, лексичному, синтаксичному).

Література:

1. Арешенкова О. Ю. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 ; Криворізький держ. пед. ін.-т. Кривий Ріг, 2016. 21 с.
2. Безугла Т. А. Англо- і німецькомовний рекламний дискурс : полікодовий лінгвопрагматичний підхід : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2017. 20 с.
3. Городецька І. В. Англійськомовний рекламний текст косметичних засобів: структура, семантика, прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2016. 20 с.
4. Македонова О. Д. Лінгвостилістична організація та прагматичне функціонування англійськомовного рекламного дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2017. 24 с.
5. Олексюк О. М. Ключові слова рекламних текстів як іманентний складник сугестивного рекламного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. 2019. Вип. 6(74). С. 92–95.
6. Ткачук Н. О. Особливості функціонування рекламного дискурсу, орієнтованого на молодіжну цільову аудиторію. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Книга 1. С. 249–253.

References:

1. Areshenkova O. Yu. (2016) Komunikatyvno-prahmatychni ta stylistychni parametry reklamnoho tekstu [Communicative-pragmatic and Stylistic Parameters of Advertising Text]. Synopsis Diss. Cand. of Phil. Sciences : 10.02.01. Kryvyi Rih State Pedagogical Institute. Kryvyi Rih. 21 p. [in Ukrainian].
2. Bezuhla T. A. (2017) Anhlo- i nimetskomovnyi reklamnyi dyskurs : polikodovyi linhvoprahmatychnyi pidkhid [English and German-language Advertising Discourse: a Polycode Linguistic Pragmatic Approach]. Synopsis Diss. Cand. of Phil. Sciences : 10.02.04. V. N. Karazin Kharkiv National University. Kharkiv. 20 p. [in Ukrainian].
3. Horodetska I. V. (2016) Anhliiskomovnyi reklamnyi tekst kosmetychnykh zasobiv: struktura, semantyka, prahmatyka [English-language Advertising Text of Cosmetics: Structure, Semantics, Pragmatics]. Synopsis Diss. Cand. of Phil. Sciences : 10.02.04. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi. 20 p. [in Ukrainian].
4. Makedonova O. D. (2017) Linhvostylistychna orhanizatsiia ta prahmatychni funktsionuvannia anhliiskomovnoho reklamnoho dyskursu [Linguistic and Stylistic Organization and Pragmatic Functioning of English-language Advertising Discourse]. Synopsis Diss. Cand. of Phil. Sciences : 10.02.04. Zaporizhzhia National University. Zaporizhzhia. 24 p. [in Ukrainian].
5. Oleksiuk O.M. (2019) Kliuchovi slova reklamnykh tekstiv yak imanentnyi skladnyk suhestyvnoho reklamnoho dyskursu. [Keywords of advertising texts as the immanent warehouse of suggestive advertising discourse]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: seriia «Filolohiia»*. Vyp. 6(74). S. 92-95. [in Ukrainian].
6. Tkachuk N.O. (2016) Osoblyvosti funktsionuvannia reklamnoho dyskursu, oriientovanoho na molodizhnu tsilovu audytoriiu. [Features of the functioning of advertising discourse focused on the target youth audienc]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Filolohichni nauky*. Knyha 1. S. 249-253. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.09.2021
The article was received 20 September 2021

УДК 82.161.2-9.09:616-009:159.96

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2021-88-2>

ДИСКУРС НЕВРОЗУ В РОМАНІ С. ПРОЦЮКА «ТРОЯНДА РИТУАЛЬНОГО БОЛЮ»

Черниш Анна Євгеніївна,

*кандидат філологічних наук,
докторант Національного університету
імені М. П. Драгоманова
anna_chernysh@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6183-7312*

Мета статті – на матеріалі художньо-біографічного роману С. Процюка «Троянда ритуального болю» проаналізувати механізм появи і функціонування дискурсу неврозу Василя Стефаника.

Для аналізу поставленої мети використано дослідницькі прийоми систематизації, класифікації та узагальнення, застосовано психоаналітичну методологію, постколоніальне прочитання.

Результати дослідження. У романі представлений широкий художній психоаналітичний інструментарій – неусвідомлені процеси психічного розвитку героя, травми і травматичні події у житті Василя Стефаника, корпус душевних інспірацій, розбудованих на численних страхах, неврозах, болях, низка асоціацій і сугестій, вдало засоційованих образів тривоги і неспокою, хитросплетених сновидного й візійного дискурсів, поглибленої архетипіки. З'ясовано, що невроз є закономірним наслідком утривавленої боротьби різних іпостасей Василя Стефаника, які він намагався примирити між собою. Вагомим аспектом появи і функціонування невротичного стану героя додали дитячі травми, страхи, комплекси, стреси, надмірна тривожність. Внутрішня напруга й рання дитяча травма виформували глибоко засоційовані образи звіра із кривавою пащекою і Кулі Тривоги як засадничих невротичних факторів. Едіпів комплекс і конфлікт між реальним уявленням себе та своїм ідеальним Я також вагомо розвивали невротичний спосіб життєукладу Василя Стефаника. Встановлено, що образ Василя Стефаника в романі відзначається дисперсійною напругою, надмірною тривожністю, що призвело до появи депресійного, меланхолійного і почасти інфантильного світоставлення. З'ясовано, що творчість допомагала персонажеві притлумлювати напругу, страхи, відчуття провини, гріхи.

Висновки. Образ Василя Стефаника в романі маркований неврозом, ключовими складниками якого є надмірна тривога, депресія, власне невротичні і психічні зриви в поведінці, страхи і залежності, проблеми в комунікації, Едіпів комплекс, множинна особистість. Важливими психоаналітичними кодами потрактування невротичного типу особистості є глибинні особні асоціації Кулі Тривоги та звіра із кривавою пащекою, що увиразнюють невротичний дискурс виповнення головного героя.

Ключові слова: невроз, страх, травма, тривога, асоціація.

DISCOURSE OF NEUROSIS IN S. PROTSYUK'S NOVEL "ROSE OF RITUAL PAIN"

Chernysh Anna Yevheniivna,

*Candidate of Philology Science,
Doctoral Student at National Pedagogical
Dragomanov University
anna_chernysh@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6183-7312*

The purpose of the article is to analyze the mechanism of the emergence and functioning of the discourse of neurosis of Vasyl Stefanyk on the material of the artistic and biographical novel by S. Protsyuk "Rose of Ritual Pain".

Methods of analysis, synthesis, description, interpretation, psychoanalytic methodology, postcolonial reading were used to analyze the set goal.

Research results. The novel presents a wide range of artistic psychoanalytic tools – unconscious processes of mental development of the hero, traumas and traumatic events in the life of Vasily Stefanyk, a body of mental inspirations, built on numerous fears, neuroses, pain, a number of associations and suggestions, well-associated images and visionary discourses, in-depth archetypes. It was found that neurosis is a natural consequence of the intensified struggle of various incarnations of Vasyl Stefanyk, which he tried to reconcile with each other. Significant aspects of the appearance and functioning of the neurotic state of the hero added children's trauma, fears, complexes, stress, excessive anxiety. Internal tension and early childhood trauma formed deeply associated images of the beast with the bloody paw and the Bullet of Alarm as fundamental neurotic factors. The Oedipus complex and the conflict between the real idea of oneself and one's ideal self also significantly developed the neurotic way of life of Vasyl Stefanyk. It is established that the image of Vasyl Stefanyk in the novel is marked by dispersive tension, excessive anxiety, which led to the emergence of a depressive, melancholic and partly infantile worldview. It was found that creativity helped the character to alleviate tension, fears, guilt, sins.

Conclusions. The image of Vasyl Stefanyk in the novel is marked by neurosis, the key components of which are excessive anxiety, depression, actually neurotic and mental disorders in behavior, fears and addictions, communication problems, the Oedipus complex, multiple personality. Important psychoanalytic codes for the interpretation of the neurotic type of personality are the deep personal associations of the Bullet of Alarm and the beast with the bloody paw, which express the neurotic discourse of the protagonist's performance.

Key words: neurosis, fear, trauma, anxiety, association.

Вступ. Біографічний роман С. Процюка «Троянда ритуального болю» – художня біографія з концептуальним героєм. Вона відзначається високохудожністю оповіді, оригінальним конструюванням внутрішнього монологічного, полілогічного та авторського мовлення. Роман С. Процюка «Троянда ритуального болю» зумовлений сюжетною дисперсією, нелінійною хронологією, оригінальними наративними стратегіями, а також істотними психоаналітичними кодами, що по суті увиразнюють психологічне тло творів, умотивовуючи важкі психічні стани митця, особливості його невротичної діяльності, деструктивні патерни поведінки, додаючи вагомих штрихів до психопортрета Василя Стефаника. Тож художню біографію кваліфікуємо художньо-літературним твором із психоаналітичною домінантою, позаяк психоаналітичне усутнює його змістове наповнення, увиразнює наратологічні концепції, стилістичну мозаїчність, логічно пояснюючи авторські припущення і домисли, помітно вирізняючи біографічну прозу С. Процюка поміж низки документальних та історичних творів української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Мета статті – проаналізувати дискурс неврозу в романі С. Процюка «Троянда ритуального болю». Завдання статті: 1) з'ясувати алгоритм формування неврозу Василя Стефаника; 2) визначити психоаналітичні конструкти моделювання невротичного дискурсу у романі С. Процюка; 3) проаналізувати чинники актуалізації невротичної поведінки головного персонажа.

Поява художньої біографії С. Процюка про Василя Стефаника «Троянда ритуального болю» викликала помітну наукову дискусію щодо жанрового визначення твору. Так, І. Славінська кваліфікує роман міфобіографією, зауважуючи, що це «текст-біографія, де важитиме не точність відтворення історичних і культурних реалій, не «археологічна» історія – тут важитиме тільки образ» (Славінська, 2010). Т. Лях пропонує розглядати твір як «метафізичну модель біографії митця, ключовими маркерами якої є екзистенційні стани героя» (Лях, 2014: 239), виокремлюючи граничні для екзистенціалізму й психоаналізу категорії болю, страху, психічної напруги, ідентифікації. Щоправда, науковець вагомо зауважує про дослідницьку роботу автора роману з душею Василя Стефаника як «глибокою таємничою структурою» (Лях, 2014: 242), а також акцентує на внутрішньому роздвоєнні героя (Лях, 2014: 244), що, вважаємо, координуються

з поняттями психічного та неусвідомленого, а також особливих психічних станів як предметів психоаналітичного, а не екзистенційного зацікавлення. Відтак психоаналітичні конструкти все ж переважають у творі, навіть потрактовуючи біль, страх, напругу як екзистенційні ідентитети, що є радше наслідками неусвідомлених процесів у глибинах мистецької психіки.

О. Соловей, інтерпретуючи біографічний роман С. Процюка «Троянда ритуального болю», кваліфікує назагал його як біографічну белетристику, взірцево орієнтуючись на зачинателя української біографістики В. Петрова. Однак поруч із видо-жанровою характеристикою роману дослідник подає й інше теоретичне означення жанрових особливостей твору – психоісторія (Соловей, 2017: 50), що, вважаємо, може бути потрактавано як художній інваріант/альтернатива життєвої долі митця з акцентуацією на його психологічній складовій частині.

О. Юрчук означає роман про В. Стефаніка психобіографічним твором, який вирізняє «глибинне зосередження на внутрішньому світі особистості» (Юрчук, 2016: 194). Припускаємо, що в розумінні дослідниці внутрішній світ особистості пізнається глибинним проникненням у психіку, неусвідомлене, свідомість і поведінкові патерни персонажа як базові категорії психоаналізу, позаяк наукова студія містить сутнісні зауваги до психоаналітичних штрихів психічного портрета Василя Стефаніка з акцентуацією на розщепленні ідентичності, комплексах і неврозах письменника (див. про це: Юрчук, 2016: 195). Отож вважаємо, що маємо з авторкою спільні погляди на розуміння терміна «психобіографічний роман», скоординованого передусім із психоаналітичною теорією, а не з психологічним змістом. Тим паче, що у своїй студії О. Юрчук переконливо висновує: «Насамкінець зазначимо, що очевидним є факт – психобіографічний роман Степана Процюка – це не тільки спроба створити психобіографію свого видатного попередника, а й психоаналітичні студії над собою в проекції чужого «Я» (Юрчук, 2016: 198), помітно увиразнюючи бінарний об'єкт психоаналітичних студій – внутрішній світ персонажів та проекції авторських обсервацій у межах твору.

1. Психоаналітичні конструкти невротичного дискурсу життя і творчості Василя Стефаніка

Спираючись на достовірні життєві факти – біографіми – С. Процюк у романі «Троянда ритуального болю» представив авторську версію художнього бачення долі В. Стефаніка, замітивши зовнішню подієвість внутрішньою. «Мій роман – це медитації про психічну біографію Василя Стефаніка. Я намагався дати свою версію витоків його трагедійного світогляду, навіть причини його неврозів. Хай не лякає читача це слово, адже багато письменників прийшли до літератури через невротичну незгоду із світом. Мене менше цікавила хронологія життєпису героя, хоч я не відступаю від неї» (Процюк, 2013), – зауважував С. Процюк. Відтак у творі змодельовано складний механізм формування загадкового внутрішнього світу Василя Стефаніка за допомогою виразного психоаналітичного інструментарію – неусвідомлених процесів психічного розвитку героя, низки травм і травматичних подій у його житті, корпусу душевних інспірацій, розбудованих на численних страхах, неврозах, болях, низки асоціацій і сугестій, вдало засоційованих образів тривоги і неспокою, хитросплетених сновидного й візійного дискурсів, поглибленої архетипіки.

Розкодування образу Василя Стефаніка відбувається через складний механізм ініціації й визнання усіх його іпостасей, а також усвідомлення їхніх ролей у житті письменника. С. Процюк не просто моделює множинну особистість Василя Стефаніка, він демонструє складний механізм проступання і перемагання кожної з письменницьких альтер-его – сина, батька, брата, коханця, письменника, Білого хлопчика, української Кассандри, нереалізованого лікаря, політика, зрештою, людини, одержимої звіром і Кулею Тривоги. Як видається, найпродуктивніше з усіх альтер-его Василя Стефаніка, на думку С. Процюка, виражається саме письменницьке амплуа героя, що, попри неймовірні зусилля, відживлює його найбільше: «Він-людина

слабший, ніж він-письменник. Письменник у ньому вищий від людини. Він говорить іншим голосом. Він-людина не знає, звідки той голос» (Процюк, 2010: 165). Кожна з іпостасей Василя Стефаника вимагала свого визнання, часто конфліктуючи з іншими образами себе. Тож невроз і невротична поведінка – закономірний наслідок повсякчасного примирення й узгодження усіх його іпостасей, що узалеженні від зовнішнього оцінювання й визнання, викликають невмотивоване відчуття неповноцінності, тривожності, інфантильності, занижуючи продуктивність й знецінюючи життя.

Василь Стефаник, чий художній образ у романі дисперсійно представлений різними його іпостасями, вірогідно, обтяжений дисоціативними розладами як «результатом стресу і/або серйозних психічних травм, виступаючи захисною реакцією» (Процюк, 2010: 145). Розщеплення особистості, хоч і засвідчує незначні психічні відхилення персонажа, демонструє й інші важливі для інтерпретації твору аспекти – драматизує внутрішню напругу, посилює значення особистісного внутрішнього конфлікту, оголює доволі інтимні питання становлення героя (невротичні схильності, депресії, комплекси, деструктивні сили). Множинність образу Василя Стефаника у романі «Троянда ритуального болю» виконує компенсаторну й примирювальну функцію, позаяк виформовує дискурс діалогу, спрямований на узгодження різних письменницьких іпостасей.

Дисперсійна напруга образу найвиразніше засвідчена полілогом між трьома «Я» Василя Стефаника, які, змагаючись між собою, проговорюють свої найвразливіші місця. Цей полілог у романі є художньою моделлю психотерапевтичного акту, оприявнюючи водночас асоціативні зв'язки, потік свідомості, методи переносу, а також проговорювання, пропрацювання, заміщення невротичних вузлів особистості. Представлений полілог оголює доволі інтимні, часом не привабливі й суперечливі обсервації внутрішнього світу Василя Стефаника: «Ти почувашся нічиєю часткою, а кривавим серцем, до якого годі доторкнутися» (Процюк, 2010: 129), «Ти не любиш нічого і нікого, окрім кільканадцятьох людей. І свого писання» (Процюк, 2010: 129), «Ти ображався, коли тебе називали песимістом чи поетом вмираючого села» (Процюк, 2010: 130), «Ти боявся копірситися в собі. Боявся дивитися на себе і світ без дози ідеалізації» (Процюк, 2010: 131). Оскільки полілог обмежений трьома внутрішніми іпостасями «Я» Василя Стефаника – його неусвідомленим оспівуванням трагії українського селянства, його не проартикульованою і подавленою агресією і потягом до деструкції, самобичування й самокопірвання, його неусвідомленою самозакоханістю і страхом любові, по суті, є нічим іншим, як внутрішньою самосповіддю, актом зізнання, визнанням своїх вад, докором самому собі за страхи.

Боротьба між різними альтер-его Василя Стефаника – утривавлена психічно напружена травматична ситуація, що й формує затяжний невроз головного героя. І. Павлов пропонує розглядати невроз як «вимушений спосіб існування людини у важких психічних обставинах, що травмують; спосіб компенсації» (Павлов, 2010: 198), що є радше необхідною і позитивною умовою подальшого саморозвитку й способу уникнення екзистенційного вакууму. Психоаналітична інтерпретація теорії неврозів К. Горні переконливо доводить, що причиною невротичної поведінки індивіда є сукупно стрес, конфлікт і мікротравма (Хорни, 1993: 214–220], у той час як А. Адлер розглядає невроз як природний і закономірний розвиток індивіда, який прагне подолати свою егоцентричність, пасивність і надмірну манірність (Адлер, 1995). Н. Дмитрієва присутньо доповнює неофройдистську теорію неврозів, розуміючи їх як «форму дезорганізованої поведінки, мислення, відчуттів та емоцій, позбавляючи особистість комфорту у процесі нормального розвитку» (Дмитрієва, 2018: 15). Ураховуючи запропоновані неофройдистські теорії, вважаємо, що причини неврозів Василя Стефаника назагал є синтезом складних внутрішніх і зовнішніх конфліктів, стресів, травм, інфантильності героя, що їх варто потрактовувати як своєрідний спосіб

себе-реалізації, а також особливу форму компенсації свого непростого, почасти трагічного й катастрофічного світовідчуття.

2. Художнє конструювання дискурсу неврозу в романі «Троянда ритуального болю»

Поглибленню неврозів Василя Стефаника сприяє й ряд інших засадничо важливих чинників, що формують невротичний дискурс або невротичний стиль життя письменника – дитячі травми. Уповні не усвідомлені й не пропрацьовані внутрішні конфлікти й травми спровокували появу патогенних стресових образів, засоційованих в уяві Василя Стефаника зі звіром із червоною від крові пащекою та Кулею Тривоги. Прикметно, що ці асоціативні образи сукупної непроартикульованої й не вивільненої агресії з'являються у житті Василя Стефаника не синхронно. Маємо всі підстави стверджувати, що звір із червоною від крові пащекою спровокував появу Кулі Тривоги як апофеозу невротичного стану, зрідка межованого з психозом.

Звір із кривавою пащекою вперше виформувався в неусвідомленому героя у дитячому віці як постстрес від конфлікту між батьками: «Я дуже злякався. І за маму, і за себе, і тому, що гриміло і блискало. Я хотів раю, а тієї ночі побачив справжнє пекло. Тікати не було де. Я лежав на своєму бамбетлі холодний, як мрець. І раптом – *хай святиться Ім'я Твоє, хай прийде Царство Твоє, хай буде воля Твоя* – я побачив... на підлозі... побіля свого бамбетля... невеличку, завдовжки з грубого, але плямистого кота, звірину із червоною від крові пащекою... вона поверталася від батьківської кімнати, напившись маминої, а може, і батькової крові... бо все стихло, лише де-не-де долинали здушені схлипи мами...» (Процюк, 2010: 38). Сильово оформлений під потік свідомості уривок переконливо представляє психоаналітичні коди до інтерпретації образу Василя Стефаника. С. Процюк майстерно змодельовав спомин-сповідь покутського письменника перед самим собою задля власної потреби розібратися із собою, знайти витoki своєї тривожності й нервозності. Невелика за обсягом монологічна сповідь оприявнює низку глибинних асоціацій як одного із провідних прийомів конструювання психоаналітичного дискурсу у романі, що є кодами до психоаналітичного портрета персонажа:

1) неконтрольований страх («Я дуже злякався», «лежав холодний, як мрець»);

2) відчуття нерозривності і єдності з матір'ю як об'єктом обоження і неусвідомлене витіснення батька, до якого герой не проявляє жалості й тривожності («... злякався. І за маму, і за себе»);

3) крах ілюзій про безтурботність дитинства, відчуття катастрофічності через незгоду між батьками («Я хотів раю, а тієї ночі побачив справжнє пекло») й безвихідь, безпомічність, приреченість, що згодом фатально модифікувалось у трагічне й песимістичне світовідчуття героя («Тікати не було де»);

4) неусвідомлений ритуальний досвід спасіння себе через промовляння молитви, внутрішня потреба відчувати себе захищеним («*хай святиться Ім'я Твоє, хай прийде Царство Твоє, хай буде воля Твоя*»);

5) зрештою, поява звірини із червоною від крові пащекою, поживленою маминою і навіть батьковою кров'ю, глибоко засоційованою з болем, стражданням, печаллю й очевидною для дитини *не-любов'ю*.

Це була перша зустріч із власними неусвідомленими страхами й перемога тіньових аспектів Василя Стефаника, потенційно деструктивних і фатальних. У психоаналітичному аспекті досвід суперечки й прояви батькової неповаги до матері заклали фундамент травми для Василя Стефаника, що згодом посилилася ненавистю й образою за зражену пам'ять і вірність матері з передчасним одруженням батька із русівською молодницею. Виразно засоційований з болем, плачем, мучеництвом образ звіра із червоною від крові пащекою повсякчас виринав у житті українського письменника нагадуванням неусвідомленої травми скривдженої матері як об'єкта обоження. Отже, звір із червоною від крові пащекою, найімовірніше, є неусвідомленим і не підвладним контролю Василю Стефаника бажанням помсти і розправи,

а також прояв зневаги до себе передусім через власну немічність змінювати обставини або захищати найрідніших людей.

Звір із червоною від крові пащею також може бути знаком Едіпового комплексу, адже Василь Стефаник перебував у досить сильному емоційному зчепленні зі своєю матір'ю. Її образ у свідомості героя сакралізований, богоподібний, сукупно зведений до вершинної любові: «Її любов глибоко западає у душу, щоб потім рятувати його у ті хвилини, коли вже не могло порятувати ніщо. Радуйся, селянська царице, своїм первородним сином. Радуйся, сину, і долею, уготованою на небесах, що тебе породила – під іконою Богоматері на рушниках – селянська царівна із житієм страстостерпиці» (Процюк, 2010: 16). Саме з матір'ю у Василя Стефаника у романі пов'язані найщиріші і найсвітліші почуття. Її образ нероздільний з істинною любов'ю у творі, яку герой шукав і в інших жінках. Відтак цілком закономірно, що письменник був узалежнений від Едіпового комплексу, наляканий страхом втрати об'єкта-фіксації або відчуттям помсти за образу матері. Традиційно вважають, що Едіпів комплекс виражається безумовною любов'ю сина до матері і ненавистю до батька. Однак, як зауважує Г. Нюнберг, «якби хлопчик тільки ненавидів батька, не виражаючи до нього любові, тобто позбавлений бісексуальності, то конфлікт був би не таким загостреним. У такому випадку було б можливо проявити відверту ворожнечу по відношенню до батька, звівши конфлікт виключно до зовнішнього. Однак насправді не лише страх перед батьком, але й неоднозначне ставлення до нього ускладнюють конфлікт і створюють найважливішу основу для розвитку едіпового комплексу» (Нюнберг, 1999: 49). Як доводить роман, батько Василя Стефаника причетний до формування неврозів і почуття неповноцінності покутського письменника. Але герой не наважувався на відкритий конфлікт чи прояви не-любові й зневаги до нього, окрім не тривалої образи за зраду пам'яті матері. Отже, принаймні авторитарність Семена Стефаника, його організованість, відповідальність за родину, помірна щедрість склали міцний фундамент поваги у Василя Стефаника, а також, ймовірно, і не виказаний страх перед батьком, що спонукав його згодом до пошуку «сурогатів батька» (Процюк, 2010: 58), щоб компенсувати недоотриману батькову любов. Відтак батькові образи матері, а отже, і самого Василя, який відчував себе нероздільним із нею, спровокували не лише появу Едіпового комплексу, а й звіра із кривавою пащекою як сублімату непроартикульованого страху, зневаги й помсти.

Це доволі складний асоціативний образ, сукупно представлений широкою парадигмою свого проявлення у романі. Він напряду прив'язаний до образів-тригерів в уявленні Василя Стефаника – авторитарного батька («Добра мама Оксана і розлючений неньо Семен, а помежи ними, коли неньо покрикував на маму, кровожерна рись із червоною пащекою» (Процюк, 2010: 37)), гімназійного вчителя Вайгеля («Може, той звір із червоною пащекою вдруге підкрався до нього у коломийській гімназії? Він перейшов у тіло вчителя природознавства Вайгеля» (Процюк, 2010: 17)), а також самогубців їхньої родини, з якими герой виразно асоціював звірину, що рухала їхніми помислами і діями («Цей плямистий звір приходив до мене (привиджувався? Був душею когось із родаків-самогубців? Передвісником нещастя?) ще декілька разів у житті» (Процюк, 2010: 8)). Відтак Василь Стефаник повсякчас змагався із тим кривавим звіром, що примушував його сприймати світ похмуро й песимістично. Щоправда, як доводить роман С. Процюка «Троянда ритуального болю», поява звіра із кривавою пащекою мала й деякі позитивні аспекти впливу на Василя Стефаника. Звір, що примушував його «видіти лише біду, тільки нещастя поміж загалом тихим і монотонним життям покутського люду» (Процюк, 2010:6), сформував в ньому надмірну емпатичність, чуйність, вразливість, унікальну здатність бачити і тонко відчувати людське лихо, майстерно екстраполюючи свої спостереження і переживання у художню літературу. Тобто творчість стала для Василя Стефаника способом проговорювання себе і водночас вивільнення від тиску деструкції, що час від часу охоплювало його нутро.

Неусвідомлено письменник застосовував до самого себе прийом контрпереносу: прописуючи горе у чужих долях, він усеціло прагнув передусім відвернути його від себе. Його творчість – це щоденний ритуал боротьби з внутрішньою напругою, нервозністю і деструктивністю, разом із тим він є своєрідним актом спокутування власних і родинних гріхів: «Його священнодійство словом було покликане змінити світ і припинити рух колісничі, безжальної до його роду. Слово мало викупити гріх (письмівка наша. – А. Ч.). На тому шляху він робив не одну помилку, але йшов і вірив» (Процюк, 2010: 179). Зрештою, саме звір із червоною від крові пащекою осенсовлював горе й уможлиблював емпатичну здатність Василя Стефаніка так тонко й страшно формувати дискурс експресіонізму, трагізму й фаталізму в українській літературі.

Звір із червоною від крові пащекою сформував тягле відчуття страху й заціпеніння. Щоразу з'являючись Василеві, він сигналізував про тривогу або невідворотне лихо. Звір перетворився у неусвідомлюваний символічний знак не-любові. Зародившись постстресом за батьківські непорозуміння, надалі він виразно символізував й інші акти не-любові й травми: стресові гімназійні роки навчання, усвідомлення родинного гріху самовбивць, образу на батька тощо. Василь Стефанік цілком закономірно засоціював батьківські подружні незгоди, знущання над ним у гімназії та самовбивства у родині як прояви не-любові, що стала неусвідомленим джерелом появи й вживання у його душу кривавого звіра: «Ся омана якось пов'язана з любов'ю. Може, з дитячими роками. І з ранніми, і з першою наукою у Снятині, коли я відчув людську тваринність. Після того звіра побіля свого бамбетля се було моїм найбільшим ударом» (Процюк, 2010: 38). Відтак усе його життя перетворилося у боротьбу «із тим звіром всередині, що вимагає жертвної крові» (Процюк, 2010:39) як наслідок вчасно не подоланих і не пропрацьованих ранніх травм і травматичних ситуацій. Цілком умотивовано з психоаналітичного погляду є поява кривавого звіра у моменти психічного й фізичного знесилення, розчарування, пасивності й розпачу: «До серця Василя Стефаніка м'якими підступними лапами знову підкрадався звір, несучи приступ зневіри і розпачу. Все остогидло: і сі холодні русівські поля, до яких треба ненастанних газдівських рук, і сі розмови, і ся література, творена малими слабосилими людьми» (Процюк, 2010: 94).

Звір із червоною від крові пащею сформувався з ранньої дитячої травми, підживлений власними страхами, у той час, як Куля Тривоги з'явилася в уже дорослому житті Василя Стефаніка як реакція на внутрішню неузгодженість і конфлікти письменника з соціумом і світом загалом. Складність узгодження різних альтер-его письменника, крах між реальним Василем Стефаніком і його власним баченням свого недосяжного ідеального Я, трансмісія родинних неспокутуваних гріхів, ранні дитячі травми призвели до формування утривавленого неврозу, що його герой намагався позбутися коханням, творчістю, громадською і політичною роботою, газдівством, пошуком внутрішніх ресурсів, внутрішнім ескапізмом, навіть подеколи пияцтвом. Слушною видається думка О. Волошок, що «під тривожністю розуміють і гіпотетичну «проміжну змінну» і тимчасовий психічний стан, який виникає під впливом стресових факторів, і фрустрацію соціальних потреб, і властивість особистості, яка дається через опис внутрішніх факторів і зовнішніх характеристик, і мотиваційний конфлікт» (Волошок, 2018: 122), обгрутовуючи різні причини появи, функціонування й наслідки тривоги, що є водночас і станом психіки, і рисою вдачі, і наслідком різних конфліктів. Очевидно, що Куля Тривоги як «його вічна супутниця, вірніша від найвірнішої жінки» (Процюк, 2010: 150) апофеозно синтезувала наслідки дитячих травм, супротивних досвідів минулого, стресові ситуації, несприятливі зовнішні обставини, знаково оформившись в стійку асоціацію неврозу.

Куля Тривоги поступово розвинулася із почуття внутрішньої непевності, самоті, розпачу, що й сформувало доволі складний психосвіт Василя Стефаніка: «Василь Стефанік мав ще одну дивну, на перший погляд, рису. Він не вірив у свій таланти. Тобто його химерне

честолюбство поєднувалося із глибоко захованою внутрішньою невпевненістю» (Процюк, 2010: 75). Цей складний асоціативний образ декодується через алгоритм витіснення негативного досвіду минулого: дитячі травми і травматичні ситуації спровокували неусвідомлене відчуття дисгармонійності й неповноцінності як перші негативні досвіди світоставлення Василя Стефаника, що він їх намагався замінити/витіснити/позбутися творчістю, стосунками з жінками, громадською та політичною діяльністю, пошуками своєї великої місії. Відтак Куля Тривоги напряду засоційована у героя роману з неспокоєм, внутрішніми конфліктами, невдоволенням. Вона – динамічний центр стефаниківського неврозу, що повсякчас змушувала його до самовдосконалення. Прагнучи особистісного поступу, Василь Стефаник майстерно сублімував свою тривожність і неспокій у результати творчості, відтак самоактуалізовувався, що на думку Р. Мея, цілком закономірно «у тих випадках, коли особистість рухається вперед, незважаючи на загрози. Це є умовою конструктивного використання тривоги» (Мей, 2001: 60).

Не припиняючи прототипа свого персонажа, все ж С. Процюк досить обережно моделює засадничі для психоаналітичного портрета риси Василя Стефаника у романі – його інфантилізм, максималізм, самотність, множинність особистості, внутрішнє невдоволення, але водночас урівноважує здатністю до ніжності й емпатичності у стосунках з матір'ю, сестрою і коханими жінками, вираженою харизматичністю, дружелюбністю. С. Процюк посутньо зауважує у романі: «Ексцентричність та акцентуованість Стефаника були помітні кожному, хто мав хоч дрібку уважності» (Процюк, 2010: 77), обмежуючи інтерпретацію окремих досить непривабливих рис удачі свого персонажа акцентуованістю, що, відповідно до студій К. Леонгарда, є межовим варіантом норми будь-якої акцентованої риси вдачі чи темпераменту, звужуючи діагностичні межі психопатологій. Отже, надмірна чуттєвість, експресія, різні форми латентного та подеколи проявленого неврозу, надмірна тривожність, удавана інфантильність – результат утривавлених внутрішніх конфліктів, дитячих травм, неузгодженості між своїм світовідчуттям і соціальними очікуваннями. Як видається, світовідчуття, розбудоване на передчутті лиха, надмірній печалі й стривоженості, варто сприймати радше за виняткову акцентуованість, аніж утривавлену депресію чи шизоїдально-параноїдальні стани, адже герой мав досить легку вдачу, вдатливу до буденних радощів і захвату. «Стефаник як людина, якій був подарований талант і тягар абсолютного слуху світової гармонії, «залишив» для себе крайні форми її проявів. І в цьому він щасливіший від царівни Кассандри, адже іноді відчував божественні напливи радощів» (Процюк, 2010: 57), – зауважує С. Процюк у романі.

Образ Василя Стефаника у романі – глибокий, чуттєвий, інтуїтивний, але в той же час і доволі стривожений і почасти песимістично налаштований. Дистимічність, або субдепресивність, (за К. Леонгардом) його типажу зумовлена серйозністю, недостатньою самоорганізованістю й частковою розгубленістю, особливо перед невдачами або стресами і травмами: «Особистості цього типу за своєю суттю серйозні і зазвичай набагато більше зосереджені на похмурих, сумних аспектах життя, аніж на радісних» (Леонгард, 1999: 120), що не зрідка у романі врівноважується іншою позитивною якістю – емотивністю, базованою на «чуттєвості та глибоких емоційних душевних реакціях» (Леонгард, 1999: 131). Оскільки його існування, як зауважує С. Процюк у романі, визначалося «життям на помежів'ї всього» (Процюк, 2010: 61), то цілком закономірним є художнє моделювання доволі неоднозначного й почасти суперечливого образу Василя Стефаника, «такого нервового й поганого» (Процюк, 2010: 65), схильного до «самодемонізації та фантазій із прянощами» (Процюк, 2010: 65), «владного, трохи авторитарного характеру, поєднаного з ненаграною добротою і вмінням співчувати» (Процюк, 2010: 77), з «відчуттям причетності і потрібності» (Процюк, 2010: 127).

Висновки. Отже, С. Процюк у романі «Троянда ритуального болю» майстерно змоделював досить емоційний, чуттєвий, вразливий образ Василя Стефаника, але тривожний, що

й виформувало дискурс неврозу у життєтворчості покутського письменника. Роман інтерпретуємо як художньо-біографічний твір із психоаналітичною домінантою, базовими конструктами якого є неусвідомлені процеси психіки героя та автора твору, неврози й невротична діяльність, Едіпів комплекс, різноманітних фобій, множинну особистість, асоціативні образи звіра із червоною від крові пащекою, Кулею тривоги, впадання в депресію, рідкі прояви психозу, внутрішній ескапізм, конфлікт між реальним уявленням себе та своїм ідеальним Я, а також низки внутрішньостильових текстуальних компонент (потік свідомості, хитросплетені наративні стратегії, внутрішні монологи, самосповіді й полілоги, сновидний дискурс тощо). Психоаналітичного увиразнення посутньо додали окремі аспекти світоставлення Василя Стефаника, ранні дитячі травми, відчуття невпевненості, невдоволення й неспокою, що примхливо сублімувалися в результати його творчої діяльності.

Література:

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. Москва: Фонд «За экономическую грамотность», 1995. 296 с.
2. Волошок О. В. Психологічний аналіз проблеми тривожності особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 10. С. 120–128.
3. Дмитриева Н., Миноходова Е., Соколова Г. Особенности психологической диагностики невротоз. *Ученые записки СПбГИПСР*. Вып. 1. Т. 29. 2018. С. 14–26.
4. Леонгард К. Акцентуированные личности. Киев : Выща школа, 1989. 375 с.
5. Лях Т. «Троянда ритуального болю: роман про Василя Стефаника» Степана Процюка як метафізична модель біографії митця. *Питання літературознавства*. 2014. Вип. 90. С. 237–250.
6. Мэй Р. Смысл тревоги. Москва : Независимая фирма «Класс», 2001. 384 с.
7. Нюнберг Г. Принципы психоанализа и их применение к лечению невротоз. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1999. 368 с.
8. Павлов И. С. Психотерапия в практике: технология психотерапевтического процесса. Москва : Академический проект; Культура, 2012. 512 с.
9. Пастух Б. Одвічні суперечності серця: проза Степана Процюка. Брустури : Дискурсус, 2016. 94 с.
10. Процюк С. Троянда ритуального болю: роман про Василя Стефаника. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 184 с.
11. Процюк С. Я хотів написати такі біографії, в яких наші класики б ожили. *Галицький Кореспондент*. 26.02.2013. URL: <http://gk-press.itua>.
12. Славінська І. Порно Ульяненка, околиці Дністрового, біль Процюка. Українська правда. 31 травня 2010. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2010/05/31/49379/>.
13. Соловей О. Оргазм і відчай: Випадок Степана Процюка (Пролегомени до вивчення творчості). Вінниця : Простір Літератури, 2017. 136 с.
14. Степула Н. Відшукування смислів і таємниці причетності. *Львівська газета*. 2010.01.22. URL: <http://bukvoid.com.ua/digest//2010/01/22/073816.html>.
15. Хорни К. Невротическая личность нашего времени: Самоанализ. Москва : Издательская группа «Прогресс» «Универс», 1993. 480 с.
16. Юрчук О. В. «Білий хлопчик у білій сорочці плакав»: психоаналітичні студії над творчістю Василя Стефаника. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2016. № 2. С. 193–199.

References:

1. Adler A. (1995) *Praktika i teoriya individual'noj psikhologii* [Practice and Theory of Individual Psychology]. Moscow: «Foundation for Economic Literacy». 296 s. [in Russian].
2. Voloshok O. V. *Psykhologichnyi analiz problemy tryvozhnosti osobystosti* [Psychological Analysis of the Problem of Personality Anxiety]. *Problems of Modern Psychology*. 2010. Vol. 10. S. 120–128.
3. Dmitrieva N., Minokhodova E., Sokolova G. (2018) *Osobennosti psikhologicheskoy diagnostiki nevrotov* [Features of the Psychological Diagnosis of Neuroses]. *Scientific Notes of SPbGIPSR*. Issue 1. T. 29. S. 14–26.
4. Leongard K. (1989) *Akcentuirovanny'e lichnosti* [Accentuated Personalities]. Kyiv : High School. 375 s.
5. Liakh T. «Trojanda rytualnoho boliu: roman pro Vasylia Stefanyka» Stepana Protsiuka yak metafizychna model biohrafii myttsia. [The Rose of Ritual Pain: the Novel about Vasyl "Stefanyk" by Stepan Protsyuk as Metaphysical Model of the Biography of Artist]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2014, no. 90, pp. 237–250.

6. Me`j R. (2001) Smysl trevogi [The Meaning of Anxiety]. Moskow: Independent firm «Klass». 384 s.
7. Nyunberg G. (1999) Princzipy` psikhoanaliza i ikh primenenie k lecheniyu nevrozov [The Principles of Psychoanalysis and Their Application to the Treatment of Neuroses]. St. Petersburg : University book. 368 s.
8. Pavlov I. S. (2012) Psikhoterapiya v praktike: tekhnologiya psikhoterapevticheskogo proczessa [Psychotherapy in Practice: the Technology of the Psychotherapeutic Process]. Moskow : Academic project; Culture. 512 s.
9. Pastukh B. Odvichni superechnosti sertsia: proza Stepana Protsiuka [Eternal Contradictions of the Heart: Prose by Stepan Protsyuk]. Brustury: Dyskursus, 2016. 94 s.
10. Protsiuk S. Troianda rytualnoho boliu: roman pro Vasyliya Stefanyka [The Rose of Ritual Pain: a Novel About Vasily Stefanik]. Kyiv : VC «Akademi». 2010. 184 s.
11. Protsiuk S. Ya khotiv napysaty taki biohrafii, v yakykh nashi klasyky b ozhyly [I wanted to Write Biographies in Which Our Classics Would Come to Life.]. Galician Correspondent. URL: <http://gk-press.itua>.
12. Slavinska I. Porno Ulianenka, okolytsi Dnistrovoho, bil Protsiuka [Porn Ulyanenko, Dniester’s environs, Protsyuk’s pain]. Ukrainska pravda. May 31, 2010. URL: <https://life.ppravda.com.ua/culture/2010/05/31/49379/>
13. Solovei O. Orgazm i vidchai: Vypadok Stepana Protsiuka (Prolegomeny do vyvchennia tvorchosty) [Orgasm and Despair: The Case of Stepan Protsyuk (Prolegoms to the Study of Creativity)]. Vinnytsia : Prostir Literatury, 2017. 136 s.
14. Stepula N. Vidshukuvannia smysliv i taiemnytsi prychetnosti [Finding Meanings and Secrets of Involvement]. Lviv newspaper. 2010. 01. 22 URL: <http://bukvoid.com.ua/digest//2010/01/22/073816.html>
15. Khorni K. (1993) Nevroticheskaya lichnost` nashego vremeni: Samoanaliz [The Neurotic Personality of Our Time: Introspection]. Moskow: Publishing group «Progress», «Univers». 480 s.
16. Iurchuk O. V. «Bilyi khlopchuk u bilii sorochtsi plakav»: psykhoanaliticheski studii nad tvorchistiu Vasyliya Stefanyka [“White Boy in a White Shirt Cried”: Psychoanalytic Studies on the Work of Vasyl Stefanyk]. *Prykarpatskyi visnyk NTSh. Slovo*. 2016. № 2. S. 193-199.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2021
The article was received 20 September 2021

2. Романські, германські та інші мови

2. Romance, Germanic and other languages

МЕТАФОРИЧНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТІВ *CRIME* ТА *INVESTIGATION* У ДЕТЕКТИВНИХ ОПОВІДАННЯХ

Дойчик Оксана Ярославівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
osdoichuk@yahoo.com
orcid.org/0000-0002-7921-1868

Томаш Ярина Зеновійвна,
магістр філології,
Школа англійської мови SmartWay
yarynatomash@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1750-3846

Статтю присвячено дослідженню діапазону концептуальних метафор для референтів ЗЛОЧИН / *CRIME* та РОЗСЛІДУВАННЯ / *INVESTIGATION* у текстах детективних оповідань А. Конан Дойла. Метою статті є простеження когнітивних механізмів творення концептуальних метафор, що об'єктивують ключові концепти оповідань детективного жанру, – ЗЛОЧИН / *CRIME* та РОЗСЛІДУВАННЯ / *INVESTIGATION*. Аналіз здійснюється з опертям на положення провідних шкіл когнітивної лінгвістики, зокрема теорії концептуальної метафори. Реалізація поставленої мети відбувається шляхом виокремлення ключових концептів детективної розповіді та з'ясування їхніх концептуальних зв'язків; схематичного моделювання фрейму ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ / *CRIMINAL INVESTIGATION*; аналізу механізмів творення концептуальних метафор, які об'єктивують концепти *CRIME* та *INVESTIGATION* і виявляють концептуальні зв'язки між слотами фрейму (*CRIME*, *CRIMINAL*, *DETECTIVE*, *INVESTIGATION*).

Методи, застосовані в дослідженні, включають контекстуальний і концептуальний аналізи, метод суцільної вибірки, описовий метод. Визначення діапазону метафор концептів *CRIME* та *INVESTIGATION* здійснюється відповідно до положень теорії концептуальної метафори.

Результати. У досліджуваних оповіданнях концепти *CRIME*, *CRIMINAL*, *DETECTIVE*, *INVESTIGATION* об'єктивовані певним набором метафоричних моделей. У метафоричних висловах, що об'єктивують концепти *CRIME* та *INVESTIGATION* у текстах оповідань, відображено їхні зв'язки з концептами *DETECTIVE* і *CRIMINAL*, які також отримують своє метафоричне осмислення в межах цих концептуальних метафор.

Висновки. Дослідження показує, що високий ступінь метафоризації концептів *CRIME* та *INVESTIGATION* зумовлений абстрактністю референтів. Концептуальний референт *CRIME* корелює з доменами *PERFORMANCE*, *GAME*, *A TANGLE / A PUZZLE / A CHAIN / A RIDDLE / MYSTERY / A LOCKED DOOR*, *BUSINESS*, *OCCUPATION*, *ENTERTAINMENT*, *MENTAL ACTIVITY*, *STORY*, *PHENOMENON*. Діапазон корелятивних доменів, які проєктуються на референтний домен *INVESTIGATION*, включає такі кореляти, як *JOURNEY*, *ROLEPLAY*, *HUNTING*, *CHASE*, *COMPLETING LINKS TO A CHAIN*, *MAKING VISIBLE*, *UNTANGLING*, *ENTERTAINING ACTIVITY*.

Ключові слова: фрейм, концептуальна метафора, діапазон метафори, домен цілі, метафоричне мапування.

METAPHORIC REPRESENTATION OF THE CONCEPTS OF *CRIME* AND *INVESTIGATION* IN DETECTIVE STORIES

Doichyk Oksana Yaroslavivna,
PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Foreign
Languages
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
osdoichyk@yahoo.com
orcid.org/0000-0002-7921-1868

Tomash Yaryna Zenoviivna,
Master in Philology,
SmartWay ELC
yarynatomash@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1750-3846

Purpose. The article dwells upon the range of conceptual metaphors with the target domains CRIME and INVESTIGATION verbalized in Arthur Conan Doyle's detective stories. The research aims at tracing the cognitive mechanisms of conceptual metaphoric mappings which objectify the key concepts of the detective text: CRIME and INVESTIGATION. The analysis is done on the basis of the theoretical points of cognitive linguistic schools, namely the conceptual metaphor theory. The aim is achieved by completing the following tasks: singling out the key concepts of a detective story and tracing their conceptual correlations; schematic representing the basic frame of CRIMINAL INVESTIGATION; analyzing the cognitive mechanisms behind the metaphoric interpretations of CRIME and INVESTIGATION concepts; and describing metaphoric correlations of the basic frame slots (CRIME, CRIMINAL, DETECTIVE, INVESTIGATION).

Methods, applied in the research, include contextual and descriptive analysis, conceptual analysis. The range of metaphors with the target domains CRIME and INVESTIGATION is analyzed according to the conceptual metaphor theory methodology.

Results. In the detective stories under study the key concepts CRIME, CRIMINAL, DETECTIVE, and INVESTIGATION are represented by a certain set of metaphoric models. The metaphoric expressions that verbalize the concepts of CRIME and INVESTIGATION reveal their conceptual correlations with the concepts of DETECTIVE i CRIMINAL, which obtain further metaphoric interpretation according to these mappings.

Conclusions. The research has revealed that the concepts of CRIME and INVESTIGATION have high capacity to be metaphorically interpreted due to their abstract nature. The target domain CRIME is associated with the following set of source domains: PERFORMANCE, GAME, A TANGLE / A PUZZLE / A CHAIN / A RIDDLE / MYSTERY / A LOCKED DOOR, BUSINESS, OCCUPATION, ENTERTAINMENT, MENTAL ACTIVITY, STORY, and PHENOMENON. The range of source domains which correlate with the target domain INVESTIGATION includes: JOURNEY, ROLEPLAY, HUNTING, CHASE, COMPLETING LINKS TO A CHAIN, MAKING VISIBLE, UNTANGLING, and ENTERTAINING ACTIVITY.

Key words: frame, conceptual metaphor, range of metaphor, target domain, metaphoric mapping.

Вступ

Дослідження концептуальної метафори продовжує залишатися одним із ключових напрямів сучасних когнітивно-лінгвістичних студій. Услід за теоретиками основних положень когнітивної теорії метафори (такими як М. Джонсон, З. Кьовечеш, Дж. Лакофф, М. Тернер та інші) розуміємо метафору як спосіб пізнання, структурування й осмислення світу. Засновники вчення про концептуальну метафору Дж. Лакофф та М. Джонсон у праці «Metaphors We Live By» зазначають, що метафора присутня в нашому повсякденному житті, вона проявляється не лише в мовленні, а й у мисленні та діях (Lakoff, Johnson, 1980: 75). Інструментарій теорії когнітивної метафори широко застосовується в сучасних вітчизняних лінгвістичних розвідках, присвячених аналізу тексту та дискурсу (Бистров, 2016; Bystrov, 2014; Дойчик, 2013; Дойчик,

Павлюк, 2018; Жаботинская, 2013; Жаботинская, 2016; Khudoliy, 2018; Martynyuk, Kovalenko, 2018; Oliinyk, Naumenko, 2018; Shevchenko, 2021; Velykoroda, 2019), і не вичерпує свій потенціал.

Метою статті є простеження когнітивних механізмів творення таких концептуальних метафор, що об'єктивують ключові концепти оповідань детективного жанру, як ЗЛОЧИН / CRIME та РОЗСЛІДУВАННЯ / INVESTIGATION.

Звернення до детективного жанру є актуальним з огляду на неспадний інтерес читачів, часті екранізації та нові прочитання класичних творів, зокрема оповідань А. Конан Дойла. Аналіз концептів художнього твору з позицій теорії концептуальної метафори є актуальним, оскільки, на переконання Дж. Лакоффа та М. Джонсона, «більша частина нашої концептуальної системи є метафорично структурованою, а явища лінгвістичні виражають втілене розуміння світу» (Lakoff, Johnson, 1980: 56). Аналіз здійснюється з оперттям на положення провідних шкіл когнітивної лінгвістики, зокрема теорії концептуальної метафори, висвітлені у працях М. Джонсона, С.А. Жаботинської, З. Кьовечеша, О.С. Кубрякової, Дж. Лакоффа, М. Тернера, Ж. Фоконьє та інших науковців.

Об'єкт дослідження становить діапазон концептуальних метафор для референтів ЗЛОЧИН / CRIME та РОЗСЛІДУВАННЯ / INVESTIGATION. **Предметом** дослідження є метафоричні моделі, які об'єктивують смислові й асоціативні зв'язки між зазначеними концептами та є наскрізними для текстів детективного жанру, а також когнітивні механізми творення цих метафор. **Матеріалом** для статті обрано детективні оповідання А. Конан Дойла зі збірки «The Adventures of Sherlock Holmes».

1. Теоретичне підґрунтя дослідження

На противагу традиційному розумінню метафори як одиниці мови й мовлення, тобто як суто лінгвістичного феномену, який використовується в художніх і риторичних цілях, базується на подібності явищ та використовується свідомо (Kövecses, 2010), когнітивний погляд на метафору визначає такі її ознаки:

- метафора є властивістю не слів, а концептів;
- функцією метафори є осмислення явищ дійсності;
- метафора часто не базується на подібності явищ, що зіставляються;
- метафора використовується в повсякденній мові та є інструментом мислення (Kövecses, 2010; Lakoff, Johnson, 1980).

За визначенням Дж. Лакоффа, *концептуальна метафора* – це розуміння й переживання певних абстрактних явищ у термінах конкретних речей. Метафоричне перенесення відбувається з *домени джерела* (source domain) на абстрактний *домен цілі* (target domain) (у термінології С.А. Жаботинської це *концептуальний корелят* і *концептуальний референт* відповідно). У концептуальній метафорі взаємодіють не просто окремі концепти, а цілі домени, широкі сфери знань, які включають різноманітні суміжні концепти (Жаботинская, 2013: 104). Проекцію ознак домену джерела на домен цілі визначають як *перехресне мапування* (cross-space mapping), за якого деякі аспекти референта вибірково висвітлюються, інші ж затемнюються (selective projection) (Lakoff, Johnson, 1980). Певний цільовий домен (референт) може конвенційно асоціюватися з деяким набором доменів джерела (корелятив), який З. Кьовечеш називає *діапазоном цільового домену / діапазоном метафори* (the range of the target / the range of metaphor) (Kövecses, 2005: 122). Водночас термін *спектр домену джерела / спектр метафори* позначає явище, коли певний домен джерела (корелят) проєктується на різні сфери цілі (референти) (Kövecses, 2005: 72, 122).

У художньому творі конвенційні метафори часто зазнають переосмислення й модифікацій. З. Кьовечеш, як і Дж. Лакофф, М. Тернер та Р. Гіббс, виокремлює чотири основні когнітивні механізми поетичного переосмислення базових концептуальних метафор, зокрема: *розширення*

(extending), що передбачає появу додаткових концептуальних елементів у концептосфері джерела образу; *нарошування* (elaboration), в основі якого лежить осмислення по-новому вже наявних елементів сфери джерела; *поєднання* (combining), яке базується на одночасній активації та накладанні декількох базових концептуальних метафор; *перегляд* (questioning), коли автор ставить під сумнів доречність метафор, звичних для повсякденного використання (Kövecses, 2002: 53–55). Переклад наведених термінів подано за дослідженням О.П. Воробйової (Воробйова, 2004: 20).

На основі зазначених теоретичних положень теорії концептуальної метафори проводимо дослідження в декілька *етапів*, зокрема:

1) виокремлення ключових концептів детективної розповіді та з'ясування їхніх концептуальних зв'язків;

2) схематичне моделювання фрейму ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ / CRIMINAL INVESTIGATION;

3) аналіз механізмів творення концептуальних метафор, що об'єктивують концепти CRIME та INVESTIGATION і виявляють концептуальні зв'язки між слотами фрейму (CRIME, CRIMINAL, DETECTIVE, INVESTIGATION).

2. Результати дослідження

Ключовими концептами кожної детективної розповіді є концепти CRIME, CRIMINAL, DETECTIVE, INVESTIGATION, які пов'язані між собою концептуально, контекстуально та метафорично. На цій підставі ми моделюємо базовий фрейм детективного сценарію CRIMINAL INVESTIGATION із відповідними ключовими слотами (див. рис. 1).

Схематично слоти фрейму пов'язані так: ЗЛОЧИНЕЦЬ / CRIMINAL (хто?) чинить (що?) ЗЛОЧИН / CRIME, який розслідує (хто?) ДЕТЕКТИВ / DETECTIVE (яким способом?) веденням власного (чого?) РОЗСЛІДУВАННЯ / INVESTIGATION, (з якою метою?) щоб знайти винного та покарати (кого?) ЗЛОЧИНЦЯ / CRIMINAL (Томаш, 2020).

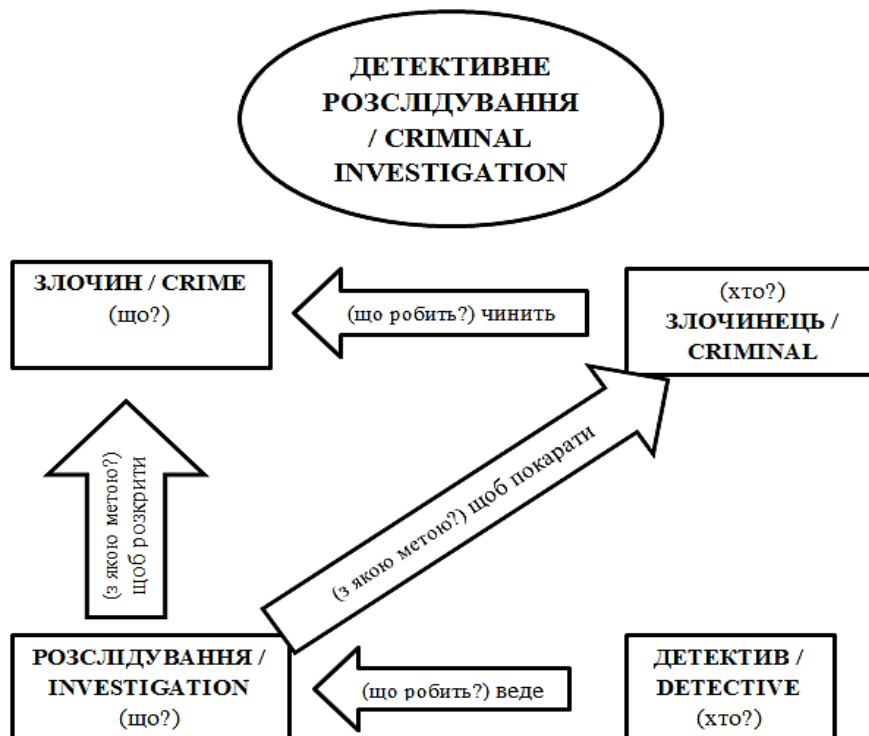

Рис. 1. Схема фрейму CRIMINAL INVESTIGATION

У досліджуваних оповіданнях концепти CRIME, CRIMINAL, DETECTIVE, INVESTIGATION об’єктивовані певним набором метафоричних моделей. У метафоричних висловах, які об’єктивують концепти CRIME та INVESTIGATION у текстах оповідань, відображено їхні зв’язки з концептами DETECTIVE і CRIMINAL, які також отримують своє метафоричне осмислення в межах цих концептуальних метафор. Високий ступінь метафоризації концептів CRIME та INVESTIGATION зумовлений абстрактністю референтів, тому у практичній частині статті зосередимося на аналізі когнітивних механізмів творення концептуальних метафор, що об’єктивують ці два концепти. Зокрема, діапазон концептуального референта CRIME формують такі кореляти (рис. 2):

CRIME	PERFORMANCE
	GAME
	A TANGLE / A PUZZLE / A CHAIN / A RIDDLE / MYSTERY / A LOCKED DOOR
	BUSINESS
	OCCUPATION
	ENTERTAINMENT
	MENTAL ACTIVITY
	STORY
	PHENOMENON

Рис. 2. Діапазон концептуальних метафор для референта CRIME

Діапазон корелятивних доменів, які проєктуються на референтний домен INVESTIGATION, включає такі кореляти (рис. 3):

INVESTIGATION	JOURNEY
	COMPLETING LINKS TO A CHAIN
	ROLEPLAY
	HUNTING
	CHASE
	MAKING VISIBLE
	UNTANGLING
	ENTERTAINING ACTIVITY

Рис. 3. Діапазон концептуальних метафор для референта INVESTIGATION

Розглянемо наведені метафоричні моделі більш докладно.

2.1. Діапазон метафор для референта CRIME

CRIME IS A PERFORMANCE

Виникнення цієї структурної метафори мотивоване тим, що в текстах оповідань зазвичай описані не буденні, тривіальні злочини, а такі, яким передували довгі приготування, осмислення

деталей і ролей кожного учасника. Злочин у цьому аспекті розглядається як вистава, яку розігрують злочинці, і детективу, щоб розплутати цей злочин, необхідно також увійти в роль та зіграти свою частину п'єси (фрагмент (1)). У ході розслідування Шерлокові Холмсу нерідко доводилося переодягатися та влаштовувати костюмовані шоу в буквальному сенсі.

(1) *It was not merely that Holmes **changed his costume**. His expression, his manner, his very soul seemed to vary with every fresh **part** that he assumed. The **stage lost a fine actor** (p. 11).*

У процесі мапування корелятивного домену PERFORMANCE на референт CRIME утворюються дві концептуальні метафори: DETECTIVE IS ACTOR / INVESTIGATION IS ROLEPLAY.

(2) *“That is excellent. I think, perhaps, it is almost time that I prepare for **the new role I have to play**” (p. 11).*

У контексті цієї метафори розслідування осмислюється як виконання певної ролі, котра змінюватиметься залежно від обставин злочину (уривок (2)).

CRIME IS A GAME

Осмилення злочину як певної гри також притаманне текстам досліджуваних оповідань. Така думка вкладається в уста персонажа Шерлока Холмса, який сприймає весь сценарій злочину й розслідування як цікаву гру (*exciting play*) (приклад (3)), де кожна зі сторін має набрати певну кількість очок.

(3) *“I think you will find,” said Sherlock Holmes, “that you will **play for a higher stake to-night than you have ever done yet, and that the play will be more exciting** (p. 26).*

Ідіома *settle the scores* (укр. «зрівняти рахунок, помститися») також має в основі структурну метафору PROBLEMATIC ACTIVITY IS A GAME, яка шляхом нарощування (*elaboration*) у контексті детективних історій специфікується як CRIME IS A GAME IN WHICH CRIMINALS AND POLICE SETTLE THE SCORES (уривок (4)), особливо, коли йдеться про злочинців, які неодноразово вислизали з рук детектива та тим самим перемагали у грі.

(4) *“I have had one or two little **scores of my own to settle** with Mr. John Clay,” said Holmes (p. 28).*

Мапування домену GAME на домен CRIME виявляє такі ознаки концепту, як *азартність* і *небезпека*. Причому ці ознаки характеризують також концепт INVESTIGATION, оскільки і злочинець, і детектив грають в одну й ту саму приховану гру (*play a deep game*), у якій ставки (*stakes*) можуть бути дуже високі (приклади (3), (5)). Проекція корелятивного домену GAME на референт CRIME мотивує утворення концептуальних метафор: CRIMINAL and DETECTIVE ARE PLAYERS.

(5) *the hint from Holmes that this smooth-faced pawnbroker’s assistant was a **formidable man – a man who might play a deep game** (p. 26).*

CRIME IS A TANGLE / A PUZZLE / A CHAIN / A RIDDLE / A MYSTERY / A LOCKED DOOR

Розглянемо уривки з оповідань:

(6) *I deserve to be kicked from here to Charing Cross. But I think I have the **key** of the affair now.” <...> “Come on, my boy, and we shall see whether it will not fit the **lock**” (p. 76).*

(7) *Briefly, Watson, I am in the midst of a very remarkable **inquiry**, and I have hoped to find a **clue** in the incoherent ramblings of these sots (p. 71).*

(8) *I tried to **puzzle it out**, but gave it up in despair and **set the matter aside** until night should bring an explanation (p. 26).*

(9) *the more bizarre a thing is the less **mysterious** it proves to be. It is your commonplace, featureless crimes which are really **puzzling**, just as a commonplace face is the most difficult to identify (p. 24).*

(10) *He was still, as ever, deeply attracted by **the study of crime**, and occupied his immense faculties and **extraordinary powers of observation** in following out those **clues**, and **clearing up those mysteries** which had been abandoned as hopeless by the official police (p. 5).*

(11) *to study his system of work, and to follow the quick, subtle methods by which he **disentangled the most inextricable mysteries** (p. 9).*

(12) “*You reasoned it out beautifully,*” *I exclaimed in unfeigned admiration. “It is so long a chain, and yet every link rings true”* (p. 29).

Традиційне осмислення злочину як таємниці, яку треба розгадати, мотивує утворення цього діапазону метафор. Очевидно, що в основі такого метафоричного образу лежить поєднання (combining) конвенційних метафор CONDUCTING RESEARCH IS SOLVING A PUZZLE, PROBLEM IS A TANGLE та THINKING IS MANIPULATING WITH OBJECTS (*puzzle it out, set the matter aside, bring an explanation*) → SOLVING IS UNTANGLING, INVESTIGATING IS COMPLETING LINKS TO A CHAIN. Шляхом когнітивної операції нарощування (elaboration) проблема конкретизується як злочин, який мислиться як пазл (puzzle), ланцюг (chain), вузол (tangle), загадка (riddle), а розв’язання проблеми – як розслідування злочину, що уподібнюється складанню пазла, підбору ланок ланцюга чи розгадуванню загадки (фрагменти (8), (9), (11), (12)).

Образ злочину як таємниці (mystery) та закритих дверей (locked door) є дещо складнішим за механізмом утворення. Етимологія лексеми *mystery* свідчить про те, що її первинне значення з грецької мови – ‘to be closed’ (of the eyes or lips) (LDOCE). Тобто в основі сучасного значення лежить сема ‘невидиме, приховане від очей’. І ця ж асоціація лежить в основі осмислення злочину як таємної діяльності, прихованої за дверима (невидимої), а розслідування – як підбору ключа (тобто ідеї). Ідея, відповідно, метафоризується як ключ (key) або як доказ (clue), в етимології якого є староанглійське значення ‘моток, за яким можна вийти з лабіринту’ (‘a ball of string for finding the way out of a network of passages’ (LDOCE)). Метафоричний образ у прикладах (6), (7), (9), (10) створено на основі комбінації метафор (combining) CRIME IS A HIDDEN PROCESS, IDEAS ARE (hidden) OBJECTS (KEYS / CLUES) та UNDERSTANDING IS SEEING (*powers of observation*), що лежить в основі метафори INVESTIGATING IS MAKING VISIBLE (*clearing up those mysteries*), маніфестацію якої в тексті оповідань більш докладно розглянемо пізніше.

CRIME IS BUSINESS

Розглянемо деякі уривки з тексту:

(13) “*You may place considerable confidence in Mr. Holmes, sir,*” *said the police agent loftily. <...> It is not too much to say that once or twice, as in that business of the Sholto murder and the Agra treasure, he has been more nearly correct than the official force”* (p. 26).

(14) *For you, Mr. Merryweather, the stake will be some £30,000; and for you, Jones, it will be the man upon whom you wish to lay your hands”* (p. 26).

Сценарій «злочин – розслідування» часто мислиться як бізнес, справа, у якій можливі високі ставки та в яку залучені декілька зацікавлених сторін. Репрезентацію цієї структурної метафори бачимо в уривках (13), (14). Проекція корелятивного домену BUSINESS на референт CRIME мотивує також утворення метафори CRIMINAL IS A VALUABLE POSSESSION (фрагмент (14)), коли прибрати до рук злочинця – головна мета розслідування.

CRIME IS OCCUPATION

Розглянемо такі уривки:

(15) *He is a professional beggar, though in order to avoid the police regulations he pretends to a small trade in wax vestas* (p. 72).

(16) *John Clay, the murderer, thief, smasher, and forger. He’s a young man, Mr. Merryweather, but he is at the head of his profession* (p. 26).

У цих прикладах об’єктивовано метафору CRIME IS ACTIVITY → CRIME IS OCCUPATION, в основі якої лежить осмислення злочину як певного виду діяльності, майстерність у якій перетворює цю діяльність на професію. Мапування корелята OCCUPATION на референт CRIME мотивує створення метафори CRIMINAL IS A PROFESSION (*murderer, thief, smasher, forger, beggar*) і виявляє такі ознаки концепту CRIMINAL, як *свідомий вибір* (*He is a professional beggar*) та *майстерність* (*he is at the head of his profession*).

CRIME IS AN ENTERTAINMENT

Розглянемо декілька уривків:

(17) *Your experience has been a most **entertaining** one* (p. 21).

(18) *“I really wouldn’t miss your case for the world. It is most **refreshingly unusual**”* (p. 23).

(19) *And this promises to be **interesting**. It would be a pity **to miss it*** (p. 7).

Епітети (*entertaining experience, refreshingly unusual*), якими Шерлок Холмс характеризує справи, які йому доводиться розслідувати (фрагменти (17), (18)), свідчать про його сприйняття злочинів як розваги, що мотивує виникнення структурних метафор CRIME IS AN ENTERTAINMENT та INVESTIGATION IS AN ENTERTAINING ACTIVITY. Процес розслідування також мислиться як цікаве шоу, яке в жодному разі не варто пропустити (уривок (19)).

CRIME IS MENTAL ACTIVITY

Розглянемо уривок:

(20) *A considerable crime is in **contemplation**. I have every reason to believe that we shall be in time to **stop it*** (p. 25).

У цьому прикладі метафоричний образ створено на основі комбінування декількох конвенційних метафор, а саме MENTAL ACTIVITY IS MOTION (*stop the contemplation*) та CONSIDERING IS SEEING, оскільки лексема *contemplation* етимологічно мала значення ‘споглядати’ (‘to observe with continued attention’ (OED)). У результаті мапування в межах метафор MENTAL ACTIVITY IS MOTION та CRIME IS MENTAL ACTIVITY злочин – це не лише те, що вже скоєне, а й те, що планується, обдумується. Так, в уривку (20) злочин метафоризується як ментальна діяльність, яку детектив може передбачити та припинити, а отже, запобігти скоєнню злочинних дій.

CRIME IS A STORY

У наступному уривку бачимо структурну метафору CRIME IS A NARRATIVE (STORY), яка є результатом нарощування метафори LIFE IS STORY:

(21) *I ask you not merely because my friend Dr. Watson has not heard the **opening part** but also because the peculiar nature of **the story** makes me anxious to have every possible **detail** from your lips* (p. 19).

Об’єктивація злочину як історії (наративу) з вступною й заключною частинами, розгортанням подій у часі та описом деталей мотивована тим, що структурний наратив є базовою метафорою розуміння й осмислення людиною своєї поведінки та досвіду (Бистров, 2016; Champion та ін., 2020; Sarbin та ін., 1986; Crossley, 2000).

CRIME IS A PHENOMENON

Розглянемо декілька уривків:

(22) *He was still, as ever, deeply attracted by **the study of crime*** (p. 5).

(23) *the **nature of the case** and the exalted station of his client gave it a **character of its own*** (p. 9).

(24) *your **little problem** promises to be the most interesting which has come my way for some months. There is something **distinctly novel about some of the features*** (p. 150).

(25) *I was already deeply interested in **his inquiry**, for, though it was surrounded by none of **the grim and strange features** which were associated with the **two crimes** which I have already recorded* (p. 9).

Мапування в межах метафори CRIME IS A PHENOMENON (OBJECT OF STUDY) висвітлює такі елементи референта, як природа (фрагмент (23)), характер (приклад (23)), особливості (уривки (24), (25)) об’єкта дослідження.

2.2. Діапазон метафор для референта INVESTIGATION

INVESTIGATION IS JOURNEY

Розглянемо декілька уривків:

(26) *That will do, Mr. Wilson. I shall be happy to give you an opinion upon the subject **in the course of a day or two**. To-day is Saturday, and I hope that by Monday we may **come to a conclusion*** (p. 24).

(27) *Holmes chuckled and wriggled in his chair, as was his habit when in high spirits. “It is a little off the beaten track, isn’t it?” said he (p. 20).*

(28) *You will remember that I remarked the other day, just before we went into the very simple problem presented by Miss Mary Sutherland, that for strange effects and extraordinary combinations we must go to life itself, which is always far more daring than any effort of the imagination (p. 19).*

(29) *It was a delicate point, and it widened the field of my inquiry (p. 10).*

(30) *This is a very unexpected turn of affairs (p. 11).*

Очевидно, що в основі творення метафоричного образу (фрагменти (26–30)) лежать конвенційні метафори PURPOSEFUL ACTIVITY IS JOURNEY, THE MEANS FOR ACHIEVING PURPOSES ARE ROUTES та FACTS ARE POINTS IN SPACE, оскільки звичним є осмислення певної діяльності як шляху з деяким маршрутом, перешкодами, кінцевою метою (Lakoff, Johnson, 1980). У наведених уривках діяльність конкретизується як ментальна діяльність розслідування злочину (MENTAL ACTIVITY IS MOTION: *we may come to a conclusion, we went into the very simple problem, we must go to life itself*), висвітлюються такі елементи, як звичні/ незвичні обставини, що проєктуються як невторований шлях (*It is a little off the beaten track*), сфера розслідування – місце у просторі (*it widened the field of my inquiry*), несподівані обставини – повороти на шляху (*turn of affairs*) тощо.

INVESTIGATING IS HUNTING / INVESTIGATION IS CHASE

У процесі мапування корелятивного домену HUNTING на референт INVESTIGATION утворюється певний набір концептуальних метафор: CRIMINAL IS PREY, CRIMINAL IS ENEMY / DETECTIVE IS ENEMY, DETECTIVE IS A DOG (HOUND), INVESTIGATION IS A CHASE. Розглянемо уривки з текстів оповідань:

(31) *“We’re hunting in couples again, Doctor, you see,” said Jones in his consequential way. “Our friend here is a wonderful man for starting a chase. All he wants is an old dog to help him to do the running down” (p. 26).*

(32) *“An enemy?” “Yes; one of my natural enemies, or, shall I say, my natural prey (p. 70).*

(33) *“My dear doctor, this is a time for observation, not for talk. We are spies in an enemy’s country (p. 25).*

(34) *John Clay, the murderer, thief, smasher, and forger. <...> I’ve been on his track for years and have never set eyes on him yet” (p. 26).*

(35) *Then it was that the lust of the chase would suddenly come upon him, <...> I felt that an evil time might be coming upon those whom he had set himself to hunt down (p. 25).*

(36) *I had been warned against you months ago... We both thought the best resource was flight, when pursued by so formidable an antagonist (p. 14).*

(37) *He was at work again. He had risen out of his drug-created dreams and was hot upon the scent of some new problem (p. 5).*

(38) *Holmes the sleuth-hound (p. 25).*

Уривки (31–38) ілюструють метафоричну модель, наскрізну в детективних оповіданнях. Проєкцію ознак полювання на ознаки розслідування злочину висвітлюють такі кореляції: розслідування – полювання (*hunt down*), детектив – мисливський собака (*an old dog, sleuth-hound*), процес розслідування – погоня (*the running down, the chase*) або переслідування (*I’ve been on his track for years*), пошук доказів – взяття сліду собакою (*he was hot upon the scent of some new problem*), злочинець – здобич (*prey*). Крім того, виникають такі кореляції, як злочинець – ворог (*enemy, antagonist*), однак конотації лексеми *enemy* передбачають протистояння через обставини, а не особисту ворожнечу, і в цьому сенсі лексема *antagonist* більш влучна. Цей смисл також передано фразою *natural prey* (фрагмент (32)), оскільки для детектива переслідування злочинця – природний процес (уривки (32), (33), (36)).

INVESTIGATING IS MAKING VISIBLE

Розглянемо такі фрагменти:

(39) *I am sure, Mr. Holmes, that we are very much indebted to you for having **cleared** the matter up* (p. 79).

(40) *“It has been in some points a singular case,” said Holmes <...> “I confess that I have been as **blind** as a mole, but it is better to learn wisdom late than never to learn it at all”* (p. 76).

(41) *Now, I’ll state the case **clearly** and concisely to you, Watson, and maybe you can see a **spark** where all is **dark** to me”* (p. 71).

(42) *“And how did you find out?” – “She showed me, as I told you she would.” – “**I am still in the dark**”* (p. 13).

(43) *Here I had heard what he had heard, I had seen what he had seen, and yet from his words it was evident that **he saw clearly not only what had happened but what was about to happen*** (p. 25).

(44) *“Your case is an exceedingly remarkable one, and I shall be happy **to look into it*** (p. 23).

(45) *I have **one or two matters of importance to look into** just at present* (p. 8).

Механізм створення концептуальної метафори INVESTIGATING IS MAKING VISIBLE полягає в комбінуванні метафор UNDERSTANDING IS SEEING, KNOWLEDGE IS LIGHT, IGNORANCE IS DARKNESS, а також у їх деталізації. Метафоричне мапування висвітлює такі кореляції: знання про справу – здатність бачити, часто завдяки світлу, незнання – темрява (*I’m still in the dark*) або сліпота (*blind*), розслідування – пролиття світла на події (*clear the matter up*), ідея – іскра (*spark*), детектив – той, хто бачить те, чого не бачать інші (уривки (39), (43)). Про стійкість цих метафоричних зв’язків свідчить також фраза *look into* (фрагменти (44, 45)), зафіксована у словнику у значенні ‘investigate’ (LDOCE).

Висновки

Аналіз діапазону метафор із референтами CRIME та INVESTIGATION дав змогу виявити метафоричні моделі, які лежать в основі побудови детективного сюжету, що розгортається за типовим фреймом, базовими слотами якого є ЗЛОЧИН / CRIME – ЗЛОЧИНЕЦЬ / CRIMINAL – РОЗСЛІДУВАННЯ / INVESTIGATION – ДЕТЕКТИВ / DETECTIVE. Проаналізовані нами концептуальні метафори виявляють концептуальні зв’язки між усіма слотами фрейму ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ / CRIMINAL INVESTIGATION.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в моделюванні поняттєвих і ціннісних компонентів зазначених концептів із метою з’ясування їхнього місця в індивідуальній художній картині світу А. Конан Дойла.

Література:

1. Бистров Я.В. Англomовний біографічний наратив у вимірах когнітивної лінгвістики і синергетики : монографія. Київ ; Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г.М., 2016. 320 с.
2. Воробйова О.П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2004. № 635. С. 18–22.
3. Дойчик О.Я. Концептуальна метафора в ідіостилі Джуліана Барнса: поетико-когнітивний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2013. № 1051. С. 32–37.
4. Дойчик О.Я., Павлюк Х.Т. Метафорична репрезентація художнього концепту FEAR (на матеріалі романів Вероніки Рот «Divergent», «Insurgent», «Allegiant»). *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 112–127.
5. Жаботинская С.А. Концептуальная метафора в специальном языке: процедура анализа. *Иностранные языки в высшей школе*. 2013. Вып. 3(26). С. 24–32.
6. Жаботинская С.А. Концептуальные метафоры в публичных речах Барака Обамы и Владимира Путина (2014–2015 гг.). *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2016. № 13. С. 43–91. URL: <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse> (дата обращения: 03.09.2021).

7. Томаш Я.З. Вербалізація концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ (на матеріалі збірки оповідань А. Конан Дойла “The Adventures of Sherlock Holmes”) : дипломна робота ОР «Магістр». Івано-Франківськ, 2020. 101 с.
8. Bystrov Ya. Fractal metaphor LIFE IS A STORY in biographical narrative. *Topics in Linguistics*. 2014. Vol. 14(1). P. 1–8. DOI: 10.2478/topling-2014-0007.
9. Champion D., Martin R., Cohen J. Narratives of Crime: Narrative Psychology and the Integral Theory Perspective. *Journal of Theoretical & Philosophical Criminology Narratives of Crime*. 2020. № 12. P. 1–17.
10. Crossley M. Introducing narrative psychology: self, trauma and the construction of meaning. Maidenhead, U.K. : Open University Press, 2000. 200 p.
11. Doyle A.C. The Adventures of Sherlock Holmes. URL: <https://sherlock-holm.es/stories/pdf/a4/1-sided/adv.pdf> (date access: 03.09.2021).
12. Khudoliy A. Conceptual metaphors in American journalistic texts. *Advanced Education*. 2018. Issue 10. P. 175–184. DOI: 10.20535/2410-8286.130817.
13. Kövecses Z. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2005. 314 p.
14. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2010. 375 p.
15. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
16. Longman Dictionary of Contemporary English. (LDOCE). URL: <https://www.ldoceonline.com> (date access: 03.09.2021).
17. Martynyuk A., Kovalenko L. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced Education*. 2018. Issue 10. P. 190–197. DOI: 10.20535/2410-8286.142723.
18. Online Etymology Dictionary (OED). URL: <https://www.etymonline.com> (date access: 03.09.2021).
19. Oliinyk O., Naumenko L. Metaphoric representation of the concept ‘crime’ in the U.S. media. *Advanced Education*. 2018. Issue 10. P. 134–140. DOI: 10.20535/2410-8286.135687.
20. *Narrative psychology: The storied nature of human conduct* / T.R. Sarbin (ed.). Westport, CT : Praeger Publishers, 1986. 303 p.
21. Velykoroda Yu. Conceptual Metaphorization through Precedent-Related Phenomena in Media Discourse. *Studies about languages*. 2019. № 34. P. 32–45. DOI: 10.5755/j01.sal.34.0.22088.
22. Shevchenko I. Conceptual metaphors of ‘economic crisis’ in English: a historical cognitive perspective. *Armenian Folia Anglistika*. 2021. Vol. 17. № 1(23). P. 24–34. URL: <https://doi.org/10.46991/AFA/2021.17.1.024> (date access: 03.09.2021).

References:

1. Bystrov, Ya.V. (2016). *Anglomovnyi biografichnyi naratyv u vymirakh kognityvnoi lingvistyky i synergetyky: monografiya* [English biographic narrative in cognitive linguistic and synergic perspectives: monograph]. Kyiv; Ivano-Franivsk: Kushnir H.M. [in Ukrainian].
2. Vorobiova, O.P. (2004). *Kognityvna poetyka: zdobutki i perspektyvy* [Cognitive poetics: achievements and prospects]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina*, no. 635, pp. 18–22 [in Ukrainian].
3. Doichyk, O.Ya. (2013). *Kontsaptualna metafora v idiostyli Dzhuliana Barnsa: poetyko-kohnityvnyi analiz* [Conceptual metaphor in Julian Barnes’ idiostyle: cognitive-poetic analysis]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya “Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannya inozemnykh mov”*, no. 1051, pp. 32–37 [in Ukrainian].
4. Doichyk, O.Ya., Pavlyuk, Kh.T. (2018). *Metaforychna representatsiya khudozhnyoho kontseptu FEAR (na materialy romaniv Veroniky Rot “Divergent”, “Insurgent”, “Allegiant”)* [Metaphoric representation of the literary concept FEAR in Veronica Roth’s novels “Divergent”, “Insurgent”, “Allegiant”]. *Zakarpatski filolohichni studii*, iss. 3, vol. 1, pp. 112–127 [in Ukrainian].
5. Zhabotinskaya, S.A. (2013). *Konceptual’naya metafora v special’nom yazyke: procedura analiza* [Conceptual metaphor in a language for specific purposes]. *Inostrannyye yazyki v vysshej shkole*, iss. 3(26), pp. 24–32 [in Russian].
6. Zhabotinskaya, S.A. (2016). *Konceptual’nyie metafory v publichnykh rechakh Baraka Obamy i Vladimira Putina (2014–2015 gg.)* [Conceptual metaphors in the public speeches of B. Obama and V. Putin (2014–2015)]. *Kohnitsiya, komunikatsiya, diskurs*, no. 13, pp. 43–91. URL: <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse> [in Russian].
7. Tomash, Ya.Z. (2020). *Verbalizatsiya kontseptu DETEKTYVNE ROZSLIDUVANNYA (na materialy zbirky opovidan A. Konan Doila “The Adventures of Sherlock Holmes”)* [The concept of CRIMINAL

- INVESTIGATION in A. Conan Doyle's detective stories "The Adventures of Sherlock Holmes"]. *Master's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
8. Bystrov, Ya. (2014). Fractal metaphor LIFE IS A STORY in biographical narrative. *Topics in Linguistics*, vol. 14(1), pp. 1–8. DOI: 10.2478/topling-2014-0007 [in English].
  9. Champion, D., Martin, R., Cohen, J. (2020). Narratives of Crime: Narrative Psychology and the Integral Theory Perspective. *Journal of Theoretical & Philosophical Criminology Narratives of Crime*, no. 12, pp. 1–17 [in English].
  10. Crossley, M. (2000). *Introducing narrative psychology: self, trauma and the construction of meaning*. Maidenhead, U.K.: Open University Press [in English].
  11. Doyle, A.C. *The Adventures of Sherlock Holmes*. URL: <https://sherlock-holm.es/stories/pdf/a4/1-sided/adv.pdf> [in English].
  12. Khudoliy, A. (2018). Conceptual metaphors in American journalistic texts. *Advanced Education*, issue 10, pp. 175–184. DOI: 10.20535/2410-8286.130817 [in English].
  13. Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge; New York : Cambridge University Press [in English].
  14. Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press [in English].
  15. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press [in English].
  16. LDOCE. *Longman Dictionary of Contemporary English*. URL: <https://www.ldoceonline.com> [in English].
  17. Martynyuk, A., Kovalenko, L. (2018). English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced Education*, issue 10, pp. 190–197. DOI: 10.20535/2410-8286.142723 [in English].
  18. OED. *Online Etymology Dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com> [in English].
  19. Oliinyk, O., Naumenko, L. (2018). Metaphoric representation of the concept 'crime' in the U.S. media. *Advanced Education*, issue 10, pp. 134–140. DOI: 10.20535/2410-8286.135687 [in English].
  20. Sarbin T.R. (ed.) (1986). *Narrative psychology: The storied nature of human conduct*. Westport, CT: Praeger Publishers [in English].
  21. Velykoroda, Yu. (2019). Conceptual Metaphorization through Precedent-Related Phenomena in Media Discourse. *Studies about languages*, no. 34, pp. 32–45. DOI: 10.5755/j01.sal.34.0.22088 [in English].
  22. Shevchenko, I. (2021). Conceptual metaphors of 'economic crisis' in English: a historical cognitive perspective. *Armenian Folia Anglistika*, vol. 17, no. 1(23), pp. 24–34. URL: <https://doi.org/10.46991/AFA/2021.17.1.024> [in English].

Стаття надійшла до редакції 15.09.2021
The article was received 15 September 2021

ЕКСПАНСІЯ ЯК ЗАСІБ ПОСИЛЕННЯ АПЕЛЯТИВНОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РЕКЛАМІ

Машенко Анна-Марія Андріївна,
викладач кафедри німецької філології Київського
національного лінгвістичного університету
arm-ann@ua.fm
orcid.org/0000-0002-2362-3433

Метою наукової розвідки є дослідження впливу найпоширенішого, але недостатньо вивченого виду модифікації фразеологізмів – експансії – на функціонування фразеологічних одиниць у рекламному тексті. Її завдання полягають у виявленні характерних особливостей слів-розширювачів, їх впливу на семантику трансформованих виразів, на зміну їх кількісних та якісних характеристик у порівнянні з вихідними.

Виконання завдань та досягнення мети стало можливим завдяки застосуванню релевантних для цього дослідження методів: фразеологічної ідентифікації, фразеологічного опису, адекватного опису лексикографічного типу як різновиду компонентного аналізу та контекстологічного аналізу.

Дослідження побудоване на матеріалі вибірки із рекламних текстів популярних німецькомовних журналів, яка складається з 75-ти модифікованих фразеологізмів включно з виразами з ускладненим, але непереосмисленим значенням.

Результати аналізу цього матеріалу показують, що фразеологічні одиниці рекламного тексту найчастіше розширюються за допомогою прикметників та прислівників. Маючи тісний зв'язок із іменником фразеологізму, розширювачі-означення теж стають його складовою частиною і скеровують увагу читача на важливі якості рекламованого предмета. Таку ж функцію виконують і розширювачі, які утворюють атрибутивні складні слова з іменником фразеологізму. Названі модифікатори по-різному впливають на денотативні та конотативні особливості фразеологізму.

На відміну від розширювачів-означень, розширювачі-обставини синтаксично пов'язані не з однією із складових фразеологічної одиниці, а з цією одиницею як єдиним цілим і тому належать до найближчого оточення фразеологізму, а не до його складу. Ступінь емотивності та експресивності модифікації залежить від особливостей розширювача.

Прислівники-розширювачі значно поступаються за своєю чисельністю прикметникам, мають тісний синтаксичний зв'язок із фразеологізмом або з однією з його складових частин і, як правило, уточнюють або модифікують його конотативні особливості.

Найбільш яскравих трансформацій автори реклами досягають за допомогою розширення прислів'їв, додаючи до знайомих кожному представникові мовної спільноти виразів неочікуване продовження.

Розгляд досліджуваних фразеологізмів у кількісному та якісному аспектах свідчить, з одного боку, про зростання кількості конотативних множників у переважній більшості модифікацій, що є показником звуження значення, а з другого – про позитивне значення більшості цих множників, які справляють приємне враження на реципієнта, що є показником поліпшення значення.

Висновки. Проведений аналіз дав можливість переконатися в тому, що експансія певним чином змінює денотативні та конотативні особливості фразеологізмів реклами і значно посилює вплив на реципієнта.

Ключові слова: модифікація, трансформація, розширення, слово-розширювач, екстенціонал, конотативний множник, звуження значення, поліпшення значення.

EXPANSION AS A MEANS OF STRENGTHENING APPELLATIVENESS OF PHRASEOLOGICAL UNIT IN ADVERTISING

Mashchenko Anna-Mariia Andriivna,
Lecturer of the Department of German Philology
Kyiv National Linguistic University
arm-ann@ua.fm
orcid.org/0000-0002-2362-3433

The purpose of the scientific reconnaissance is the investigation of the influence of the most commonly used but yet insufficiently studied type of phraseological units modification – expansion – on the functioning of phraseological units in an advertising text. Its tasks are to identify the characteristic features of words-expanders, their influence on the semantics of transformed expressions and on the change of their quantitative and qualitative characteristics as compared to the original ones.

The tasks fulfillment and the goal achievement became possible owing to the use of the methods relevant for this study: phraseological identification, phraseological description, adequate description of lexicographic type as a sort of component analysis and contextual analysis.

This study is based on sampling from advertising texts of popular German-language magazines which contains 75 modified phraseological units including expressions with complicated, but not reinterpreted meaning.

The results of the analysis of this material show that phraseological units of advertising text are most commonly expanded by means of adjectives and adverbs. Being in close correlation with the noun of phraseological unit, the expanders-definitions also become its integral part and direct a reader's attention to the important features of advertised subject. The same function is characteristic of the words-expanders forming attributive compound words with a noun of phraseological unit. The modifiers mentioned above have different influence on denotative and connotative peculiarities of phraseological unit.

Unlike expander-definitions, expanders-adverbials are syntactically connected not with one of the components of phraseological unit, but with this unit as an integral whole and thus belong to the nearest surrounding of phraseological unit and not to its composition. The level of emotiveness and expressiveness of modification depends on the characteristics of expander.

The number of adverbs-expanders is considerably less as compared to adjectives, they have close syntactic connection with phraseological unit or one of its constituent parts, and most commonly specify or modify its connotative features.

Advertisement creators reach the brightest transformations by means of expanding proverbs and adding unexpected continuation to the expressions which are familiar to each representative of linguistic community.

The review of the investigated phraseological units in quantitative and qualitative aspects demonstrates, on the one hand, an increase of the number of connotative multipliers in the marginal majority of modifications, which is an indicator of meaning narrowing, and on the other hand, the positive meaning of the most of these multipliers which make a pleasant impression on a recipient, which is an indicator of meaning improvement.

Conclusions. The analysis indicates that the expansion of phraseological units changes in a definite way the denotative and connotative characteristics of phraseological units in advertising and significantly enhances the impact on a recipient.

Key words: modification, transformation, extension, word-expander, extensional, connotative factor, narrowing of word meaning, improvement of word meaning.

1. Вступ

Реклама – це запланований процес комунікації, метою якого є вплив на реципієнта. Зважаючи на це, спільною рисою рекламних текстів вважається застосування яскравих мовних засобів, здатних вразити адресата. До таких засобів можна віднести й фразеологічні одиниці різного гатунку, які, як відомо, відзначаються складністю своєї семантичної структури, особливістю якої є переважаючі конотативні ознаки: оцінність, емотивність, експресивність та функціонально-стильова забарвленість.

Названі якості особливо яскраво виявляються у трансформованих фразеологізмах, під якими зазвичай розуміють фразеологічні одиниці, що зазнали ‘релевантних змін у лексичному складі, синтаксичній структурі, семантиці, в результаті яких узувальна форма фразеологізму протиставляється його оказіональній формі’ (Арнольд, 1990: 89). Г. Бургер наголошує на невідповідності таких фразеологізмів зафіксованій у словнику формі та на залежності змін від контексту (Burger, 2003: 114).

Найповніше ілюструють поняття трансформації структурно-семантичні зміни фразеологізмів (Білоноженко, 1989: 107), до яких належать експансія, редукція, субституція та контамінація (Burger, 1982). Модифікації фразеологічних одиниць не були позбавлені уваги вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, серед яких можна назвати як відомих вчених, так і молодих науковців (О. В. Кунін, І. І. Чернишова, А. Л. Коралова, В. Флайшер, Г. Бургер, В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, Т. В. Здіховська, І. І. Орел, І. О. Тараба, Р. Квашняк, Г. Шмале та ін.). Останнім часом у наукових виданнях прослідковується інтерес до проблематики, співзвучної з темою статті. З одного боку, йдеться про використання трансформованих фразеологічних одиниць у текстах публіцистики/ЗМІ та електронних ЗМІ, про семантичні зміни, завдяки яким ці вирази набувають відтінків, які стимулюють посилення впливу на реципієнта (Григор’єва, 2017; Сизонов, 2018; Удяк, Петриця, 2017), про застосування неосемантизмів (Вознюк, 2020), а з іншого боку – про висвітлення особливої ролі буквально відтворених та модифікованих фразеологізмів у рекламі (Сизонов, 2016; Хода, 2018).

Але в зазначених роботах не розглядалася низка важливих питань, в тому числі й тих, що стосуються найчастотнішої з названих модифікацій – експансії, тобто розширення фрази за рахунок введення до фразеологічної бази препозитивних, інтерпозитивних чи постпозитивних розширювачів. Поза увагою мовознавців залишилися вирази з ускладненим, але непереоосмисленим значенням, не досліджувалися вплив різних способів розширення фрази на семантику виразу, кількісний та якісний аспект використання слів-розширювачів тощо. Саме дослідженню експансії як найпоширенішого, але недостатньо вивченого виду модифікації присвячена ця наукова розвідка, в рамках якої було розглянуто 75 розширених фразеологізмів із німецькомовних журналів ‘Der Spiegel’, ‘Brigitte’, ‘Schöner wohnen’ та ‘Psychologie Heute’, які складають 59,5% всіх зафіксованих в них модифікованих виразів.

Слід зауважити, що до **матеріалу дослідження** були включені не лише ідіоми, але також і вирази із фразеоматичним значенням, під якими О. В. Кунін розуміє «нарізнооформлені мовні одиниці з ускладненим, але непереоосмисленим значенням» (Кунін, 1996: 141). При цьому ми керуємось думкою В. М. Телія, яка вважає, що «корпус фразеології – це не задані в мові одиниці, а виділені дослідником відповідно до тих чи інших критеріїв» (Телія, 1996: 81). Розглядаючи німецькі сталі комплекси слів нефразеологічного типу (у В. О. Куніна це вирази із фразеоматичним значенням), відома германістка Е. Різелє вказує на те, що вони можуть мати функціонально-стильове маркування та сприяти виділенню важливих слів за допомогою наголосу та ритміки (Riesel, 1975: 87, 90).

Мета цього наукового дослідження полягає у визначенні впливу розширення фразеологізму на його особливості, в тому числі і його апелятивність. Досягненню мети сприяє виконання таких **завдань**: аналіз морфологічних, структурно-синтаксичних та семантичних особливостей розширювачів фразеологізмів, виявлення характеру впливу розширювачів різного типу на сам вираз, визначення семантичних змін у фразеологізмі в порівнянні з вихідним виразом.

Методи дослідження. Під час дослідження змін фразеологічних одиниць, що відбуваються внаслідок їх модифікації, необхідно враховувати особливості фразеологічного значення, яке лінгвісти вважають складнішим за лексичне, оскільки воно відрізняється ступенем вияву певної ознаки, її інтенсивністю (Ужченко, 1988: с. 8), адже у фразеологічному значенні переважає

конотація (Баран, 2008: 83). Слідом за О. О. Селівановою ми розуміємо конотат як «додатковий компонент значення мовної одиниці, що доповнює її предметно-логічний зміст суб'єктивними відтінками оцінки, емоційності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості, а також відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними, ситуативними аспектами комунікації» (2010: 281). Релевантними для нашого дослідження вважаємо серед інших метод фразеологічної ідентифікації та метод фразеологічного опису, які сприяють ідентифікації фразеологізмів та виділенню окремих їх груп. Аналізуючи та порівнюючи значення фразеологізмів та їх модифікацій, ми вдаємося до адекватного опису лексикографічного типу як виду компонентного аналізу, запропонованого І. В. Арнольд (1966: 80–88). Розглядаючи фразеологічні одиниці в тексті, вважаємо за доцільне використання текстологічного аналізу, який дає можливість спостерігати за намаганням автора добирати ефективні засоби впливу на реципієнта.

2. Експансія фразеологізмів за допомогою розширювачів-означень та розширювачів-обставин

Як показало дослідження, фразеологізми рекламних текстів розширюються найчастіше за рахунок прикметників та прислівників. При цьому прикметники можуть виступати у відмінюваній формі (тобто як означення) та у невідмінюваній формі (тобто як обставини). Відмінювана форма тісно пов'язана з іменником, що є однією зі структурних частин фразеологізму, і знаходиться в його орбіті. Розширювач-означення загострює увагу реципієнта на певній якості рекламованого предмета: *Feuchtigkeit spenden > intensive Feuchtigkeit spenden* (Brigitte, 2017, Nr. 18: 75), *Anregungen erhalten > spannende Anregungen erhalten* (Brigitte, 2017, Nr. 17: 57), *Tipps geben > wertvolle Tipps geben* (Psychologie Heute, April 2018: 88).

Слід зауважити, що такі ж тісні зв'язки з іменником фразеологізму притаманні неузгодженим означенням-розширювачам, вираженим іменником, що ми можемо спостерігати у виразі *Tränen der Rührung in die Augen treiben* (Brigitte, 2018, Nr. 20: S. 14).

При прозорій внутрішній формі вихідного виразу прикметники-розширювачі можуть слугувати цілком нейтральним уточненням, але можуть також надавати виразу значної яскравості, пор.: *neue Akzente setzen – außergewöhnliche Akzente setzen* (Schöner wohnen, Juli 2018: 147). Означення *neu* 'erst seit kurzer Zeit vorhanden' (Langenscheidt, 1998: 705) не змінює нейтрального характеру виразу, а лише уточнює якість. Експресивне означення *außergewöhnlich* 'das normale Maß übertreffend' (Langenscheidt, 1998: 105) підсилює значення нейтрального фразеологізму *Akzente setzen* 'richtungweisend sein' (Duden, 2013: 38), який тепер зовсім інакше сприймається читачем, ніж попередній вираз і збуджує його цікавість.

Означення до фразеологізмів із непрозорою внутрішньою формою впливають на інтенсивність виразу, а також слугують уточненням змісту. Так, в рекламі леопардового принту одягу, який довго не виходить з моди, читаємо: *Der Raubkatzenmuster hat sich über einige Saisons zum echten Dauerbrenner entwickelt* (Brigitte, 2019, Nr. 2: 36). Виділений прикметник зі значенням 'nicht gefälscht, nicht kopiert' (Langenscheidt, 1998: 250) вкупі з іменником *Dauerbrenner* підкреслює стійку популярність візерунку, надає виразу правдоподібності. У рекламі хліба зі збалансованим складом інгредієнтів журнал 'Brigitte' пропонує скуштувати новинку: *Zu dem bewährten Mix aus Sauerteig und sechs Urgetreidesorten haben wir vitalstoffreiche Urgetreidesprossen hinzugefügt – sie geben dem Brot einen nussig-säuerlichen Kick* (2019, Nr. 2: 46). Іменник підкресленого виразу – це слово неясного походження (Duden, 2013: 401), яке пов'язують із нім. *Küken* (Duden) або з нім. *kieken* (Langenscheidt, 1998: 550), жодне з яких не пасує до фразеологізму цієї реклами. Лише лексичне наповнення тексту (*Sauerteig, Urgetreidesorte, Urgetreidesprossen, Brot*), а також підкреслений прикметник-розширювач (*nussig* – 'mit Nussgeschmack', *säuerlich* – 'ein wenig sauer') дають можливість зрозуміти, що йдеться про смак нового пропонуваного сорту хліба.

Цікаво порівняти значення фразеологізмів, що мають означення-розширювачі на кшталт *farbenfrohe Akzente setzen, spannende Anregungen erhalten, intensive Feuchtigkeit spenden, ein echter Blickfang sein*, та схожі на них за структурою вирази з означеннями, які не є розширювачами, а належать до обов'язкових лексичних складових частин фразеологізму, які можуть варіюватися залежно від тематики та можливостей узусу: *eine besondere Note, eine festliche Note, eine feminine Note, eine persönliche Note, eine individuelle Note verleihen*. Застосування таких виразів у тексті можна проілюструвати на прикладі реклами годинника класичного зразка: *Eine Uhr im klassischen Look ist ein zeitloser Begleiter, der sich immer neu stylen lässt – zum Kleid am Abend genauso wie zum sportlichen Outfit am Tag, dem die Uhr eine feminine Note verleiht* (Brigitte, 2019, Nr. 25: 121). *Eine feminine Note* – це тісна єдність, поняття, яке без прикметника губить сенс. Щодо означень-розширювачів, то вони надають хоча й суттєву, але все ж таки лише додаткову інформацію. Так, прикметник у виразі *farbenfrohe Akzente* вказує на яскраві фарби, *spannende Anregungen* – це позначення напруженого стану людини, *ein echter Blickfang* – свідчить про справжність, непідробність предмета. Загалом же всі названі розширювачі посилюють конотативні особливості фразеологізму.

Обставини-розширювачі – це найчастіше обставини способу дії, пов'язані зі фразеологізмом як єдиним цілим, а не з однією з його структурних частин. Ці обставини знаходяться поза орбітою самого фразеологізму. Вони скоріше відносяться до його найближчого оточення: *perfekt in Szene setzen* (Brigitte, 2018, Nr.19: 27), *ständig in Gebrauch sein* (Schöner wohnen, November 2018: 204), *gut in Form sein* (Brigitte, 2019, Nr. 3:119). Ступінь їх яскравості залежить від значення прикметника, який може бути як цілком нейтральним, як *ständig* ‘so, dass etwas immer da ist’ (Langenscheidt, 1998: 931), так і дуже експресивним (*tierisch Spaß machen* – Stafette, September 2016), де *tierisch* має значення ‘sehr intensiv’ (Langenscheidt, 1998: 982).

Прислівники-розширювачі досить обмежені за своєю кількістю. Найчастотнішим є *ganz*, певну роль відіграють також *gar nicht, gar nichts, voll, völlig, viel, mehr, schlicht, quasi, erst recht*. Вони можуть вказувати на посилення якості, певну міру якості, її значний обсяг, на однозначність явища, на дію, що виконується, незважаючи на чиєсь небажання або чиюсь заборону тощо. Їхньою характерною рисою є досить тісний синтаксичний зв'язок із фразеологізмом чи з однією з його частин, якої вони безпосередньо стосуються. Про це свідчать наведені нижче приклади, в яких розширювачі з нашої точки зору певним чином доповнюють чи модифікують конотативні особливості виразу.

Про модний графічний принт йдеться в рекламі сучасного одягу: *Dadurch bekommt jedes Outfit eine ganz persönliche Note* (Brigitte, 2019, Nr. 2: 41). Прислівник *ganz*, що має підсилювальне значення (Langenscheidt, 1998: 373), вводиться до складу фразеологізму і підкреслює неповторність рисунку рекламowanego одягу.

Популяризуючи модні окуляри, автор реклами пише: *Große Squareformen sind jetzt wieder voll im Trend* (Brigitte, 2019, Nr. 13: 47) і вказує при цьому на особливу принадність окулярів квадратної форми (*voll* ‘vollkommen, sehr’ – Langenscheidt, 1998: 1096).

У рекламі довгоочікуваних весняних подорожей *Grund zur Freude: der Frühling ist bald da – und mit unseren Reise- und Ausflugstipps fällt das Warten gar nicht schwer* (Schöner wohnen, Mai 2019: 117) розширювач *gar nicht* повністю заперечує значення прикметника *schwer*, з яким має тісний синтаксичний зв'язок, і наголошує на важливості перших подорожей сезону (*gar nicht ist Verstärkung einer Verneinung* – Langenscheidt, 1998: 374).

Найбільш яскравим явищем є використання в рекламі розширення прислів'їв та гра слів у фразеологізмах. Рекомендуючи матеріал для фарбування фасадів Brillux, автор називає свій рекламний текст *Kleider machen Leute und Fassaden Häuser* (Schöner wohnen, Mai 2019: 135). Використання прислів'я як витвору народної творчості дає йому можливість апелювати до знайомого з дитинства національно-культурного фонду та підсилити ці конотативні особливості

неочікуваним продовженням із іншої галузі суспільного життя. Лише одну літеру додає до слова *Auswahl* автор реклами *Treffen Sie Ihre (H)auswahl* (Schöner wohnen, März 2019), пропонуючи вибрати одну з можливих моделей зображених будиночків, але цей простий спосіб активізувати увагу читача викликає в нього посмішку і спонукає уважніше поставитися до пропозиції.

3. Складні іменники як особливий спосіб експансії

Особливим способом модифікації фразеологізмів німецької мови є розширення за допомогою створення складних іменників, в яких перша складова частина відіграє роль означення, яскравість якого залежить від значення цієї складової частини. У рекламному тексті про кольорову гаму меблів підзаголовок звучить так: *Sofa und Sessel spielen hier die Hauptrolle* (Schöner wohnen, Mai 2016). Вираз *eine Rolle spielen* має значення ‘wichtig, bedeutsam sein’ (Duden, 2013: 412). Виділений складний іменник реклами має ускладнене значення ‘die wichtigste oder eine der wichtigsten Rollen’ (Langenscheidt, 1998: 454) і різниться від вихідного виразу вищим ступенем якості. Дизайнер вважає колір названих предметів меблів не просто важливим, а надважливим. Схоже співвідношення між вихідним та модифікованим виразом спостерігається також у рекламі біопродуктів ‘Clasen Bio’: *Manchmal überkommt uns Heißhunger – und dann ist es gut, wenn wir vorbereitet sind* (Brigitte Balance Konzept, 2019, Nr. 2: 42). Якщо *Hunger* – це ‘das Bedürfnis, etwas zu essen’ (Langenscheidt 1998: 505), то *Heißhunger* – ‘ein sehr starker Appetit auf eine bestimmte Speise’ (Langenscheidt, 1998: 460), тобто більш високий ступінь зголоднілості. Зважаючи на метафоричність поєднання складових частин у останньому складному слові, його можна вважати більш яскравим та емотивним.

Уточнювальну роль відіграє модифікований фразеологізм у рекламі ресторану ‘Klosterhof’: *Wahre Gaumenfreude bietet das gemütliche Restaurant Klosterhofstuben: Regionale Küche mit modernen Akzenten – hier isst man gerne gesund!* (Brigitte, 2019, Nr. 3: 149). *Freude bieten* зі значенням ‘Freude machen, erfreuen’ уточнюється за допомогою іменника-розширювача *Gaumen* ‘Organ, mit dem man schmeckt’ (Langenscheidt, 1998: 376), який натякає на чудові смакові характеристики пропонованої в ресторані їжі, що ще більше посилюється іншим розширювачем – прикметником *wahr*, який підкреслює справжність, бажаність, істинність ‘so, wie man es sich nur wünschen kann’ (Langenscheidt, 1998: 1112).

Про уточнення йдеться також у рекламі цукерок, вина та інших традиційних та вишуканих продуктів: *Von traditionell hergestellten Pralinen über handgemachte Pasta bis hin zu edlen Weinen und erlesenen Spirituosen: Das Angebot auf www.delinero.de lässt jedes Feinschmecker-Herz hochschlagen* (Brigitte, 2018, Nr. 19: 32). Фразеологізм *Jmds. Herz schlägt hoch (höher)* – вираз, що належить до високого стилю – підкреслює очікування, повне радісного хвилювання ‘erwartungsvoll, voll freudiger Erregung’, (Duden, 2013: 343). Розширювач *Feinschmecker* ‘j-d, der gern sehr gute, raffiniert zubereitete Speisen isst, Gourmet’ (Langenscheidt, 1998: 330) уточнює, ким є суб’єкт радісного очікування.

Цей спосіб розширення можна порівняти з розширенням за допомогою прикметника в ролі означення, що безпосередньо стосується іменникової складової частини фразеологізму, якщо враховувати їх синтаксичну роль у виразі, та їх семантичні особливості.

4. Вплив слів-розширювачів на семантику фразеологізмів

Цікаво прослідкувати також вплив розширювачів на характер змін у семантиці фразеологізмів реклами. Загалом закономірності зміни значення мовних одиниць спостерігаються у двох аспектах: кількісному (розширення та звуження значення) та якісному (поліпшення та погіршення значення). Якщо під час розширення значення йдеться про зростання номінативних можливостей лексичних одиниць, тобто збільшення екстенціоналу, причиною якого є демонстрація однієї чи кількох семних ознак, то звуження – це протилежний процес (Blank, 1997: 192;

Nübling, 2010: 210). Поліпшення та погіршення пов'язані з набуттям конотативних множників, які під час передачі інформації справляють приємне чи неприємне враження та надають оцінні характеристики.

Аналізуючи рекламні тексти, можна переконатися, що розширювачі фразеологізмів, виражені прикметниками у відмінюваній та невідмінюваній формі, іменниками в родовому відмінку та першим компонентом означальних складних слів, слугують уточненнями, які надають додаткову інформацію, підсилюють інтенсивність дії чи ступінь якості предмета і тим самим додають певні семні ознаки, які розширюють кількість можливих конотативних множників, але звужують екстенціонал. Адже *farbenfrohe Akzente setzen* – це увага лише до яскравих кольорів, а не до всіх, *gut in Form sein* підкреслює лише дуже добрий фізичний стан, а не просто добрий, *Tränen der Rührung in die Augen treiben* – це плакати лише від зворушення, а не з якоїсь іншої причини, *eine Hauptrolle spielen* – грати головну роль, а не яку-небудь іншу.

Доповнюючи конотативні особливості виразу, розширювачі-прислівники, як правило, додають їм певних нових відтінків. Як бачимо з наведених вище прикладів, прислівник *ganz* підсилює значення слова чи виразу, до якого він відноситься (*eine persönliche Note* свідчить про своєрідність предмета чи явища, *eine ganz persönliche Note* акцентує увагу на цій своєрідності), прислівник *voll* окреслює обсяг значення (*im Trend sein* вказує на популярність предмета чи явища, *voll im Trend sein* – додатково на великий обсяг). Але у поєднанні із запереченням такі розширювачі можуть кардинально міняти значення фразеологізму. Так, значення виразу *das Warten fällt j-m schwer* 'etw. macht j-m viel Mühe' (Langenscheidt, 1998: 882) під час розширення за допомогою підсилювального заперечення *gar nicht* (Langenscheidt, 1998: 374) перетворюється на свою протилежність і відповідає антонімічному *leicht fallen* 'j-m keine Mühe machen' (Langenscheidt, 1998: 618).

Використовуючи прислів'я та відштовхуючись від їх значення, автори реклами мають можливість привернути увагу реципієнта до знайомого з дитинства вислову, для того щоб переключитися на іншу тематику, тобто фактично тематично змінити значення другої частини виразу та зіставити обидва. Прислів'я *Kleider machen Leute* має значення 'gepflegte, gute Kleidung hebt das Ansehen' (Duden, 2013: 409). Другу, модифіковану частину вислову *Fassaden machen Häuser* ми за аналогією можемо інтерпретувати як 'schöne, gepflegte Fassaden heben das Ansehen'. Вирази різняться лише суб'єктом дії, але конотація повністю зберігається.

Схожі семантичні зміни відбуваються також у виразі (*H)auswahl treffen*. Вихідний фразеологізм *Auswahl treffen* зазвичай розуміють як 'etw. aus einer Menge aussuchen'. Виходячи із цього, модифікований вираз можна інтерпретувати як 'ein passendes Haus aus einer Menge von Häusern aussuchen'. Якщо вихідний вираз не обмежує характер предметів вибору, то у модифікованому – це лише будинки, що значно звужує екстенціонал.

5. Висновки

Дослідження експансії як найпоширенішого способу модифікації дозволяє зробити такі висновки.

Розширення фразеологізмів найчастіше відбувається за допомогою прикметників у відмінюваній та невідмінюваній формі та прислівників. Фрагментарно спостерігається також розширення прислів'їв та гра слів.

Прикметники-розширювачі в синтаксичній ролі означення тісно пов'язані з іменником, що є структурною частиною фразеологізму і за своєю семантикою знаходиться в його орбіті, мають уточнювальний характер або надають фразеологічній одиниці виразності.

Специфічним явищем німецької мови є також розширення фразеологізму за рахунок утворення складних слів, перший компонент яких виконує такі ж самі функції, як і прикметники-розширювачі в ролі означення.

Невідмінювані прикметники-розширювачі з'єднуються синтаксично з фразеологізмом як єдиним цілим (а не з однією з його структурних частин), відносяться до його найближчого оточення і можуть бути як нейтральними, так і надзвичайно експресивними.

Прислівники-розширювачі досить обмежені за своєю кількістю, але мають високу частотність, свідчать про приналежність до розмовної мови і позначають обсяг, міру, ступінь чи посилення якості, однозначність явища або дію, що відбувається, незважаючи на чиюсь заборону. Вони відзначаються тісним зв'язком із фразеологізмом або однією з його структурних частин. Проаналізовані приклади різних способів розширення фразеологізмів вказують на те, що майже всі розширювачі, за невеликим винятком, вносять додаткові елементи до фразеологічного значення, збільшують кількість конотативних множників, тим самим звужуючи екстенціонал. В якісному аспекті використання розширювачів підсилює чи уточнює значення виразу або (найчастіше) зумовлює поліпшення його значення, що цілком відповідає характеру рекламних текстів.

Із нашої точки зору, детального розгляду потребують також інші способи трансформації фразеологізмів: редукації, субституції, а особливо контамінації.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по специальности 'Иностранный язык'. Москва : Просвещение, 1990. 295 с.
2. Арнольд И. В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика ее исследования (на материале имени существительного). Ленинград : Просвещение, 1966. 192 с.
3. Баран Я. А., Зимомря М. І., Білоус О. М., Зимомря І. М. Фразеологія: знакові величини. Навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов. Вінниця : Нова книга, 2008. 256 с.
4. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ : Наукова думка, 1989. 156 с.
5. Вознюк Ю. Неосемантизми в складі нових українських фразеологізмів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія/Соціальні комунікації*. 2020. Т. 2. № 44.
6. Григор'єва Т. Ю. Особливості використання фразеологічних модифікацій в англомовному публіцистичному тексті. *Наукові записки Національного університету 'Острозька академія' Серія: Філологічна*. 2017. Вип. 66. С. 26–29.
7. Кунин А. В. Курс фразеології сучасного російського мови. Москва: Высшая школа, 1996. 381с.
8. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 843 с.
9. Сизонов Д. Ю. Фразеологізми в сучасному рекламному тексті: медіалінгвістичний аспект. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2016. Випуск XXXII. С. 33–40.
10. Сизонов Д. Ю. Стилійстична трансформація фразеологізмів в українських мас-медіа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. № 37. Т. 3. С. 154–157.
11. Телия В. Н. Русская фразеология. Москва : Языки русской культуры, 1996. 288 с.
12. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму. Київ : Радянська школа, 1988. 279 с.
13. Хода Л. Д. Фразеологізми в сучасній словацькій рекламі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія/Соціальні комунікації*. 2018. Т. 29(68). № 3. С. 35–38.
14. Blank, A. Prinzipien des lexikalischen Bedeutungswandels am Beispiel der romanischen Sprachen. Tübingen: Niemeyer, 1997. 360 S.
15. Burger, H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2003. 224 S.
16. Burger, H., Buhofer, A., Sialm, A. Handbuch der Phraseologie. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1982.
17. Duden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. 4., neu bearbeitete und aktualisierte Auflage. Band 11. Berlin : Dudenverlag, 2013. 928 S.
18. Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Berlin, München, Wien, Zürich, New York. Москва : Издательство МАПТ, 1998. 1217 S.
19. Nübling, D. Historische Sprachwissenschaft des Deutschen: eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels. Tübingen : Niemeyer, 2010. 280 S.
20. Riesel, E.; Schendels, E. Deutsche Stilistik. Moskau : Hochschule, 1975. 171 S.

21. Stepanova, M. D.; Černyševa, I. I. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Moskau : Verlag Hochschule, 1975. 272 S.
22. Udiak H. I. The specificity of using English phraseological units (based on British electronic media). *Young Scientist*. 2017. № 4.3(44.3). P. 259–263.

References:

1. Arnold I. V. (1990). Stilistika sovremennogo anglijskogo yazyka [The stylistics of modern English]. Ucheb. posobie dlya studentov ped. in-tov po specialnosti ‘Inostrannyj yazyk’. Moscow : Prosveshhenie. 295 s. [in Russian].
2. Arnol'd I. V. (1966). Semanticheskaya struktura slova v sovremennom anglijskom yazyke i metodika eyo issledovaniya (na materiale imeni sushchestvitelnogo) [Semantic structure of a word in modern English and methods of its research (on the material of a noun)]. Leningrad : Prosveshchenie. 192 s. [in Russian].
3. Baran Y. A., Zymomria M. I., Bilous O. M., Zymomria I. M. (2008). Frazеологія: znakovi velychyny. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv fakultetiv inozemnykh mov. [Phraseology: sign values. Training manual for foreign department students]. Vinnytsia : Nova knyha. 256 s. [in Ukrainian].
4. Bilonozhenko V. M., Hnatiuk I. S. (1989). Funktsionuvannia ta leksykoorafichna rozrobka ukraïnskykh frazeolohizmiv [Functioning and lexicographic investigation of Ukrainian phraseological units]. Kyiv: Naukova dumka. 156 s. [in Ukrainian].
5. Vozniuk Yu. (2020). Neosemantyzmy v skladi novykh ukraïnskykh frazeolohizmiv [Neosemantisms as constituent parts of new Ukrainian phraseological units]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii Filolohiia/Sotsialni nauky*. T. 2. № 44. [in Ukrainian].
6. Hryhoryeva T. Yu. (2017). Osoblyvosti vykorystannia frazeolohichnykh modyfikatsii v anhlovnomu publitsystychnomu teksti [The peculiarities of the use of phraseological modifications in English-language publicistic texts]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu ‘Ostrozka akademiia’*. Ser.: *Filolohichna*. Vyp. 66. S. 26–29. [in Ukrainian].
7. Kunin A. V. (1886). Kurs frazeologii sovremennogo russkogo iazyka [The course of modern Russian phraseology]. Moscow: Vysshiaia shkola. 381s. [in Russian].
8. Selivanova O. O. (2010). Lihvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K. 843 s. [in Ukrainian].
9. Syzonov D. Yu. (2016). Frazеологізми в сучасному рекламному тексті: медіалінгвістичний аспект [Phraseological units in modern advertising text: mediallynguistic aspect]. *Actualni problemy ukraïnskoi linhvistyky: teoriia i praktyka*. Vyp. XXXII. S. 33–40. [in Ukrainian].
10. Syzonov D. Yu. (2018). Stylistychna transformatsiia frazeolohizmiv v ukraïnskykh mas-media [Stylistic transformation of phraseological units in Ukrainian mass media]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: *Filolohiia*. № 37. T. 3. S. 154–157. [in Ukrainian].
11. Teliya V. N. (1996). Russkaya frazeologiya [Russian phraseology]. Moscow: Yazyki russkoj kultury. 288 s. [in Russian].
12. Uzhchenko V. D. (1988). Narodzhennia i zhyttia frazeolohizmu [The birth and the life of phraseological unit]. Kyiv: Radianska shkola. 279 s. [in Ukrainian].
13. Khoda L. D. (2018). Frazеологізми в сучасній словацькій рекламі [Phraseological units in modern Slovakian advertising]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho*. Ser.: *Filolohiia/Sotsialni komunikatsii*. T. 29(68). № 3. S. 35–38. [in Ukrainian].
14. Blank, A. (1997). Prinzipien des lexikalischen Bedeutungswandels am Beispiel der romanischen Sprachen [Principles of the lexical change of meaning through the example of the Romance languages.]. Tübingen : Niemeyer. 360 S. [in German].
15. Burger, H. (2003). Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen [Phraseology. Introduction through the example of the German language]. Berlin : Erich Schmidt Verlag. 224 S. [in German].
16. Burger, H., Buhofer, A., Sialm, A. (1982). Handbuch der Phraseologie [Handbook of Phraseology]. Berlin, New York : Walter de Gruyter [in German].
17. Duden (2013). Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. 4., neu bearbeitete und aktualisierte Auflage. Band 11 [Idioms. Dictionary of German Idiomatics, 4th, revised and updated edition. Volume 11]. Berlin : Dudenverlag. 928 S. [in German].
18. Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache (1998). [Langenscheidt’s large dictionary of German as a foreign language]. Berlin, München, Wien, Zürich, New York. Moskva : Izdatelstvo MART. 1217 S. [in German].

19. Nübling, D. (2010). Historische Sprachwissenschaft des Deutschen: eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels [Historical German Linguistics: An Introduction to the principles of changes in language]. Tübingen: Niemeyer. 280 S. [in German].
20. Riesel E., Schendels E. (1975). Deutsche Stilistik [The German Stilistics]. Moskau: Hochschule. 171 S. [in German].
21. Stepanova, M. D.; Černyševa, I. I. (1975). Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache [Lexicology of the modern German]. Moskau : Hochschule. 272 S. [in German].
22. Udiak H. I.; Petrytsya L. I. (2017). The specificity of using English phraseological units (based on British electronic media). *Young Scientist*. № 4.3 (44.3). P. 259-263.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2021
The article was received 20 September 2021

LEXICAL ANALYSIS OF THE SERIAL KILLER CHARACTER'S DISCOURSE IN THE 20TH CENTURY AMERICAN FICTION

Nytspol Viktoriia Ihorivna,

Candidate of Philological Sciences

*Senior Lecturer of the department of foreign languages
and translation*

Vasyl Stephanyk Precarpathian National university

vika.dandelion@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9531-2183

Lexical analysis has always been a productive way to study discourse through the semiotic nature of the word and its ability to function as a link between language and reality. The **purpose** of the article is to explore the lexical level of the discourse of a serial killer character in order to reveal their psychological features and prove their authenticity in comparison with the lexicon research of real serial killers. This study is relevant because the number of thrillers with serial killers in American literature is growing every year, but the discourse of these characters is poorly studied and requires more attention from linguists. The article uses such **research methods** as the method of lexical and semantic analysis of language units to study the features of language nominations; method of semantic fields, for grouping language units according to their thematic affiliation in microfields; associative method for the distribution of language units to the corresponding microfields; structural method for the separation of units, their classification and interpretation.

Results. In the process of lexical analysis of the discourse of the serial killers characters, the words of the characters were divided into three main groups: words denoting mental activity, psychological needs, physiological activity and security. These groups were divided into semantic fields in order to facilitate the process of research. The analysis showed that the largest group of words in most discourses (except for two characters) is a group denoting physiological activity and safety, which corresponds to a study of the lexicon of real serial killers conducted by J. Hancock, which shows that the most important for the life of serial killers is biological component. The lexicon of the two characters (Lecturer and Claiborne), which differ from others by the predominance of words denoting mental activity, can be explained by their high educational and professional level, which shows their high IQ, which is also a feature of real serial killers.

Thus, we can **conclude** that the authors were able to portray the characters plausibly through their lexicon.

Key words: discourse, lexicon, semantic field, term, character.

ЛЕКСИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИСКУРСУ ПЕРСОНАЖА СЕРІЙНОГО ВБИВЦІ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ХХ СТОЛІТТЯ

Ницполь Вікторія Ігорівна,

кандидат філологічних наук,

*старший викладач кафедри іноземних мов і перекладу
Прикарпатського Національного університету імені
Василя Стефаника*

vika.dandelion@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9531-2183

Лексичний аналіз завжди був продуктивним способом вивчення дискурсу через семіотичну природу слова та його здатність функціонувати як сполучна ланка між мовою та реальністю. Ця стаття має на **меті** дослідити лексичний рівень дискурсу персонажа серійного вбивці, щоб розкрити його психологічні особливості та довести достовірність та правдоподібність змалювання його образу в порівнянні з дослідженнями лексику справжніх серійних убивць. Таке дослідження є актуальним, оскільки

в американській літературі з кожним роком зростає кількість трилерів, де ключовими фігурами є серійні вбивці, а от дискурс цих персонажів є маловивченим і вимагає більшої уваги лінгвістів.

У статті використані такі **методи** дослідження, як метод лексико-семантичного аналізу мовних одиниць для вивчення особливостей мовних номінацій; метод семантичних полів, для групування мовних одиниць за їх тематичною приналежністю в мікрополя; асоціативний метод для розподілу мовних одиниць до відповідних мікрополів; структурний метод для виокремлення одиниць, їх класифікації та інтерпретації.

Результати. У процесі лексичного аналізу дискурсу персонажів серійних вбивць слова персонажів було розділено на три основні групи: слова, що позначають розумову діяльність, психологічні потреби, фізіологічну активність та безпеку. Ці групи були поділені на семантичні поля, щоб полегшити процес вивчення. Аналіз показав, що найбільша група слів у більшості дискурсів (крім двох персонажів) – це група, що позначає фізіологічну активність та безпеку, що відповідає дослідженню лексикону справжніх серійних вбивць, проведеному Дж. Хенкоком, яке показує, що найважливішим для життя серійних вбивць є біологічний компонент. Лексикон двох персонажів (Лектор і Клейборн), що відрізняються від інших перевагою слів, які позначають розумову діяльність, можна пояснити їхнім високим освітнім та професійним рівнем. Це засвідчує їхній високий коефіцієнт інтелекту, що також є особливістю справжніх серійних вбивць.

Отже, можна зробити **висновки**, що авторам вдалося зобразити портрети персонажів правдоподібно через їх лексикон, що співвідноситься з дослідженнями лексикону реальних серійних вбивць. Завдяки лексичному аналізу дискурсу вдалося розкрити психологічні особливості характерів персонажів.

Ключові слова: дискурс, лексикон, семантичне поле, термін, персонаж.

Introduction

Lexical analysis has always been a productive way to study discourse due to the semiotic nature of the word and its ability to function as a link between language and reality. This paper aims at investigating the lexical level of the serial killer character's discourse in order to reveal their psychological features and to prove their credibility in comparison with the real serial killers. The research focuses on some of the most popular books by American writers published in the 20th century, viz., *Misery* by Stephen King; *American Psycho* by Bret Easton Ellis; *Silence of the lambs* by Thomas Harris; *Psycho*, *Psycho 2*, and *Psycho House* by Robert Bloch; *Along came a spider* by James Patterson and *The Talented Mr. Ripley* by Patricia Highsmiths. The topicality of the proposed study is proved by the "popularity" of serial killers theme in fiction and by the fact that the serial killer character's discourse has been rather narrowly investigated in linguistics.

Review of literature

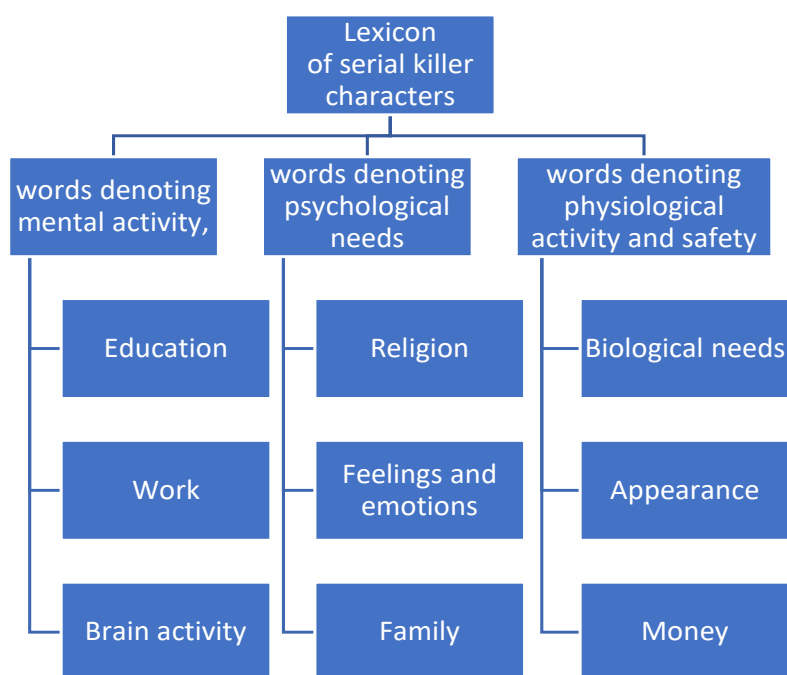
Discourse is a difficult notion to determine as a notion; therefore its different definitions can be found. According to the *Dictionary of Semiotics*, discourse refers to the interaction between "the thematic dimension, relating to the abstract values actualized in an utterance" (Martin, 2000). The French linguist M. Foucault argues that discourse establishes ways to identify, understand, and manage different subjects (Foucault, 1981). The Dutch scholar Teun A. van Dijk understands discourse not just as a process of making a "coherent semantic representation"; he underlines the importance of building a mental model of objects, people, actions and events. He thinks that our knowledge is especially used to construct such models and understanding of discourse depends on our ability to construe them (Van Dijk, 2010). The French structural linguist E. Benveniste thinks that discourse is the language put into action (Foucault, 1981). Taking into account the mentioned ideas, we perceive discourse as a complex notion that reflects speakers' knowledge through their language in communicative situations.

The article deals with the lexical level of the serial killer character's discourse in order to get more information about their background, psychological state, and features. To achieve this goal, first, we need to concentrate on the investigations based on the real serial killers. According to psychological studies, serial killers are divided into organized and disorganized types, where killers of organized type are characterized by high IQ, egocentrism, lack of emotions (Cleckley, 1982), and family problems.

The serial killers’ language was studied by such American scholars as J. Hancock, M. T. Woodworth, and S. Porter. They found out that the lexical level of killers’ discourse contains more words denoting physiological needs of organism than words with mental or spiritual meanings (Hancock, 2013). Their work concluded that biological factors are more important than social ones in a killer’s life.

Results and Discussion

Studying the lexical level of the serial killer character’s discourse we decided to group the lexicon according to the characters’ physiological and psychological needs and activities to understand their life preferences and to prove the credibility of their portrait in comparison with the real killers studied by J. Hancock, M. T. Woodworth, and S. Porter. We paid attention to Maslow’s hierarchy of needs in Kremer’s interpretation, which includes physiological needs, safety, love and belonging, esteem, and self-actualization (Kremer, 2013). We decided to combine physiological needs and safety into one group as they are closely connected. We also referred love, belonging, esteem, and self-actualization to psychological needs and singled out the mental activity as most serial killers of organized type are characterized by high IQ and it is important to understand the role of intellect in their life. We simplified Maslow’s hierarchy and added mental activity, so our division of needs and activities includes mental activity, physiological needs, and psychological needs and safety. As our focus is on the lexicon, we paid attention to the words denoting the mentioned needs and activities and also subdivided these groups into semantic fields of words, verbalizing these needs (see the scheme 1).

Scheme 1. The serial killer characters’ lexicon of needs and activities

Our lexical analysis proved that the most numerous is the group of words denoting physiological activity and the least used were the words denoting psychological needs (see Table 1).

The table shows that **the words denoting mental activity** in most cases come second in their number after those denoting physiological needs and safety. The exceptions are Hannibal’s and Claiborne’s discourses. They use a lot of words from medical terminology, which belongs, from our point of view, to the semantic field of education as they get knowledge of these terms from universities and books in the process of getting educated. In Lector’s discourse we can find such medical terms as *phrenology*, *circumlocution*, *asphyxia*, *hebephrenic*, etc which can prove his high professional level as a doctor

and there are also words from other fields: *imago, pupa, interrogative, subjunctive* that can illustrate his broad outlook on life. Here is an example from Claiborne’s discourse: “*But who’s Zander?*” “*A recent arrival. Tentative diagnosis, involitional melancholia*” (Bloch, 1982). Claiborne answers to a nun’s question with psychiatric terms “*Tentative diagnosis, involitional melancholia*”, which can be too difficult for an ordinary person to understand. He may use this consciously to underline his knowledge and to show his superiority.

Table 1

The serial killer characters’ lexicon of needs and activities

Character	Book / Author	Words denoting mental activity	Words denoting spiritual needs	Words denoting physiological activity and safety	Total number of words
Adam Claiborne	<i>Psycho 2</i> by Robert Bloch	649	187	571	1407
Annie Wilkes	<i>Misery</i> by Stephen King	627	202	686	1515
Hank Gibbs	<i>Psycho House</i> by Robert Bloch	614	208	635	1457
Hannibal Lector	<i>Silence of the lambs</i> by Thomas Harris	654	198	568	1420
Gary Soneji / Murphy	<i>Along came a spider</i> by James Patterson	517	264	632	1413
Norman Bates	<i>Psycho</i> by Robert Bloch	521	314	594	1429
Patrick Bateman	<i>American Psycho</i> by Bret Easton Ellis	460	201	781	1442
Tom Ripley	<i>The Talented Mr. Ripley</i> by Patricia Highsmiths	612	211	641	1464

The least number of words denoting mental activity is noticed in Patrick Bateman’s discourse. The semantic field of work is the most numerous here. For example: “*So, I start, crossing my legs. “Don’t you want to know what I do” ... “No.” Sabrina smiles, takes this as a cue and agrees. “No, not really”. I stare at the two of them for a minute before recrossing my legs and sighing, very irritated: “Well, I work on Wall Street. At Pierce & Pierce”* (Ellis, 1991). The verb *work* shows the process including mental activity; the name of the street – *Wall Street* – connotes the place of his work; and the proper name *Pierce & Pierce* is the name of the company where Patrick is employed. Bateman wants to speak about his job even if it is not interesting for his interlocutors, which proves his egocentrism.

Hank Gibbs also mentions his work in the process of communication. Gibbs is a reporter and he has got a lot of words connected with his job: “*Minute a big story breaks in a small town, every stringer in the state shows up, then it’s radio and the television crews. They’ve got to deal with the local lawmen but that means waiting for a handout or a personally delivered ‘no comment’. So the first thing they do is track down the editor of the local paper and try to get a story out of him*” (Bloch, 1982). In this abstract we notice words denoting people working in the sphere of media (*stringer, editor, radio and the television crews*), the process of writing reports (*handout, no comment, to get a story*) and the type of written material (*the local paper*). We refer all of these words to the semantic field of work as they connote Gibb’s way of earning money.

Soneji is a Maths teacher, but he does not mention this very often. Sometimes he speaks about it as the way to fame: “*I want to be the scariest man in America. That’s why I work in the capital. I’m Gary. Don’t you remember me, Viv?*” (Patterson, 92). In this example, we refer the words *work* and *capital* (as it connotes the place of work) to the field of work and the word *remember* to the field of brain activity, so we can say that words denoting mental activity appear quite often but they are used, in most cases, to support his main goal – fame, which in our opinion, belongs to the spiritual needs of personality.

There is a high percentage of words with mental meaning in Annie Wilkes' and Tom Ripley's discourses. It can be explained by their often use of such words as *know* (Tom – 108, Annie – 126) and *think* (Tom – 145, Annie – 91) which belong to the semantic field of brain activity. Here is an example from Annie's discourse: “*I know you know who Andy Pomeroy was, because I know you've read my book. I suppose that I sort of hoped you would read it, you know; otherwise, why would I have left it out? But I made sure, you know — I make sure of everything*” (King, 1988). First three times *know* is used in its direct meaning “to have information in your mind” (Summers, 2003), and as this word occurs so often within one sentence it results in tautology that can show poor vocabulary of a speaker, which is also proved by the usage of the utterance “*you know*”, that functions in this context as the filler, does not have full semantic meaning and is used for combining thoughts.

Norman Bates' discourse is not replete with words denoting mental activity, but there are some examples: “*Maybe that was part of my problem*”, Norman said. “*You know what happened to me—the transvestite thing*” (Bloch, 1982). The words *problem*, *know*, *transvestite thing* belong to the semantic field of brain activity as the first one means “something difficult to deal with” that requires mental activity and the last words connote the problem.

High concentration of words from semantic fields work, education and brain activity indicates the characters' intellectual skills that correspond to the characteristic features of the real serial killers of an organized type.

Words denoting psychological needs, from our point of view, include semantic fields of religion, feelings, emotions and family. These words are the smallest in number in all analyzed serial killer characters' discourses.

The semantic field of religion is relatively numerous in Patrick Bateman's discourse, but words from this field are used as exclamations in most cases and do not mean his faith. Here is an example: “*Oh gosh,*” I say, “*hope I'm not blushin.*” “*Actually, where do you go, Bateman?*” Van Patten asks “*For a tan*” (Ellis, 1991). Phrase *Oh gosh* expresses a shade of irritation at the compliment. The word *gosh* is a slang variant of the word *God* and is used in the function of exclamation.

The semantic field of feelings and emotions is the smallest, which can be the proof that serial killers are wearing the “Mask of Sanity” (term suggested by the American psychiatrist Hervey M. Cleckley (Cleckley, 1982), which means that a psychopath is devoid of real feelings and speaks about them just to look normal in society.

Hannibal Lector uses emotional words but mostly in relation to other people or to express some kind of philosophical thoughts: “*Life's too slippery for books, Clarice; anger appears as lust, lupus presents as hives*” (Harris, 1988: 137). Lector compares emotions *anger* and *lust* with such diseases as *lupus* (“a chronic inflammatory disease that occurs when your body's immune system attacks your own tissues and organs” (Summers D., 2003)) and *hives* (“an outbreak of swollen, pale red bumps or plaques on the skin” (Summers D., 2003)), where *anger* corresponds to a very difficult disease *lupus* that can be misinterpreted as a symptom – *hives*. So, it means that, from Lector's point of view, people mix up such notions as anger and lust where anger is much more serious.

Gary Soneji also expresses his feelings and emotions but it does not mean that they are true: “*Gary thought about it carefully before he said a word. Then he said, “I love you so much, Missy. I love you and Roni more than I love my life itself.” Gary lied, and he knew it was a pretty good one. Extremely well told, well acted. What he wanted to do was to laugh in their goddamn faces. What he wanted to do most was to kill all of them*” (Patterson, 1992: 78). The author's narrative shows the real Gary's face and real wishes (“*to kill all of them*”) that are hiding behind his flattering phrases “*I love you so much, Missy. I love you and Roni more than I love my life itself*”. He lies pretty well using the intensification “*so much*” and the comparison “*more than I love my life itself*” in order to his feelings, but tautological repetition of the word *love* sounds unnatural and can reveal the lie.

Claiborne rarely speaks about feelings or emotions and in most cases they are the means of courtesy than real feeling: “*Sorry to keep you waiting*” (Bloch, 1982). Adam uses the word *sorry* not to express his feeling of sadness or disappointment because of keeping his interlocutor waiting, but in order to be polite.

Hank Gibbs sometimes gives instructions concerning feelings to other people: “*Don’t feel guilty. The same thing happens to me, and that’s why I wanted to get away*” (Bloch, 1990: 213). This example shows Hank’s reaction to guilt – he simply avoids it. He advises just not to feel it. That means that he does not worry about things and tries not to blame himself.

The serial killer characters sometimes mention the members of their family that illustrates the semantic field “Family”. Norman Bates’ discourse is a vivid example of verbalizing this semantic field as he speaks instead of his mum and he also speaks about his mum very often: “*Oh, yes. I brought Mother back home with me. That was the exciting part, you see-going out to the cemetery at night and digging up the grave*” (Bloch, 1956: 197). The word *Mother* is capitalized to underline its importance and it is used in the meaning of a person, but in the context it is a dead body.

Annie Wilkes often uses quotations of her mother, who died 20 years ago. For example: “*My mother had a motto, Paul, and I live by it. “Once nasty, never neat,” she used to say*” (King, 1988: 163). Annie follows her mother’s motto “*Once nasty, never neat*” but she exaggerates the meaning as she tries very hard to wash everything and her attitude to the process of tidying her house sometimes looks like psychological deviation.

Difficult family situation and poor expression of emotions that were noticed in all the serial killer characters’ discourses, meet the general characteristics of real serial killers who usually have family problems and wear “The Mask of Sanity”. Their beliefs are quite controversial but using religious words in context shows their interest in religion but not real belief.

Words denoting physiological activity and safety are the most numerous in all discourses except Claiborne’s and Lector’s. Patrick Bateman is the one with the largest number of words in all semantic fields of this group. The semantic field money is singled out as money is necessary for satisfying the needs of physical and economical safety. There are a lot of words from the semantic field money in Patrick’s discourse: “*Or an AR-15. You’d like it, Evelyn: it’s the most expensive of guns, but worth every penny*” (Ellis, 1991: 306). Bateman very often evaluates things depending on their price. He chooses the most expensive and the example proves this. The words *expensive*, *worth* and *penny* are included into the thematic group of money and illustrate his life focus on wealth. Patrick also has a large vocabulary of food and alcohol that belongs to the semantic field of biological needs. Here is some examples of alcohol variety: *beer* (3 times), *champagne* (4 times), *brandy*, *cognac*, *chardonnay*, *sorbet* (6 times), and *peach schnapps*. These words denoting different kinds of alcohol drinks can reveal his alcohol addiction.

Gary Soneji uses words denoting physiological activity even with such an abstract word as *fame*: “*What was fame really like? How did it smell? How did it taste? What did fame look like close up?*” (Patterson, 1992: 7). Gary is interested in the “appearance” (“*What did fame look like close up?*”) of fame in its “*smell*” and “*taste*” that makes his language metaphorical but at the same time proves his focus on biological properties even of an abstract notion.

Claiborne also takes care of physiological needs of his own and other people’s organisms: “*Then I won’t bother you. Have a good night’s rest*” (Bloch, 1982: 228). He understands the importance of rest at night and does not want to bother anybody that can show his politeness as well.

The semantic field of appearance is widely presented in almost all discourses. Here is an example from Hank Gibbs and Amy’s conversation: “*Far as I’m concerned your hair looks great the way it is, but if you want to fiddle around with it, bring a comb and a mirror*” (Bloch, 1990: 151). Hank compliments Amy, saying that her “*hair looks great*” so it means that he pays attention to other

people's appearance and he also uses words *comb* and *mirror* that are the objects for making oneself beautiful that proves his interest in good looking.

Norman Bates describes his own appearance: “*I was a sickly child. Wore glasses for reading, right up until a few years ago*” (Bloch, 1956: 65). Saying that he was “*a sickly child*” he wants to evoke the compassion for his personality with the intention to manipulate the nun. He adds that he “*wore glasses for reading*” to make this impression of pity stronger.

The fact that the group of words denoting physiological activity and safety is the most numerous within characters' lexicon meets Hancock's investigation based on the real serial killers language and proves the credibility of the characters' image in fiction literature.

Conclusion

Lexical analysis of the serial killer characters' discourse was made by dividing the characters' words into three main groups: the words denoting mental activity, spiritual needs, and physiological activity and safety. These groups were subdivided into the semantic fields to make the process of studying easier. The analysis has shown that the biggest group of words in most discourses (except two characters) is the group denoting physiological activity and safety that meets J. Hancock's investigation, which shows that the most important for serial killers' lives is the biological component. The lexicon of two characters (Lector and Claiborne) that differ from others by the dominance of the words denoting mental activity can be explained by their high educational and professional level that show their high IQ, which is also a feature of the real serial killers. So, we can conclude that the authors managed to depict the true characters' portraits through their lexicon.

References:

1. Cleckley H. *Mask of Sanity*. NY : New York University Press, 1982. P. 47–49.
2. Foucault M. *The order of discourse. Untying the text : A post-Structuralist Reader*. Boston, 1981. P. 92–114.
3. Hancock J. *Hungry Like the Wolf: A Word Pattern Analysis of the Language of Psychopaths*. *Legal and Criminological Psychology*. 2013. Vol. 18. P. 102–114.
4. Kremer W. *Abraham Maslow and the pyramid that beguiled business*. BBC World Service, 2013. URL : <http://www.bbc.com/news/magazine-23902918>.
5. Martin B. *Dictionary of Semiotics*. NY, 2000. P. 51.
6. Née É. *Lexical Discourse Analysis: Toward a Revival Using a Semantic Approach*. *Langage et société*. 2012/2. URL : http://www.cairn-int.info/article-E_LS_140_0015--lexical-discourse-analysis.htm.
7. Summers D. *Longman Dictionary of Contemporary English*. Pearson Education Limited, 2003. 1950 p.
8. Van Dijk T. A. *Discourse, knowledge, power and politics*. *Critical Discourse Studies in Context and Cognition*. John Benjamins Publishing Company, 2011. P. 27–65.

Fiction books:

9. Bloch R. *Psycho*. NY : Simon and Schuster, 1959. 208 p.
10. Bloch R. *Psycho II*. NY : Whispers Press, 1982. 320 p.
11. Bloch R. *Psycho House*. NY : Tor. Books, 1990. 247 p.
12. *Ellis B. E. American psycho*. NY : Vintage Books, 1991. 399 p.
13. King S. *Misery*. NY : Signet, 1988. 338 p.
14. Harris T. *The silence of the lambs*. NY : St. Martin's Press, 1988. 338 p.
15. Highsmith P. *The Talented Mr. Ripley*. NY : Coward-McCann, 1955 . 252 p.
16. Patterson J. *Along Came a Spider*. New York : Warner Books, 1992. 223 p.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2021
The article was received 17 September 2021

3. Теорія літератури

3. Literary theory

ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ОСНОВА ТРАНСМОДЕРНІЗМУ Й МЕТАМОДЕРНІЗМУ В ТЕОРЕТИЧНИХ ПОГЛЯДАХ О. ПАВЛОВА

Дроздовський Дмитро Ігорович,
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу зарубіжних
і слов'янських літератур
Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України
drozдовskyi@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2838-6086

Мета статті – охарактеризувати епістемологічне ядро метамодернізму та трансмодернізму шляхом визначення форм перетину двох теорій та уточнення концепції постпостмодернізму О. Павлова.

Методи. У роботі використаний типологічний аналіз двох теорій постпостмодернізму: трансмодернізму та метамодернізму (порівняльно-історичний підхід).

Результати. Автор обґрунтовує, що концепція трансмодернізму має типологічні схожості з концепцією метамодернізму, на що не звертає уваги О. Павлов у своїй дисертації. Кристалізація обох концепцій стала можливою в результаті постколоніальних трансформацій, що мали місце в західних суспільствах у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Досліджено, що теоретичні міркування О. Павлова потребують уточнення у плані окреслення специфіки сучасної культури, зокрема літератури. Проаналізовано відмінності між різними версіями трансмодернізму та метамодернізму, охарактеризовано спільне епістемологічне ядро обох напрямів. Визначено, що дотепер досліджувані теорії сприймалися як антиподи, оскільки не було взято до уваги постколоніальну специфіку обох напрямів. Наголошено на ключових концептах обох теорій і проаналізовано такі з них, як інтегрований хаос, глокальний простір, монолітне мислення тощо.

Висновки. Концепції трансмодернізму та метамодернізму є результатом постколоніальних трансформацій західних суспільств, які зумовили формування особливого світосприйняття, що поєднує ті концепти і явища, які вважалися антагоністичними. Теорії трансмодернізму й метамодернізму не є гомогенними: у межах цих концепцій існують різні версії та протилежні погляди, які є результатом відмінного трактування постмодернізму й неусталеності в поглядах на попередні культурно-історичні періоди. Справедливим є твердження О. Павлова щодо того, що саме концепція метамодернізму з-поміж усіх теорій, що виникли в лоні постпостмодернізму, має найбільше шансів для власного утвердження. Так, сьогодні доцільно говорити про декілька етапів у розвитку цієї концепції, яка здобула перспективи з огляду на залучення філологічних підходів і літературознавчих досліджень.

Ключові слова: постпостмодернізм, інтегрований хаос, нова чуттєвість, теорія літератури.

THE POSTCOLONIAL BASIS OF TRANSMODERNISM AND METAMODERNISM IN A. PAVLOV'S THEORETICAL VIEWS

Drozдовskyi Dmytro Ihorovych,
Candidate of Philological Sciences,
Academic Fellow at the Department of World and Slavic
Literatures
Shevchenko Institute of Literature of National Academy
of Sciences of Ukraine
drozдовskyi@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2838-6086

Purpose is to outline the epistemological core of metamodernism and transmodernism, defining the forms of intersection between them and clarifying A. Pavlov's concept of post-postmodernism.

Methods. The typological analysis of two theories of post-postmodernism is used in the work: transmodernism and metamodernism (comparative-historical approach).

Results. The author states that the concept of transmodernism has typological similarities with the concept of metamodernism; however, this aspect was not discussed in A. Pavlov's dissertation. The crystallization of both theories became possible because of postcolonial transformations that took place in Western societies in the second half of the XX – early XXI century. It is investigated that A. Pavlov's theoretical ideas need to be clarified in terms of outlining the specifics of contemporary culture and, in particular, literature. Metamodernism and transmodernism denote political and sociocultural tendencies that took place in Western communities in the last decades. The differences between the versions of transmodernism and metamodernism have been analyzed and the common epistemological core of both phenomena has been characterized. It is determined that the theories studied so far were perceived as antipodes, because the postcolonial specifics of both phenomena were not taken into account. The key concepts of the theories are emphasized, e. g. the integrated chaos, glocal space, monolithic thinking, etc.

Conclusions. The concepts of transmodernism and metamodernism are the result of postcolonial transformations of Western societies, which led to the formation of a special paradigm that combines those concepts and phenomena that have been considered antagonistic. Transmodernism and metamodernism are not homogeneous: within them there are different versions and opposing views, which are the result of different interpretations of postmodernism and instability in views on previous cultural and historical periods. A. Pavlov's views on metamodernism as a theory that emerged in post-postmodernism and that has the most sufficient chances for future developments is explained: today it is appropriate to spotlight several stages in the development of this theory, which has gained prospects mainly due to philological approaches and literary studies.

Key words: post-postmodernism, integrated chaos, new sensuality, literary theory.

Вступ

Термінологічне визначення культурно-історичного періоду, що прийшов на зміну постмодернізму, стає предметом інтенсивних обговорень у гуманітаристиці, зокрема й літературознавстві. У дисертації «Філософія культури в постпостмодернізмі: критический анализ» Олександра Павлова окреслено різні напрями постпостмодернізму. Науковець зауважує, що хоча більшість концепцій постпостмодернізму (проте не всі) були зібрані під однією обкладинкою у збірнику «Supplanting the Postmodern. An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century» (Rudrum, Stavris, 2015), однак у науці досі не представлено узагальнений погляд, який визначав би лінії перетину між концепціями сучасної культури загалом та літератури зокрема (Павлов, 2019: 135). Концепції метамоде́рнізму й трансмоде́рнізму знаходять аналіз у докторській дисертації О. Павлова. На нашу думку, автор теоретичної роботи не звернув увагу на декілька характеристик, що вказують на спорідненість двох зазначених концепцій. Робота О. Павлова значною мірою систематизує уявлення про різні напрями сучасної культури. З огляду на це покликатимемося на дисертацію як поки що найповнішу студію, у якій зіставлено різні напрями постпостмодернізму. В окремих випадках звертатимемося до оригінальних праць західних науковців.

Мета статті – шляхом уточнення наукової візії постпостмодернізму в дисертації О. Павлова визначити форми перетину між метамоде́рнізмом і трансмоде́рнізмом.

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі **науково-дослідницькі завдання**: а) визначити постколоніальну природу метамоде́рнізму та трансмоде́рнізму; б) зіставити основні теоретичні положення двох концепцій сучасної культури й літератури; в) розвинути ідеї, репрезентовані в дисертації О. Павлова, доповнити концепцію науковця.

Основним **методом** у роботі став порівняльно-історичний підхід.

1. Аналіз останніх досліджень і публікацій

У дисертації «Філософія культури в постпостмодернізмі: критический анализ» О. Павлов аналізує моделі літературно-мистецьких напрямів, кожен із яких претендує на першість

у парадигмі сучасної культури. Науковець схиляється до центральності метамодерністської теорії, яка, проте, не вичерпує також усієї специфіки мистецьких форм постпостмодернізму. Дослідник часом не без іронії визначає слабкі сторони метамодернізму та інших концепцій. Загалом поділяючи такий погляд, зазначимо, що дві концепції (трансмодернізму та метамодернізму), розглянуті в дисертації О. Павлова, потребують теоретичного уточнення.

Дослідження постпостмодернізму в культурі загалом і літературі зокрема передбачає не лише пошук терміна, а й окреслення суті явища, визначення рис, які формують його епістемологічне ядро. Одним із понять, яке західні науковці аплікують до сучасних процесів у культурі, є *метамодернізм*. Інше поняття, яке в певних аспектах є близьким до метамодернізму, – *трансмодернізм*.

Над останнім терміном (і, відповідно, концепцією культури періоду, позначеного ним) упродовж декількох десятиліть працює іспанська дослідниця Роза Марія Родрігес Магда. Вона окреслює ядро трансмодернізму через перелік понять, які, на її думку, характеризують специфіку цього явища. Ідеться, зокрема, про такі концепти, як віртуальність, різноманітність, мережа, миттєвість, монолітне мислення, знання, інформація, транснаціональне, глокальне, трансетика, мультикультура, стратегія, інтегрований хаос (Magda, 2017). Це неповний перелік рис, які виокремлює дослідниця, проте він дає підстави охарактеризувати епістемологічне ядро «трансмодерністського» напрямку.

Перша проблема, яка, на переконання О. Павлова, стосується постпостмодернізму, полягає в нестачі чіткого розуміння того, що мало місце в постмодернізмі, унеможливило віднаходження терміна на позначення новітніх процесів. О. Павлов зазначає: «Постмодерн Р. Магда мислить винятково в ліотарівській версії – як зникнення великих наративів» (Павлов, 2019: 140). Дослідник наголошує на тому, що якщо культура модерну відповідає індустріальному суспільству, а постмодерністське суспільство – культурі постмодерну, то глобалізоване суспільство відповідає типу культури, який Р. Магда називає трансмодерністським (Павлов, 2019: 143).

Перелік рис трансмодернізму, які пропонує Р. Магда, утверджує в думці, що це явище – своєрідний синтез *модернізму* та *постмодернізму*. Перший із названих періодів в історії літератури й культури характеризується прагненням структурувати простір, а другий – ризомоподібними структурами, деконструкцією відносин між *центром* і *периферією* (Брикмон, Сокол, 2002; Гобозов, 2005; Махаматов, 2011) тощо. Поняття «хаос» традиційно асоціюється з концепцією постмодерністської гри, а також принципом «усейдності» постмодернізму, якому притаманна стилістична й поетологічна *гетерогенність*, поєднання різних стилів і стратегій конструювання художнього простору. Ідея «інтегрованого хаосу» передбачає не випадкову гетерогенність, а особливим чином структурований простір, елементи якого можуть перебувати у трансформаційній динаміці, постійно витворюючи щось нове. Ідеться про відкритий простір, у якому взаємодія структур оприявнює ідею творення нових цінностей і нового знання. Саме в такому ключі процеси культурної гібридності, що є ознакою постколоніальної трансмодерністської/метамодерністської доби, розглядає Н. Висоцька у праці «Єдність множинного. Американська література кінця ХХ – початку ХХІ століть у контексті культурного плюралізму». На її переконання, інтегрований хаос, по-перше, передбачає наявність нетипової впорядкованості; по-друге, є чинником інтелектуального (зокрема, науково-технологічного) та морально-духовного поступу, оскільки через протидію хаосу персонажі або відкривають у собі нові здібності, або формують поглиблене розуміння реальності через нововиявлені закони й закономірності, або через протистояння хаосу (інтелектуальне, духовне) формують тип особистості, здатної перетворювати дійсність на засадах розуму й моралі, «нової етики» та відповідальності перед соціумом, екосистемою тощо.

Зазначимо, що актуалізацію етичних проблем і мотивів, зумовлених дискурсом постгуманізму та, відповідно, страху перед викликами постгуманістичного світу, Zahi Zalloua у праці

«Being Posthuman. Ontologies of the Future» вважає однією із чільних характеристик сучасної культури, у якій важливим сегментом є дискурс постгуманістичної літератури (Zalloua, 2021). Такі твори загострюють або принаймні реактуалізують шукання в царині онтології реальності, утверджують ідею повернення до етосу культури, до осмислення в літературних творах явищ, які безпосередньо стосуються сучасних соціально-політичних, технологічно-наукових, економічних або медичних проблем.

Концепція сучасної культури, яка здобула назву метамодернізму, передбачає поєднання у своєму лоні модерністських і постмодерністських підходів, які експліковані у формах *метакзису*, що передбачає «осциляцію між щирістю та іронічністю» двох культурно-історичних періодів, які передували метамодернізму (див. «Нотатки про метамодернізм» Т. Вермюлена та Р. Ван ден Аккера, 2010 р.).

Зауважимо, що в сучасному літературознавстві ідея реактуалізації стилевих конфігурацій модерністських і постмодерністських напрямів набуває дедалі ширших експлікацій. Т.В. Reed (2021), Mary K. Holland (2020), Josh Toth (2021) та інші вчені окреслюють філософські константи, які детермінують трансформації в річищі постмодернізму та визначають напрям змін. Зрештою, з огляду на такий аспект цілком зрозумілим видається те, що в перелічених дослідженнях важливу увагу приділено питанням моделювання майбутнього культури та літератури. Такий погляд на сучасний літературний процес дає підстави говорити про постпостмодернізм як про термін, що означає літературний період (і водночас напрям у культурі й літературі), який не стільки постулює «смерть» постмодернізму, скільки визначає дискурсію «переходу», що передбачає відповідну літературну топіку, репрезентовану в сучасних літературних творах. Специфіка постпостмодернізму пов'язана з експлуатацією різних жанрових традицій, ідеєю синтезу та різних конфігурацій цього синтезу стилів і напрямів.

2. Постколоніальна природа трансмодернізму

Вивчення постколоніальних конфігурацій у річищі сучасної культури й літератури належить до магістральних наукових векторів сучасних досліджень у гуманітаристиці. О. Павлов вважає: «У царині релігії <...> трансмодернізм дав би можливість здійснити синтез домодерністських і модерністських елементів світоустрою, сформувавши модель, у якій було би можливе співіснування обох. Це уможливило би, наприклад, узгодження західних уявлень про прогрес із повагою до культурних і релігійних відмінностей не-західних країн та зупинило би неприйняття здебільшого з боку ісламу західного погляду на сучасність» (Павлов, 2019: 138). Отже, трансмодернізм мислиться як суспільно-політичний феномен, суспільно-політична доктрина (парадигма), що уможливлює гармонійне перебування в одному просторі спільнот, які мають відмінний релігійний або ж загалом цивілізаційний досвід. Таке бачення типологічно суголосне зі стратегіями постколоніальної літератури та культури. Так, у британських, американських, канадських постпостмодерністських романах (таких авторів, як Івонн Адг'ямбо Оуор, Могсін Гемід, Янн Мартель та інші) мотив *переміщення* персонажа зі Сходу на Захід і навпаки, утвердження нового життя в британському чи іншому транскультурному мегаполісі набуває особливої значущості. Аналізуючи концепцію трансмодернізму, О. Павлов вважає, що це здебільшого політичний проєкт, який, утім, є ядром формування культури в її широкому розумінні (Павлов, 2019: 136).

Концепція трансмодернізму фактично демонструє розвиток концепції Е. Саїда та формування постколоніальної теорії в парадигмі «орієнталізму», тільки на сучасному етапі розвитку теорії акцент зроблено на тому, що Схід, виявляючи свою «агресивну» інакшість через тероризм, вдається до методів боротьби, що мають цивілізаційну загрозу. У такому аспекті концепція трансмодернізму, безперечно, політизується. На переконання О. Павлова, постмодернізм в очах раних представників постколоніальних досліджень був «американо- та євроцентричною

теорію, що не дає змоги жертвам імперії прийти до чіткого розуміння себе в термінах, які вони самі могли би придумати» (Павлов, 2019: 154).

Отже, розвиток постколоніальних студій є важливим етапом в еволюції постмодернізму, а точніше, у формуванні в його лоні кризових явищ, на які постмодернізм не міг запропонувати відповіді.

3. Постколоніальний стан та еволюція метамодернізму

О. Павлов розглядає низку сучасних теорій (альтермодернізм, диджимодернізм, космодернізм тощо), які прийшли на зміну постмодернізму. Саме з-поміж пропонованих концепцій дослідник виокремлює метамодерністську як таку, що має найбільші перспективи. Учений пише: «Сьогодні з усіх згаданих концепцій метамодернізм є найбільш успішним варіантом постпостмодернізму, що претендують на те, щоб замінити постмодернізм» (Павлов, 2019: 289).

О. Павлов звертає увагу на те, що у вступі до цієї теорії нідерландські автори Т. Вермюлен та Р. Ван ден Аккер наголошують на тому, що в сучасній естетиці настав (нео)романтичний поворот (Павлов, 2019: 290). Зазначене міркування важливе, оскільки в ньому йдеться про романтичний компонент. Т. Вермюлен і Р. Ван ден Аккер у «Нотатках про метамодернізм» (2010 р.) цитують праці І. Канта, що видається особливо значущим: дослідники переконані в тому, що концепції німецького філософа реактуалізовані в лоні сучасної культури. Це твердження було розвинуто в наших попередніх роботах, воно мислиться як визначальна характеристика постпостмодернізму загалом (Дроздовський, 2019). Постпостмодернізм ревіталізує й реактуалізує філософські ідеї німецького романтизму, які набувають евристичного потенціалу у ХХ–ХХІ ст.

Говорячи про місце І. Канта в теорії метамодернізму, О. Павлов не може не дорікнути авторам «Нотаток про метамодернізм» через те, що ті «погоджуються продемонструвати, наскільки вони некомпетентні у філософії, щоб – хоча й доречно – процитувати будь-яке філософське джерело» (Павлов, 2019: 293). Дослідник звинувачує нідерландських теоретиків у неправильному розумінні кантіанських ідей. Ми згодні з тим, що зазначена тенденція присутня в «Нотатках про метамодернізм», які мають статус маніфесту з властивою такому жанру пафосною риторикою. Уже у праці «Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism» осмислення філософської природи метамодернізму (зокрема, в аспекті філософії І. Канта), надане R. van den Akker, A. Gibbons, T. Vermeulen та співавторами, видається коректним і переконливим. Про вплив І. Канта на філософію доби модерну йдеться у праці Б. Шалагінова «Романтики і модерністи. Нариси з історії німецької літератури та естетики ХІХ–ХХ століть» (Шалагінов, 2020). Кантіанський дискурс має значний вплив на літературу ХХ ст. та сьогодні стає об'єктом критичного осмислення й рецепіювання в річищі сучасного британського роману: «Where Kant had side-lined aesthetic experience to its own distinct real of appearances and disinterested pleasures, the realist asserted interconnection of that experience with knowledge and everyday praxis, championing the artwork's participatory role within everyday understanding and historical reality» (O'Gorman, Eaglestone, 2018: 101).

Трансmodернізм оприявнює культурний напрям, у якому важлива роль відведена *вірі в розум* (це твердження містить певний оксиморон, проте «віра в розум» – визначальна характеристика сучасних теорій культури, причому і трансmodернізму, і метамодернізму), переконанню в можливості (і важливості) поступу, який був заперечений у постмодернізмі через недовіру до розуму й «великих наративів».

У трансmodернізмі утверджено поняття *різноманітності* та ідею *глокального* простору. Останнє поняття пояснимо за допомогою такої ситуації: сучасний індивід за допомогою цифрових технологій може здійснювати «культурні мандрівки», пізнавати мистецтво, відвідувати закордонні музеї, перебуваючи фактично в одному місці, яке стає своєрідним порталом в інші соціокультурні виміри. Людина дедалі менше залежить від територіального фактору,

фізично-географічних обмежень, адже життя стає динамічним і трансферним. Поняття «монолітне мислення», «знання» та «інформація» засвідчують важливу роль раціональних первнів і знаннєвої парадигми в сучасному світі трансмодерністської культури. Водночас варто розуміти, що відкриття нового – це процес, який стосується не лише накопичення (тобто певного тривання в часі, пов'язаного з накопиченням інформації та формуванням системи знань), а й *миттєвості*, яка свідчить про те, що «прорив» до нового знання – це мінімально малий відрізок часу, у якому, власне, і відбувається інсайт.

Значною мірою метамодернізм детермінований тими суспільно-історичними процесами, які стосуються творення мультикультурного суспільства. Його постання уможливило співіснування в одному просторі різних суспільних груп, кожній із яких не відмовлено у статусі, цінностях етнічності, власній історії тощо. Н. Висоцька вважає: «Стан перебування “між культурами” або всередині декількох культур, який у минулому призводив (і все ще може призвести) до внутрішнього розщеплення, нині набуває нового, позитивного потенціалу <...> і не відчайдушні спроби триматися за неї всупереч будь-яким впливам і тискам; а третя можливість – їх поєднання через трансформацію – визначає сьогодні вибір багатьох азіато-американців, що віддзеркалюється в їхній літературі» (Висоцька, 2010: 330–331). Науковець підтверджує наведені в цитаті теоретичні міркування, важливі для нашої публікації, аналізом новели «Чанг» Сігрід Нуньєс. Водночас ідея «третьої можливості» (Н. Висоцька, 2010), яка детермінує бінаризацію відмінностей і припускає поєднання в культурному полі різного досвіду й пам'яті, відчуттів і практик, що раніше заперечувалися, є визначальною характеристикою метамодернізму, що є результатом постколоніальних трансформацій суспільства та чинником (або, точніше, наслідком) політики мультикультуралізму. У такому разі між постколоніалізмом, метамодернізмом і трансмодернізмом не вбачаємо тієї відмінності, про яку пише О. Павлов. Подібність детермінована ідеєю «поєднання через трансформацію», що визначає специфіку метамодерністського та трансмодерністського мислення.

Н. Овчаренко, аналізуючи досвід канадської літератури, зауважує, що одним із центральних аспектів постколоніальної теорії є практика транскультуралізму. Кордони, що їх долають різні культури, є не лише державними, а й лінгвістичними, релігійними (Овчаренко, 2018: 25). Стирання бінарностей, відмова від кордонів – це характеристики метамодернізму, який відмовляється від властивого модернізму поділу світу на бінарні категорії подібно до архетипних уявлень про добро та зло.

О. Павлов виявляє скепсис стосовно того, що розвиток сучасної культури можна повністю описати в парадигмі одного з напрямів, які він розглядає в дисертації. Причина скептичного ставлення науковця полягає в неузгодженості підходів, які, на його думку, пропонують адепти тієї чи іншої теорії. Дослідник, щоправда, згодний із тим, що найбільше шансів на позначення постпостмодерністських напрямів, можливо, має саме концепція метамодернізму. Це стало можливим після приєднання до команди Т. Вермюлена та Р. Ван ден Аккера дослідниці-філологині Елісон Гіббонс (Alison Gibbons), яка долучилася до роботи над компендіумом «Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism» (Akker та ін., 2017). У другому розділі цієї праці, на думку О. Павлова, «майже всі тексти – це конкретні кейси актуальної культури: архітектура, література, кіно тощо. <...> Е. Гіббонс та її співавтори надають метамодерну потужний життєвий імпульс» (Павлов, 2019: 297). Теоретичні міркування про метаксис, осциляцію між двома «мисами» та інші теоретичні культурологічні узагальнення, експліковані в «Нотатках про модернізм», здобувають текстологічне підкріплення філологічним аналізом текстів сучасної культури. Зрештою, у «маніфесті метамодернізму» нідерландські автори, на нашу думку, покликалися на досить обмежене коло мистецьких феноменів (архітектурних і в царині візуальних мистецтв). На сучасному етапі метамодерністська теорія експлікує результати

аналізу літературних текстів, причому до цього процесу долучаються інші дослідники, наприклад Тауфік Юсеф (Yousef, 2017).

Епістемологічне ядро і трансмодернізму, і метамодернізму зумовлене постколоніальними процесами в західних суспільствах другої половини ХХ ст., які уможливили існування в одному полі культури різних спільнот. Н. Висоцька зауважує: «Починаючи з 1970-х рр. Сполучені Штати, як і низка інших держав, називають своє суспільство “мультикультурним”, маючи на увазі те, що воно складається з багатьох культурних груп, різних за національним походженням, релігією, мовою тощо, які мають право на плекання власних культурних відмінностей. <...> Наголос було перенесено зі здатності американського соціуму гомогенізувати свої гетерогенні складники, створюючи з них однорідну масу, на внутрішню цінність, притаманну кожній культурі» (Висоцька, 2010: 21). Отже, з 1970-х рр. відбуваються два паралельні процеси: формування множинного в культурному, ідентичнісному, історико-етнічному плані простору (1), у якому водночас цінність здобуває кожний «малий голос» (2). У такому разі йдеться про простір, утворений на засадах *метакзису*, що є ядром метамодерністського мислення (Аккер та ін., 2017). Про результат таких тенденцій свідчить один суспільно-політичний факт, який фіксує Н. Висоцька та який має вагоме значення в дискусії про стратегії і сутність напрямів сучасної культури й літератури. Так, учена пише: «Попри центральність мультикультурного дискурсу для сучасної Америки, дослідження суспільної думки свідчать про те, що пересічні громадяни США не відмовляються від віри в потенціал “плавильного тигля”. Згідно з даними перепису 2000 р., 80% опитаних, що представляли всі етнічні групи, назвали важливими цілями як збереження власної етнічної культури, так і інтегрування в загальноамериканське суспільство. Ці прагнення не сприймалися ними як такі, що перебувають у конфлікті» (Висоцька, 2010: 41). Останнє зауваження особливо важливе, оскільки воно підтверджує, що метамодерністське мислення – не результат накладених на життя теоретичних схем, а наслідок особливих суспільно-політичних процесів, наслідок історичної динаміки розвитку спільнот, що зумовив певні світоглядні настанови, які на сучасному етапі оприявнюють те явище, яке нідерландські дослідники разом з американськими та іншими колегами називають *метамодернізмом*.

За О. Павловим, автори концепції метамодернізму заявляють, що «прагнуть описати (можливо, більш вдалий термін – “схопити”) чуттєвість, ключовими характеристиками якої могли би бути наївність, щирість і серйозність. <...> З погляду Вермюлена й Ван ден Аккера, можна виокремити щось загальне в усіх теоріях постмодерну (Чарльза Дженкса, Жана-Франсуа Ліотара, Фредріка Джеймсона, Іхаба Хассана) – це передусім опозиція модерну, утопізму, прогресу, раціональності тощо» (Павлов, 2019: 290). Отже, метамодернізм відмовляється від імітації на користь міфу, від меланхолії на користь надії, від екстібіціонізму на користь ангажементу. Інакше кажучи, усе це можна було би висловити так: метамодернізм існує між «постмодерністською насмішкою» та «модерністським ентузіазмом» (Павлов, 2019: 290–291). Крім того, О. Павлов стверджує: «Метамодернізм – новий тип чуттєвості (“структура почуття”), що може апелювати до іронії, коли серйозності стає забагато, і до наївності, коли в культурі починає домінувати цинізм. Саме тому автори обирають термін “осциляція” – розгойдування між модерном (ентузіазм) і постмодерном (насмішка). Префікс “мета” позначає одночасно “з-”, “між-” та “за-”» (Павлов, 2019: 292). На переконання філософа, метамодерністи, як і Е. Фогелін (E. Voegelin), вважають, що людське існування розкривається як існування «між» двома полюсами напруги – земним і божественним, досконалим і недосконалим, істиною та неправдою, порядком і хаосом (Павлов, 2019: 293). Ця метафора зближує метамодернізм із трансмодернізмом, зокрема, у версії, яку пропонує Р. Магда, на думку якої порядок і хаос поєднані в ідеї «інтегрованого хаосу», якому загалом притаманна стратегія, а отже, логіка саморуху, визначена знаннєвим (раціональним) базисом.

Висновки

Отже, зіставлення двох теорій – трансмодернізму та метамодернізму – дає підстави стверджувати, що це не полярні концепції сучасної культури й літератури, а теорії, які свідчать про роз'єднаність поглядів теоретиків, їхню неготовність дійти спільних теоретичних засад, які характеризують простір культури та літератури ХХІ ст. Окремі міркування, висловлені авторами в річищі теорії трансмодернізму та метамодернізму, вказують на спільність цих теоретичних візій, що постає із самого матеріалу – літературного й культурного процесу, позначеного постколоніальними та мультикультурними тенденціями другої половини ХХ ст.

Між трансмодернізмом і метамодернізмом вбачаємо більше спільного, ніж відмінного, зокрема, у тому аспекті, що обидві концепції постали як результат постколоніальних процесів, які зумовили появу нової чуттєвості, і навіть більше – нового світоустрою, який важливо розглядати як у політичному, так і в соціокультурному вимірах.

Література:

1. Брикмон Ж., Сокол А. Интеллектуальные уловки. Москва : Дом интеллектуальной книги, 2002. 248 с.
2. Гобозов И. Куда катится философия?! От поиска истины к постмодернистскому трепу. Москва : Издатель Савин С.А., 2005. 199 с.
3. Висоцька Н. Єдність множинного. Американська література кінця ХХ – початку ХХІ століть у контексті культурного плюралізму. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2010. 456 с.
4. Дроздовський Д. Постмодернізм vs постпостмодернізм: світоглядно-філософські відмінності (на матеріалі сучасного британського роману). *Філологічні трактати*. 2019. Т. 11. № 3–4. С. 32–40. URL: [https://doi.org/10.21272/Ftrk.2019.11\(3-4\)-4](https://doi.org/10.21272/Ftrk.2019.11(3-4)-4) (дата звернення: 03.09.2021).
5. Махаматов Т. Критика постмодернизма: вперед к классической философии. *Гуманитарные науки*. 2011. № 3. С. 109–111.
6. Овчаренко Н. Постколоніальні проєкції канадської прози : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 512 с.
7. Павлов А. Философия культуры в постпостмодернизме: критический анализ : дисс. ... докт. филос. наук. Москва, 2019. 447 с. URL: https://iphras.ru/uplfile/zinaida/ROOTED/aspir/autoreferat/pavlov/Dissertazia_Pavlov.pdf (дата обращения: 03.09.2021).
8. Шалагінов Б. Романтики і модерністи. Нариси з історії німецької літератури та естетики ХІХ–ХХ століть. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. 224 с.
9. Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism / R. van den Akker, A. Gibbons, T. Vermeulen (eds.). Lanham : Rowman & Littlefield, 2017. 260 p.
10. Hassan I. Beyond Postmodernism: Toward an Aesthetic of Trust. *Beyond Postmodernism: Reassessments in Literature, Theory, and Culture* / ed. by K. Stierstorfer. Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2003. P. 199–212.
11. Holland M.K. The Moral Worlds of Contemporary Realism. New York ; London : Bloomsbury Academic, 2020. 312 p.
12. Magda R.M.R. Transmodernity, Neotribalism and Postpolitics. *Transmodern Theory*. 2001. URL: <http://transmoderntheory.blogspot.com/2001/01/transmodernity-neotribalism-and.html> (date access: 03.09.2021).
13. Magda R.M.R. Transmodernidad. Barcelona : Anthropos, 2004. 222 p.
14. Magda R.M.R. Transmodernity: A New Paradigm. *Transmodern Theory*. 2017. URL: <http://transmoderntheory.blogspot.com/2017/05/transmodernity-new-paradigm.html> (date access: 03.09.2021).
15. Reed T.V. The Bloomsbury Introduction to Postmodern Realist Fiction. Resisting Master Narratives. New York ; London : Bloomsbury Academic, 2021. 288 p.
16. Supplanting the Postmodern. An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century / D. Rudrum, N. Stavris (eds.). New York ; London ; New Delhi ; Sydney : Bloomsbury Academic, 2015. 402 p.
17. Toth J. Truth and Metafiction. Plasticity and Renewal in American Narrative. New York ; London : Bloomsbury Academic, 2021. 264 p.
18. The Routledge Companion to Twenty-First Century Literary Fiction / ed. by D. O'Gorman, R. Eaglestone. London ; New York : Routledge, 2018. 474 p.
19. Yousef T. Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique. *International Journal of Language and Literature*. 2017. Vol. 5(1). P. 33–43.
20. Zalloua Z. Being Posthuman. Ontologies of the Future. New York ; London : Bloomsbury Academic, 2021. 288 p.

References:

1. Brikmon, Z., Sokol, A. (2002). *Intellektual'nye ulovki* [Intellectual tricks]. Moscow: Dom intellektual'noj knigi [in Russian].
2. Gobozov, I. (2005). *Kuda katitsya filosofiya?! Ot poiska istiny k postmodernistskomu trepu* (filosofskij ocherk) [Where is philosophy going?! From the search for truth to postmodern chatter (philosophical essay)]. Moscow : Savin S.A. [in Russian].
3. Vysotska, N. (2010). *Yednist mnozhynnoho. Amerykanska literatura kintsia XX – pochatku XXI stolit u konteksti kulturnoho pliuralizmu* [Unity in Diversity. American literature of the late XX – early XXI centuries in the context of cultural pluralism]. Kyiv : Vydavnychiy tsentr KNLU [in Ukrainian].
4. Drozdovskyi, D. (2019). *Postmodernizm vs postpostmodernizm: svitohliadno-filosofski vidminnosti (na materialy suchasnoho brytanskoho romanu)* [Postmodernism vs post-postmodernism: worldview and philosophical differences (on the material of the contemporary British novel)]. *Filolohichni traktaty – Philological tractate*, vol. 11, no. 3–4, pp. 32–40. URL: [https://doi.org/10.21272/Ftrk.2019.11\(3-4\)-4](https://doi.org/10.21272/Ftrk.2019.11(3-4)-4) [in Ukrainian].
5. Mahamatov, T. (2011). *Kritika postmodernizma: vpered k klassicheskoy filosofii* [Critique of postmodernism: forward to classical philosophy]. *Gumanitarnye nauki – Humanities*, no. 3, pp. 109–111 [in Russian].
6. Ovcharenko, N. (2018). *Postkolonialni proektsii kanadskoi prozy: monohrafiia* [Postcolonial projections of Canadian prose: monograph]. Odesa : Feniks [in Ukrainian].
7. Pavlov, A. (2019). *Filosofiya kul'tury v postpostmodernizme: kriticheskij analiz* [Philosophy of culture in post-postmodernism: a critical analysis]. Doctor's thesis. Moscow. URL: https://iphras.ru/uplfile/zinaida/ROOTED/aspir/autoreferat/pavlov/Dissertazia_Pavlov.pdf [in Russian].
8. Shalahinov, B. (2020). *Romantyky i modernisty. Narysy z istorii nimetskoi literatury ta estetyky XIX–XX stolit* [Romantics and modernists. Essays on the history of German literature and aesthetics of the XIX–XX centuries]. Kyiv : Vydavnychiy dim KMA [in Ukrainian].
9. Akker, R. van den, Gibbons, A., Vermeulen, T. (eds.) (2017). *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism*. Lanham: Rowman & Littlefield [in English].
10. Hassan, I. (2003). *Beyond Postmodernism: Toward an Aesthetic of Trust. Beyond Postmodernism: Reassessments in Literature, Theory, and Culture* / ed. by K. Stierstorfer. Berlin; New York : Walter de Gruyter, pp. 199–212 [in English].
11. Holland, M.K. (2020). *The Moral Worlds of Contemporary Realism*. New York; London : Bloomsbury Academic [in English].
12. Magda, R.M.R. (2001). *Transmodernity, Neotribalism and Postpolitics*. *Transmodern Theory*. URL: <http://transmoderntheory.blogspot.com/2001/01/transmodernity-neotribalism-and.html> [in English].
13. Magda, R.M.R. (2004). *Transmodernidad*. Barcelona : Anthropos [in English].
14. Magda, R.M.R. (2017). *Transmodernity: A New Paradigm*. *Transmodern Theory*. URL: <http://transmoderntheory.blogspot.com/2017/05/transmodernity-new-paradigm.html> [in English].
15. Reed, T.V. (2021). *The Bloomsbury Introduction to Postmodern Realist Fiction. Resisting Master Narratives*. New York; London : Bloomsbury Academic [in English].
16. Rudrum, D., Stavris, N. (eds.) (2015). *Supplanting the Postmodern. An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century*. New York; London; New Delhi; Sydney : Bloomsbury Academic [in English].
17. Toth, J. (2021). *Truth and Metafiction. Plasticity and Renewal in American Narrative*. New York; London: Bloomsbury Academic [in English].
18. O’Gorman, D., Eaglestone, R. (eds.) (2018). *The Routledge Companion to Twenty-First Century Literary Fiction*. London; New York: Routledge [in English].
19. Yousef, T. (2017). *Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique*. *International Journal of Language and Literature*, vol. 5(1), pp. 33–43 [in English].
20. Zalloua, Z. (2021). *Being Posthuman. Ontologies of the Future*. New York; London : Bloomsbury Academic [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.09.2021
The article was received 10 September 2021

4. Перекладознавство

4. Translation studies

ВІДТВОРЕННЯ ДОТИКОВИХ СИНЕСТЕЗІЙНИХ МЕТАФОР В АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Жулавська Ольга Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Сумського державного університету
o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3132-6877

Мета статті полягає у встановленні та описі випадків відтворення синестезійних метафор в англо-українських перекладах, у яких «менш втілені» слухові, нюхові та смакові відчуття проєктуються на «більш втілені» дотикові відчуття.

Методи. З позицій когнітивної лінгвістики *синестезію* розуміємо як поширений у мові різновид концептуальної метафори. Методологічне підґрунтя дослідження становить доробок когнітивної лінгвістики та методика Л. Коваленко та А. Мартинюк (Kovalenko, Martyniuk, 2018), що уможлиблює вивчення когнітивних моделей, які лежать у підґрунті метафоричних дескрипцій, і встановлення типу когнітивної операції, що застосована перекладачем. Згідно з класифікацією М. Шуттлєворфа когнітивна операція *відтворення* (Shuttleworth, 2017) – це «переклад, що майже не змінений». Ступінь конвенційності і вкоріненості метафоричних моделей у представників англомовної та україномовної лінгвокультур визначаємо із застосуванням теорії вірогідності та статистичних даних, отриманих із Корпусу сучасної американської англійської мови (СОСА) і Генерального регіонального анотованого корпусу української мови (ГРАК). Матеріалом дослідження є 100 англомовних синестезійних метафор, вилучених з англомовних текстів романів-бестселерів Celeste Ng “Everything I Never Told You” (Ng, 2014) і “Little Fires Everywhere” (Ng, 2017) та відтворених в українських перекладах цих творів («Несказане» (Інг, 2016) та «Усюди жевріють пожежі» (Інг, 2018)).

Результати дослідження представлені детальним аналізом прикладів відтворення синестезійних метафоричних моделей СЛУХОВІ / НЮХОВІ / СМАКОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО М'ЯКОЇ / ГОСТРОЇ / ГАРЯЧОЇ ПОВЕРХНІ. Проведений аналіз відносних частот вживання синестезійних метафоричних дескрипцій показав спільні та відмінні семантичні ознаки у значеннях дескрипцій, що вкорінені у свідомості представників англомовної та україномовної лінгвокультур.

Висновки. Проведений аналіз показав, що синестезійні метафоричні моделі відтворюються за умови, що труднощі, з якими стикається перекладач, є мінімальними або взагалі відсутні. Водночас перекладач вдається до перекладу за допомогою прямого словникового відповідника. Відтворюються такі моделі синестезійних метафор, у яких ступінь конвенційності в англійській та українській мовах однаковий.

Ключові слова: когнітивна операція, корпус мови, метафорична модель, синестезійна метафорична дескрипція, ступінь конвенційності.

RETENTION OF THE TOUCH SYNESTHETIC METAPHORS IN ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATIONS OF FICTION

Zhulavska Olha Oleksandrivna,
*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of Germanic Philology Department
Sumy State University
o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3132-6877*

Purpose. The purpose of the article is to establish and analyse the cases of synesthesia metaphors retention in English-Ukrainian translations, in which “less embodied” hearing, smell and taste sensations are mapped on “more embodied” touch sensations.

Methods. *Synesthesia* is understood as a kind of conceptual metaphor within cognitive linguistics. Research methods applied in the article are based on the achievements of cognitive linguistics and the methodology introduced and developed by L. Kovalenko and A. Martyniuk (Kovalenko, Martyniuk, 2018), which allows us to study mental models underlying metaphorical descriptions and establish the type of cognitive operation employed by the translator. We define the cognitive operation of *retention* following Shuttleworth’s classification (Shuttleworth, 2017) as “translation that is essentially unchanged”. The degree of conventionality and rootedness of metaphorical models in English-speaking and Ukrainian-speaking linguistic cultures is determined within the theory of probability and statistical data obtained from the Corpus of Contemporary American English (COCA) and the General Regional Annotated Corpus of Ukrainian (ГРАК). The research material for the article encounters 100 English synesthetic metaphoric descriptions, extracted from Celeste Ng’s bestseller novels “Everything I Never Told You” (Ng, 2014) and “Little Fires Everywhere” (Ng, 2017) and retained in their Ukrainian translations (Інг, 2016; 2018).

Results. The study results are presented by the detailed analysis of synesthetic metaphorical models’ retention examples, such as HEARING / SMELL / TASTE IS TOUCHING SOFT / SHARP / HOT SURFACE. In our article, the study of synesthetic metaphoric descriptions relative frequencies showed the semantic features, which are common and divergent in their meanings for the representatives of English and Ukrainian linguacultures.

Conclusions. The conducted analysis showed that synesthetic metaphoric models are retained when the difficulties faced by the translator are minimal or absent. In this case, the translator resorts to translation with a direct dictionary equivalent. Synesthetic metaphoric models with similar conventionality degrees are retained.

Key words: cognitive operation, language corpus, metaphoric model, synesthetic metaphoric description, conventionality degree.

Вступ

Явище *синестезії* характеризується залученням одного типу відчуттів для позначення іншого (Cytowic, 1997; 2002) і вивчається психологією та нейронауками (Ramachandran, Hubbard, 2001: 509–520). З позиції когнітивної лінгвістики *синестезія* – це поширений у мові різновид концептуальної метафори (Williams, 1976: 461–478). У роботах учених-когнітивістів А. Альвеза (Alves та ін., 2010), Л. Коваленко, А. Мартинюк (Kovalenko, Martyniuk, 2018), З. Кьовечеша (Kövecses, 2010), П. Ньюмарка (Newmark, 1988), К. Шеффнер (Schäffner, 2004), М. Шуттлєворфа (Shuttleworth, 2011; 2017) та інших пильна увага приділяється перекладацькому аналізу концептуальних метафор. І хоча перекладацький аналіз синестезійних метафор проводиться дедалі більше (Zhao та ін., 2019; Tirkkonen-Condit, 2002; Strik-Lievers, 2016), йому все ще бракує уваги. Тому є проблеми, які потребують ґрунтовного вивчення. Зокрема, необхідне виявлення зв’язку між труднощами, з якими стикається перекладач під час перекладу синестезійних метафоричних дескрипцій, та когнітивними операціями, які він застосовує; докладної уваги потребує операція відтворення синестезійної метафори в тексті перекладу;

дотикові синестезійні дескрипції та метафоричні моделі, що лежать у їх підґрунті, не були предметом детального когнітивного перекладацького аналізу, що й зумовлює актуальність та новизну нашого дослідження.

Мета дослідження полягає у встановленні та описі випадків відтворення синестезійних метафор у перекладі англомовного художнього тексту. Для її досягнення необхідно було вирішити такі **науково-дослідницькі завдання**:

- сконструювати когнітивну метафоричну модель, що есплікується синестезійними метафоричними дескрипціями в оригінальному та перекладеному текстах;
- встановити випадки відтворення синестезійної метафори в англо-українському перекладі художнього тексту;
- провести кількісний аналіз відносної частотності вживання оригінальних і перекладених синестезійних дескрипцій для визначення ступеня конвенційності метафоричної моделі, що лежить у їхньому підґрунті.

Об’єктом дослідження стали англомовні та україномовні дотикові синестезійні метафоричні дескрипції, відтворені в тексті перекладу, а **предметом** – їхні спільні й відмінні значення, що асоціюються з тим чи іншим відчуттям у представників англомовної та україномовної лінгвокультур, висвітлюються в метафоричній моделі та передають комунікативні смисли, закладені автором оригінального тексту.

Матеріалом дослідження є 100 синестезійних метафоричних дескрипцій, вилучених з англомовних текстів романів Селесте Інг “Everything I Never Told You” (Ng, 2014) і “Little Fires Everywhere” (Ng, 2017) та відтворених у перекладах цих романів українською мовою («Неказане» (Ng, 2016) та «Усюди жевріють пожежі» (Ng, 2018)). Обидва переклади виконані Анастасією Дудченко.

1. Підходи до дослідження перекладу синестезійних метафор

У сучасних когнітивних студіях (зокрема, у роботі Дж. Лакоффа та М. Джонсона) концептуальна метафора тлумачиться як результат когнітивної операції картування або проєктування (Lakoff, Johnson, 1980), під час якої більш абстрактна концептуальна структура (домен/концепт цілі) ідентифікується в термінах більш конкретної, вкоріненої в тілесному досвіді людини, ментальної сутності (домена/концепту джерела) (Kövecses, 2010: 6; Lakoff, Johnson, 1980: 210). Домен розуміємо за Р. Ленекером як «будь-який концепт, або мінімальну одиницю ментального досвіду» (Langacker, 2008: 44). Ми розділяємо базові та небазові домени. Базові домени – це мінімальні одиниці ментального досвіду, у межах яких відбувається процес концептуалізації та виникають нові концепти (Langacker, 2008: 44–45). До них Р. Ленекер відносить простір, час та інші мінімальні одиниці ментального досвіду, які асоціюються з різними відчуттями, а саме: палітра кольорів (спектр кольору, який ми сприймаємо), висота звуку (найвища та найнижча межа звуку, який ми сприймаємо), температура, смак, запах тощо (Langacker, 2008: 44). Усі інші концепти різного ступеня складності, від мінімальних до цілих систем знань, належать до небазових доменів (Langacker, 2008: 44).

У концептуальній метафорі один або обидва домени (домен цілі та/або домен джерела) є небазовими (Lakoff, Johnson, 1980). У синестезійних метафорах як домен цілі, так і домен джерела є базовими, тобто вкоріненими в тілесних відчуттях, а проєктування, згідно з теорією «ієрархії» (*hierarchical distribution*) Ш. Ульмана, відбувається від домену нижчого рівня («більш втіленого») до домену вищого рівня («менш втіленого»), а саме: дотик → смак → нюх → слух → зір (Ullman, 1957: 276–284). Наприклад: СЛУХОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (*the sharp little edges in his father’s voice, her tone sharpened*) / ОРІЄНТАЦІЯ В ПРОСТОРИ (*his voice had lowered, Lexie’s voice dropped to a whisper*), НЮХОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (*warm and sharp smell*), ЗОРОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (*his eyes were cold like the iced-over water, a gentle pitying glance*).

Когнітивні перекладацькі студії передбачають різноманітні підходи до дослідження перекладу метафор під час вивчення як самих процесів, що відбуваються у свідомості перекладача під час здійснення перекладу, так і результату процесу перекладу – ефективності впливу перекладеного тексту на реципієнта (Ding та ін., 2008: 2). Вивчення процесу перекладу метафори показує, як саме крос-культурні розбіжності метафоричних моделей впливають на процес перекладу метафоричних дескрипцій, а також як процес перекладу метафоричних дескрипцій впливає на метафоричну модель, яку вони виражають (Ding та ін., 2008: 1). Ці питання розкриваються в роботах Н. Мандельбліта (Mandelblit, 1995), З. Кьовечеша (Kövecses, 2010), Р. Алі Аль-Хаснауї (Al-Zoubi Mohammad та ін., 2007), З. Маалей (Maalej, 2008), які дотримуються теорії щодо існування «подібних» (*SMC – similar mapping conditions*) та «різних» (*DMC – different mapping conditions*) умов картування. Н. Мандельбліт (Mandelblit, 1995) зосереджується на процесі, а З. Кьовечеш (Kövecses, 2010), Р. Алі Аль-Хаснауї (Al-Zoubi Mohammad та ін., 2007), З. Маалей (Maalej, 2008) зосереджуються на результаті, проте всі вони стверджують, що час і зусилля, яких вимагає переклад, залежать від того, чи належать метафори в мові оригіналу та мові перекладу до одного домена (Mandelblit 1995: 456); тобто чим більш схожі лінгвокультури, тим менше труднощів виникає (Al-Zoubi Mohammad та ін., 2007). До сучасних методів дослідження перекладу метафор належить протокол «думки вголос» (*TAP – think aloud protocol*) (Tirkkonen-Condit, 2002) та його різновиди – «реєстрація натиску клавіатури» (*keystroke logging*) або «відстеження руху ока» (*eye-tracking*) (Göpferich та ін., 2008), які підтверджують, що переклад метафор вимагає більшого часового інтервалу, оскільки необхідно відтворювати один домен через інший (Tirkkonen-Condit, 2002: 100).

У своєму дослідженні ми дотримуємося методики Л. Коваленко та А. Мартинюк, згідно з якою з оперттям на доробок когнітивної лінгвістики проводиться аналіз перекладу метафор на рівні ментальних моделей, що експлікуються метафоричними дескрипціями та визначають їхні структурно-семантичні особливості (Kovalenko, Martyniuk, 2018). Ця методика уможлиблює виявлення когнітивних моделей, які лежать у підґрунті англійських та українських дескрипцій, і встановлення типу когнітивної операції, що була застосована перекладачем у кожному конкретному випадку. Для визначення типу когнітивної операції звернемося до класифікації когнітивних операцій, що запропонована М. Шуттлеворфом (Shuttleworth, 2017: 123–126), у якій він виділяє відтворення (*retention*), усунення (*removal*), упущення (*omission*), заміну (*modification*), привнесення (*addition*). Так, *відтворення (retention)* визначається як переклад, що майже не змінений (“*a translation that is essentially unchanged*”) (Shuttleworth, 2017: 126), тобто в мові оригіналу та мові перекладу вживаються однакові когнітивні моделі метафор, або їх *конкретизація* («більш втілені» концепти замінюють «менш втілені» в одній і тій самій когнітивній моделі) (Langacker, 1987: 68).

Для визначення ступеня конвенційності метафоричних дескрипцій використовуємо відносну частотність вживання метафоричної дескрипції на мільйон tokenів. Ці дані здобуємо з Корпусу сучасної американської англійської мови (СОСА), який є великим, збалансованим за жанрами корпусом і містить понад мільярд слів тексту з восьми жанрів (СОСА, 2021), та з Генерального регіонального анотованого корпусу української мови (ГРАК, в. 12), що являє собою велику репрезентативну, структуровану колекцію текстів українською мовою (ГРАК, 2021). Корпуси обладнані засобами, які дають змогу одержати статистичну інформацію. Результати тлумачилися з огляду на теорію вірогідності, згідно з якої чим частіше відбувається явище, тим вища його відносна частотність (Kenney, Keeping, 1948). Відповідно, лише метафоричні дескрипції з відносною частотністю вживання 0,00 вважаємо живими, тобто неконвенційними, усі інші є конвенційними (чим вища відносна частотність вживання, тим вищий ступінь конвенційності).

2. Результати дослідження відтворення синестезійних метафор

Приклади (1), (2) ілюструють відтворення в українському перекладі синестезійної метафоричної моделі СЛУХОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ.

(1) *His tone is gentler now, like a father consoling a young child* (Ng, 2014). – *Його тон стає м'яким, ніби в батька, який втішає маленьку дитину* (Інг, 2016).

(2) *“This might be your last chance, Linda,” Mrs. Richardson said gently* (Ng, 2017). – *«Це може бути твої останній шанс, Ліндо», – м'яко сказала місіс Річардсон* (Інг, 2018).

У прикладі (1) *tone is gentler* передає тон голосу офіцера, який повідомляв батькам Лідії, що смерть дівчини – це самогубство. Поліцейський розмовляв ввічливо, оскільки не хотів зачепити почуття батьків дівчинки, розумів усю важкість і трагічність ситуації. Саме тон його голосу відображає ці емоції. У прикладі (2) *said gently* передає емоції місіс Річардсон, яка переконує свою подругу Лінду, що всиновлення дівчинки китайського походження є її останнім шансом відчути радість материнства. Тон голосу місіс Річардсон дуже ввічливий, вона має намір не зачепити почуття подруги та не зробити їй боляче. Вживаючи аналізовані дескрипції, Селесте Інг створює синестезійну метафоричну модель СЛУХОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО М'ЯКОЇ ПОВЕРХНІ / ВВІЧЛИВИЙ ГОЛОС Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО М'ЯКОЇ ПОВЕРХНІ. Значення *gentle / gently*, що робить їх належними до домену дотикових відчуттів, – «м'який, витончений / м'яко, по-доброму» (MWOD), а значення, що свідчить про належність до домену слухових відчуттів, – «говорити так, щоб не образити / не зачепити почуття інших людей» (LDOCE). Застосовуючи прямі словникові відповідники оригінальних словосполучень, перекладач відтворює синестезійну метафору ВВІЧЛИВИЙ ГОЛОС Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО М'ЯКОЇ ПОВЕРХНІ (Lingvo Live; Multitran). Значення дескрипцій, що роблять їх належними до домену дотику, – «який угинається, подається під час дотику, натискування тощо; спричиняючи відчуття податливості, гнучкості під час дотику» (Білодід, 1973, т. 4: 836). Значення дескрипцій, які свідчать про їх належність до домену слухових відчуттів, – «тихий, приглушений, ледве чутний (про звуки), такий що спричиняє приємні відчуття (для ока, слуху тощо)» (Білодід, 1973, т. 4: 836). Відносна частотність вживання дескрипції *gentler tone* дорівнює 0,18 на мільйон токенів (СОСА, 2021), а дескрипції *м'який тон* – 0,08 (ГРАК, 2021). Відносна частотність вживання оригінальної синестезійної метафоричної дескрипції *said gently* дорівнює 0,57 на мільйон токенів (СОСА, 2021), що відповідає відносній частотності вживання відтвореної синестезійної метафоричної дескрипції *м'яко сказала* та становить 0,57 (ГРАК, 2021).

Далі розглянемо модель синестезійної метафори СЛУХОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ / НЕПРИРОДНО ВИСОКИЙ ГОЛОС Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ (приклади (3), (4)).

(3) *“Well, now you can marry this one,” Marilyn says. <...> She lets out one hard, sharp, terrifying bark of a laugh, and out on the landing, Hannah hides her face against Nath's arm* (Ng, 2014). – *«Ну, тепер можеш одружитися з отією», – каже Мерилін. <...> Лунає жорсткий, різкий, страхітливий смішок, і Ханна на сходовому майданчику ховає обличчя на плечі Ната...* (Інг, 2016).

(4) *“Lexie, you sound like a budding reporter,” she said, rather sharply* (Ng, 2017). – *«Лексі, ти розпитуєш, наче набридливий репортер», – децю різко сказала вона* (Інг, 2018).

У прикладі (3) метафорична дескрипція *sharp laugh* передає емоції Мерилін, яка дізналася, що чоловік зраджує їй, і пропонує йому розлучення. Жінка в розпачі через смерть доньки та зраду чоловіка, що авторка відобразила в тоні голосу, який лунає неприродно високо й надривно. У прикладі (4) дескрипція *said sharply* відображає емоції місіс Річардсон, яка різким тоном зупиняє зайві запитання своєї дочки Лексі щодо походження Перлини та її матері. Селесте Інг створює й актуалізує синестезійну метафоричну модель СЛУХОВІ ВІДЧУТТЯ

Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ / НЕПРИРОДНО ВИСОКИЙ ГОЛОС Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ.

Значення слів *sharp / sharply*, що вказують на належність аналізованих дескрипцій до домену дотикових відчуттів, – «прикм. *здатний різати або колоти, з тонким гострим краєм або тонким вістря* / присл. *так, що можна порізати або зробити отвір*» (LODCE; MWOD). Значення, що підтверджує належність аналізованих дескрипцій до домену слухових відчуттів, – «*тон звучання вище правильної або зазначеної ноти*» (LODCE; MWOD).

Застосовуючи прямий словниковий відповідник, перекладач відтворює у прикладах (3), (4) синестезійну метафоричну модель НЕПРИРОДНО ВИСОКИЙ ГОЛОС Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ (Lingvo Live; Multitran). Значення перекладених дескрипцій, що свідчать про їх належність до домену дотикових відчуттів, – «*дуже сильний, пронизливий, гострий*» (Білодід, 1977, т. 8: 564). Значення, що свідчить про належність до домену слухових відчуттів, – «*занадто сильний, міцний або яскравий, що неприємно діє на органи чуття; пронизливий, гострий*» (Білодід, 1977, т. 8: 564).

Відносна частотність вживання дескрипцій *sharp laugh* та *said sharply* дорівнює 0,03 та 0,36 на мільйон токенів відповідно (СОСА, 2021), що майже дорівнює відносним частотностям вживання перекладених синестезійних дескрипцій *різкий смішок* (0,02) та *різко сказала вона* (0,4) (ГРАК, 2021).

Далі в нашому дослідженні (приклад (5)) аналіз синестезійної метафоричної моделі НЮХОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ.

(5) *The bed smells like her sister sleeping: a warm and musky and sharp smell – like a wild animal – that emerged only when she was deep in slumber* (Ng, 2014). – *Ліжко пахне її сестрою: такий теплий, мускусний, різкий запах – неначе запах дикої тварини – з'являвся лише тоді, коли вона глибоко спала* (Інг, 2016).

У прикладі (5) дескрипція *sharp smell* показує, як сильно Ханна сумує за своєю старшою сестрою. Запах сестри, солодкий і різкий, який Ханна відчуває в кімнаті, допомагає їй переживати загибель Лідії.

Значення прикметника *sharp* «*здатний різати або колоти, з тонким гострим краєм або тонким вістря*» вказує на належність аналізованих дескрипцій до домену дотикових відчуттів (LODCE; MWOD). У поєднанні з іменником *smell* воно свідчить про його належність до домену нюхових відчуттів, а саме «*такі, що мають сильний запах або аромат*» (LODCE; MWOD). Ці значення дають змогу стверджувати, що авторка створює та актуалізує синестезійну метафоричну модель НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯМ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ. Звертаючись до прямого словникового відповідника, перекладачка відтворює синестезійну метафоричну модель НЮХОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯМ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ. Значення перекладеної дескрипції «*дуже сильний, пронизливий, гострий*» (Білодід, 1977, т. 8: 564) свідчить про її належність до домену дотикових відчуттів. Значення «*занадто сильний, міцний або яскравий, що неприємно діє на органи чуття*» (Білодід, 1977, т. 8: 564) свідчить про належність до домену нюхових відчуттів. Відносна частотність вживання дескрипції *sharp smell* дорівнює 0,06 на мільйон токенів (СОСА, 2021), а відносна частотність вживання перекладеної українською мовою дескрипції *різкий запах* – 0,63 на мільйон токенів (ГРАК, 2021).

Наступна аналізована синестезійна метафорична модель (приклад (6)) НЮХОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ / НЮХОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГАРЯЧОЇ ПОВЕРХНІ.

(6) *Even then Mia had a sense of what she was starting; a hot smell pricked her nostrils, like the first wisp of smoke from a far-off blaze* (Ng, 2017). – *Навіть тоді Мія вже відчувала, чим це закінчиться; гарячий запах уколів її ніздрі, наче перший провісник диму від далекої пожежі* (Інг, 2018).

Синестезійна метафорична дескрипція *a hot smell* вказує на передчуття Мії щодо близького майбутнього. Бебе довго й безрезультатно розшукувала свою доньку, а Мія раптово дізналася, де саме дівчинка, і, передбачаючи наслідки, розповіла про це Бебе. В аналізованій дескрипції авторка створює та актуалізує синестезійну метафоричну модель НЮХОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГАРЯЧОЇ ПОВЕРХНІ / ПЕРЕДЧУТТЯ НЕБЕЗПЕКИ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГАРЯЧОЇ ПОВЕРХНІ. Значення прикметника *hot* «*такий, що має досить високу температуру; щось, що має високу температуру (про погоду, їжу, напої або предмети)*» (LODCE; MWOD) свідчить про його належність до домену дотикових відчуттів (температура). Значення «*аромат щойно приготованого продукту*» (LODCE; MWOD) визначає належність аналізованої дескрипції до домену нюхових відчуттів. Перекладачка, застосовуючи прямий словниковий відповідник англomовної дескрипції – *гарячий запах* (Lingvo Live; Multitran), відтворює синестезійну метафоричну модель ПЕРЕДЧУТТЯ НЕБЕЗПЕКИ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГАРЯЧОЇ ПОВЕРХНІ. Значення «*який має високу температуру; сильно нагрітий*» (Білодід, 1971, т. 2: 37) свідчить про належність аналізованої перекладеної дескрипції до домену температури. Відносні частотності вживання й англomовної дескрипції *hot smell*, й україномовної, перекладеної *гарячий запах* дорівнюють 0,02 на мільйон токенів кожна (СОСА, 2021; ГРАК, 2021).

Приклад (7) ілюструє відтворення синестезійної метафоричної моделі СМАКОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ / СМАКОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ.

(7) *Instead, he bit the inside of his cheek to keep from crying, until the sharp, salty taste of blood spread over his tongue* (Ng, 2017). – *Натомість він прикусив щоку зсередини, щоб не заплакати, поки на язика не з'явився гострий солоний присмак крові* (Інг, 2018).

Дескрипція *the sharp taste* описує емоції закоханого в Перлину Муді, який після образливих слів Перлини про те, що він невдаха, щоб не заплакати, кусає себе за щоку. Авторка створює та актуалізує синестезійну метафоричну модель СМАКОВІ ВІДЧУТТЯ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ / СМАК КРОВІ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ. Значення прикметника *sharp* «*здатний різати або колоти, з тонким гострим краєм або тонким вістря*» (LODCE; MWOD) вказує на належність до домену дотикових відчуттів. Значення «*сильно впливаючи на органи чуття; такий, що має сильний смак або аромат; такий, що має злегка гіркий присмак*» (LODCE; MWOD) свідчать про належність до домену смакових відчуттів. Перекладачка, звертаючись до прямого словникового відповідника, вживає дескрипцію *гострий присмак* (Lingvo Live; Multitran), у такий спосіб відтворюючи синестезійну метафоричну модель СМАК КРОВІ Є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ ДО ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ в тексті перекладу. Значення прикметника *гострий* «*який має колючий кінець або ріжучий край; здатний колоти або різати*» (Білодід, 1971, т. 2: 144) відносить його до домену дотикових відчуттів. Значення «*який сильно діє на органи чуття (нюх, смак, зір, слух і т. ін.)*» та «*з великою кількістю солі, прянощів, спецій (про їжу)*» (Білодід, 1971, т. 2: 144) свідчать про належність дескрипції до домену смакових відчуттів. Відносні частотності вживання й англomовної дескрипції *sharp taste*, й україномовної *гострий смак* дорівнюють 0,03 на мільйон токенів кожна (СОСА, 2021; ГРАК, 2021).

Висновки

Проаналізовані в роботі синестезійні метафоричні моделі, відтворені в англо-українських перекладах художньої літератури, дають змогу зробити висновок, що синестезійні метафоричні моделі, у яких домен джерела представлений доменом «більш втілених» дотикових відчуттів, а домени цілі представлені «менш втіленими» слуховими, нюховими і смаковими відчуттями, відтворюються за умови, що труднощі, з якими стикається перекладач, є мінімальними. Наявність у мові перекладу прямого словникового відповідника оригінальних синестезійних дескрипцій полегшує завдання для перекладача та пояснює застосування когнітивної

операції відтворення. Аналіз відносної частотності вживання оригінальних і перекладених синестезійних метафоричних дескрипцій свідчить про те, що відтворюються ті моделі синестезійних метафор, ступінь конвенційності яких є майже однаковим.

Перспективою дослідження є поглиблений аналіз когнітивних операцій усунення, упуцнення, заміни та привнесення із застосуванням розробленої методики й статистичних даних, отриманих із Корпусу сучасної американської англійської мови та Генерального регіонального анотованого корпусу української мови.

Література:

1. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 30.08.2021).
2. Інґ С. Несказане : роман / пер. з англ. А. Дудченко. Київ : Наш формат, 2016. 248 с.
3. Інґ С. Усюди жевріють пожежі : роман / пер. з англ. А. Дудченко. Київ : Наш формат, 2018. 312 с.
4. Translation units and grammatical shifts / F. Alves, A. Pagano, S. Neumann, E. Steiner, S. Hansen-Schirra. *Translation and Cognition* / ed. by G.M. Shreve, E. Angelone. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2010. P. 109–142. URL: <https://doi.org/10.1075/ata.xv.07alv> (date access: 30.08.2021).
5. Corpus of Contemporary American English (COCA). URL: <https://www.english-corpora.org/coca/> (date access: 30.08.2021).
6. Cytowic R.E. Synaesthesia: Phenomenology and neuropsychology – A review of current knowledge. *Synaesthesia: Classic and contemporary readings* / J.E. Harrison, S. Baron-Cohen (eds.). Oxford : Wiley-Blackwell, 1997. P. 17–39.
7. Cytowic R.E. Synesthesia: A Union of the Senses. 2nd ed. Cambridge : A Bradford Book, 2002. 320 p.
8. Ding Y., Noël D., Wolf H.-G. Patterns in metaphor translation: a corpus-based case study of the translation of FEAR metaphors between English and Chinese. *Psychology*. 2008. URL: https://www.lancaster.ac.uk/fass/projects/corpus/UCCTS2008Proceedings/papers/Ding_et_al.pdf (date access: 30.08.2021).
9. Looking at eyes: Eye-Tracking Studies of Reading and Translation Processing / S. Göpferich, A.L. Rasmussen, A.L. Jakobsen, I.M. Mees. Frederiksberg : Samfundslitteratur, 2008. 208 p.
10. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК, v. 12). URL: <https://uacorporus.org> (дата звернення: 30.08.2021).
11. Kenney J.F., Keeping E.S. Mathematics of Statistics. New York : Van Nostrand, 1948. 279 p.
12. Kovalenko L., Martynyuk A. English Container Metaphors of Emotions in Ukrainian Translations. *Advanced Education*. 2018. Issue 10. P. 190–197. URL: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.142723> (date access: 30.08.2021).
13. Kövecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2010. 285 p.
14. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
15. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar. Bloomington : Indiana University Linguistics Club, 1987. 516 p.
16. Langacker R.W. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2008. 562 p.
17. Longman Dictionary of Contemporary English (LDOCE). URL: <https://www.ldoceonline.com> (date access: 30.08.2021).
18. ABBYY Lingvo Dictionary (Lingvo Live). URL: <https://www.lingvolive.com/en-us> (date access: 30.08.2021).
19. Maalej Z. Translating Metaphor Between Unrelated Cultures: A Cognitive-pragmatic Perspective. *Sayyab Translation Journal*. 2008. Vol. 1. P. 60–81. URL: https://www.academia.edu/9902564/Translating_metaphor_between_unrelated_cultures_A_cognitive-pragmatic_perspective (date access: 30.08.2021).
20. Mandelblit N. The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory. *Translation and Meaning* / B. Lewandowska-Tomaszczyk, M. Thelen (eds.). Maastricht : Universitaire Pers, 1995. Part 3. P. 483–495.
21. Multitran dictionary (Multitran). URL: <https://www.multitran.com> (date access: 30.08.2021).
22. The Merriam-Webster.Com Dictionary (MWOD). URL: <https://www.merriam-webster.com> (date access: 30.08.2021).
23. Newmark P. A Textbook of Translation. New York : Prentice Hall, 1988. 200 p.
24. Ng C. Everything I Never Told You. New York : Penguin Books, 2014. 297 p.
25. Ng C. Little Fires Everywhere : novel. New York : Penguin Books, 2017. 368 p.
26. Al-Zoubi Mohammad Q., Al-Ali Mohammed N., Al-Hasnawi Ali R. Cogno-Cultural Issues in Translating Metaphors. *Perspective: Studies in Translatology*. 2007. Vol. 14. Issue 3. P. 230–239. URL: <https://doi.org/10.1080/09076760708669040> (date access: 30.08.2021).

27. Ramachandran V.S., Hubbard E.M. Synaesthesia a window into perception, thought and language. *Journal of Consciousness Studies*. 2001. Vol. 8. № 12. P. 3–34. URL: <http://chip.ucsd.edu/pdf/Synaesthesia%20-%20JCS.pdf> (date access: 30.08.2021).
28. Schäffner C. Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach. *Journal of Pragmatics*. 2004. Vol. 36. Issue 7. P. 1253–1269. URL: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2003.10.012> (date access: 30.08.2021).
29. Shuttleworth M. Translational Behaviour at the Frontiers of Scientific Knowledge. *The Translator*. 2011. Vol. 17. Issue 2. P. 301–323. URL: <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.10799491> (date access: 30.08.2021).
30. Shuttleworth M. *Studying Scientific Metaphor in Translation*. London : Taylor & Francis, 2017. 216 p.
31. Strik-Lievers F. Synaesthetic Metaphors in translation. *Studi e saggi linguistici*. 2016. Vol. 54. № 1. P. 43–69. URL: <https://www.studiesagginguistici.it/ssl/article/view/149/146> (date access: 30.08.2021).
32. Tirkkonen-Condit S. Metaphoric Expressions in Translation Processes. *Across Languages and Cultures*. 2002. Vol. 3. Issue 1. P. 101–116. URL: <https://doi.org/10.1556/acr.3.2002.1.8> (date access: 30.08.2021).
33. Ullman S. *The principles of semantics: a linguistic approach to meaning*. 2nd ed. Oxford : Basil Blackwell, 1957. 346 p.
34. Williams J.M. Synaesthetic Adjectives: A Possible Law of Semantic Change. *Language*. 1976. Vol. 52. № 2. P. 461–478. URL: <https://doi.org/10.2307/412571> (date access: 30.08.2021).
35. Zhao Qingqing, Huang Chu-Ren, Ahrens K. Directionality of linguistic synesthesia in Mandarin: A corpus-based study. *Lingua*. 2019. Vol. 232. P. 10–27. URL: <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2019.102744> (date access: 30.08.2021).

References:

1. Bilodid, I. (ed.) (1970–1980). *Slovník ukrajskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language], in 11 vol. Kyiv : Naukova dumka. URL: <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
2. Ng, C. (2016). *Neskazane: roman* [Everything I Never Told You: novel], transl. from English by A. Dudchenko. Kyiv : Nash format [in Ukrainian].
3. Ng, C. (2018). *Usiudy zhevriiut pozhezhi: roman* [Little Fires Everywhere: novel], transl. from English by A. Dudchenko. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
4. Alves, F., Pagano, A., Neumann, S., Steiner, E., Hansen-Schirra, S. (2010). Translation units and grammatical shifts. *Translation and Cognition* / ed. by G.M. Shreve, E. Angelone. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pp. 109–142. URL: <https://doi.org/10.1075/ata.xv.07alv> [in English].
5. COCA. Corpus of Contemporary American English. URL: <https://www.english-corpora.org/coca/> [in English].
6. Cytowic, R.E. (1997). Synaesthesia: Phenomenology and neuropsychology – A review of current knowledge. *Synaesthesia: Classic and contemporary readings* / J.E. Harrison, S. Baron-Cohen (eds.). Oxford: Wiley-Blackwell, pp. 17–39 [in English].
7. Cytowic, R.E. (2002). *Synesthesia: A Union of the Senses*. 2nd ed. Cambridge: A Bradford Book [in English].
8. Ding, Y., Noël, D., Wolf, H.-G. (2008). Patterns in metaphor translation: a corpus-based case study of the translation of FEAR metaphors between English and Chinese. *Psychology*. URL: https://www.lancaster.ac.uk/fass/projects/corpus/UCCTS2008Proceedings/papers/Ding_et_al.pdf [in English].
9. Göpferich, S., Rasmussen, A.L., Jakobsen, A.L., Mees, I.M. (2008). *Looking at eyes: Eye-Tracking Studies of Reading and Translation Processing*. Frederiksberg : Samfundslitteratur [in English].
10. GRAC v. 12. *Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrajskoi movy* [The General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian]. URL: <https://uacorporus.org> [in Ukrainian].
11. Kenney, J.F., Keeping, E.S. (1948). *Mathematics of Statistics*. New York : Van Nostrand [in English].
12. Kovalenko, L., Martynuk, A. (2018). English Container Metaphors of Emotions in Ukrainian Translations. *Advanced Education*, issue 10, pp. 190–197. URL: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.142723> [in English].
13. Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press [in English].
14. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press [in English].
15. Langacker, R.W. (1987). *Foundations of cognitive grammar*. Bloomington : Indiana University Linguistics Club [in English].
16. Langacker, R.W. (2008). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford : Oxford University Press [in English].
17. LDOCE. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoconline.com> [in English].
18. Lingvo Live. ABBYY Lingvo Dictionary. URL: <https://www.lingvolive.com/en-us> [in English].
19. Maalej, Z. (2008). *Translating Metaphor Between Unrelated Cultures: A Cognitive-pragmatic Perspective*.

- Sayyab Translation Journal, vol. 1, pp. 60–81. URL: https://www.academia.edu/9902564/Translating_metaphor_between_unrelated_cultures_A_cognitive-pragmatic_perspective [in English].
20. Mandelblit, N. (1995). The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory. *Translation and Meaning* / B. Lewandowska-Tomaszczyk, M. Thelen (eds.). Maastricht : Universitaire Pers, part 3, pp. 483–495 [in English].
  21. Multitran. Multitran dictionary. URL: <https://www.multitran.com> [in English].
  22. MWOD. The Merriam-Webster.Com Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com> [in English].
  23. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall [in English].
  24. Ng, C. (2014). *Everything I Never Told You*. New York: Penguin Books [in English].
  25. Ng, C. (2017). *Little Fires Everywhere: novel*. New York: Penguin Books [in English].
  26. Al-Zoubi Mohammad, Q., Al-Ali Mohammed, N., Al-Hasnawi Ali, R. (2007). Cogno-Cultural Issues in Translating Metaphors. *Perspective: Studies in Translatology*, vol. 14, issue 3, pp. 230–239. URL: <https://doi.org/10.1080/09076760708669040> [in English].
  27. Ramachandran, V.S., Hubbard, E.M. (2001). Synaesthesia a window into perception, thought and language. *Journal of Consciousness Studies*, vol. 8, no. 12, pp. 3–34. URL: <http://chip.ucsd.edu/pdf/Synaesthesia%20-%20JCS.pdf> [in English].
  28. Schäffner, C. (2004). Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach. *Journal of Pragmatics*, vol. 36, issue 7, pp. 1253–1269. URL: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2003.10.012> [in English].
  29. Shuttleworth, M. (2011). Translational Behaviour at the Frontiers of Scientific Knowledge. *The Translator*, vol. 17, issue 2, pp. 301–323. URL: <https://doi.org/10.1080/13556509.2011.10799491> [in English].
  30. Shuttleworth, M. (2017). *Studying Scientific Metaphor in Translation*. London: Taylor & Francis [in English].
  31. Strik-Lievers, F. (2016). Synaesthetic Metaphors in translation. *Studi e saggi linguistici*, vol. 54, no. 1, pp. 43–69. URL: <https://www.studiesaggilinguistici.it/ssl/article/view/149/146> [in English].
  32. Tirkkonen-Condit, S. (2002). Metaphoric Expressions in Translation Processes. *Across Languages and Cultures*, vol. 3, issue 1, pp. 101–116. URL: <https://doi.org/10.1556/acr.3.2002.1.8> [in English].
  33. Ullman, S. (1957). *The principles of semantics: a linguistic approach to meaning*. 2nd ed. Oxford: Basil Blackwell [in English].
  34. Williams, J.M. (1976). Synaesthetic Adjectives: A Possible Law of Semantic Change. *Language*, vol. 52, no. 2, pp. 461–478. URL: <https://doi.org/10.2307/412571> [in English].
  35. Zhao, Qingqing, Huang, Chu-Ren, Ahrens, K. (2019). Directionality of linguistic synesthesia in Mandarin: A corpus-based study. *Lingua*, vol. 232, pp. 10–27. URL: <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2019.102744> [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.09.2021
The article was received 17 September 2021

RELIGIOUS TERMS IN TOURIST TEXTS TRANSLATION: CROSS-CULTURAL DIMENSIONS

Kyrychuk Larysa Mykolaivna,

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English
Philology, Lesya Ukrainka Volyn National University
ky-la-my@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2944-4268*

Kovalchuk Liudmyla Volodymyrivna,

*Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department of English
Philology, Lesya Ukrainka Volyn National University
liuda_babula@yahoo.com
orcid.org/0000-0002-4531-1326*

The **purpose** of the study is to indicate the translation strategies and techniques that could be opted for while translating religion-related tourist promotional texts so that the target audience would get interested in the tourist objects.

Methods. The analysis is based on the linguacultural approach which presupposes equal attention to linguistic presentation of the translation and its cross-cultural appropriateness. Specifically, we scrutinized the relevance of the equivalents on the textual level (lexical and grammatical correctness), the discourse level (conformity to the tourist discourse standards) and communicative level (maintenance of interactive relationship with the target audience). The method applied in the study is comparative analysis of the Ukrainian-English translation pairs.

The **results** of the study testify to the strong tendency of translation adaptation which seems reasonable while the promotion of the destination is on the agenda. The data show that translation of religion-bound units in tourism promotional materials is predominantly based on the domestication approach, such as cultural adaptation of the religious terms through neutralization, generalization, reduction/compression, etc., and adaptation with explanation, particularly when dealing with specific theological concepts or historical church personalities. The foreignization approach which is implemented in literal translation of some religious terms without explanation is aimed at emphasizing the cultural singularity of the tourist object.

Conclusions. Since the translation of religion-related tourist promotional texts is mostly expected to be target-recipient-oriented and transparent, it is cultural adaptation that should be opted for as the dominant strategy whereas the local strategy of preservation (literal or loan translation of religious terms) should be employed in a very sensitive and sensible manner after considering the extra-linguistic and linguistic factors, otherwise the overuse of literal translation will impede effective cross-cultural communication.

Key words: strategy, promotional text, source text, target recipient, religion.

РЕЛІГІЙНІ ТЕРМІНИ В ПЕРЕКЛАДІ ТУРИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ: МІЖКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ

Киричук Лариса Миколаївна,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
ky-la-my@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2944-4268*

Ковальчук Людмила Володимирівна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
liuda_babula@yahoo.com
orcid.org/0000-0002-4531-1326

Мета роботи – визначити перекладацькі стратегії і техніки, якими доцільно послуговуватись під час перекладу туристичних промоційних текстів релігійного спрямування задля того, щоб викликати інтерес цільової аудиторії до туристичних об'єктів.

Методи. Лінгвокультурний підхід, на якому ґрунтується аналіз, передбачає рівноцінне урахування як мовного оформлення перекладу, так і його міжкультурної відповідності. Зокрема, досліджено релевантність еквівалентів на текстовому рівні (лексико-граматична коректність), дискурсивному рівні (відповідність стандартам туристичного дискурсу) та комунікативному рівні (підтримка інтерактивного зв'язку з цільовою аудиторією). У роботі застосовано порівняльний аналіз українсько-англійських пар перекладу.

Результати роботи засвідчують стійку тенденцію адаптації перекладу, що і є досить очікуваним у туристичному дискурсі. Отримані дані вказують, що переклад релігійно-специфічних одиниць у туристичних промоційних текстах загалом ґрунтується на одомашнювальному підході, зокрема культурній адаптації релігійних термінів шляхом нейтралізації, генералізації, редукції/компресії, тощо, а також адаптації з поясненням, якщо йдеться про специфічні теологічні поняття та історичні церковні особистості. Очужувальний підхід, який реалізується при буквальному перекладі окремих релігійних термінів без пояснення, спрямований на підкреслення культурної унікальності туристичного об'єкта.

Висновки. Оскільки переклад туристичних промоційних текстів релігійного спрямування має бути насамперед орієнтованим на цільового реципієнта та зрозумілим, слід послуговуватись саме культурною адаптацією як домінуючою перекладацькою стратегією, в той час як локальну стратегію збереження форми оригіналу (буквальний переклад чи калькування релігійних термінів) варто застосовувати з особливою обережністю, беручи до уваги усі лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори, інакше надмірне використання літературного перекладу перешкоджатиме ефективній міжкультурній комунікації.

Ключові слова: стратегія, промоційний текст, вихідний текст, цільовий реципієнт, релігія.

1. Introduction

Translation as a tool of cross-cultural communication plays a significant role in mediating between nations and shaping new grounds of multicultural understanding and cooperation. From this perspective translation of tourist material could be seen as a powerful medium of cross-cultural information exchange as well as fostering international tourism worldwide.

Undoubtedly, the success of the current functioning and further development of tourism to a large extent depends on the quality of translation of tourist promotional materials which involves a wide range of cultural issues, from lexical items and syntactic structures to conceptual adjustment and culture-specific mode of thinking. Since cultural dimensions of tourist translation involve various components of culture, such as social customs and traditions, behavior patterns, values, religious beliefs, history, social structure, models of thinking and perceiving life, the ways of their adequate rendering should be examined thoroughly. To date there is a growing body of research books and papers examining cultural dimensions of translation (Alwazna, 2014; Feng, 2018; Glodjović, 2010; House, 2015; 2016; Ma & Song, 2011; Newmark, 1988; Nida & Taber, 1982; Sulaiman, 2014; Venuti, 1998; Wiersema, 2004; Xiao, 2018; Yan & Huang, 2014; Pamies, 2017; Jing Feng, 2018; Sabbagh, 2020 and others). However, the religious component of tourist translation has not yet been sufficiently explored. We believe that the successful outcome of cross-cultural communication in the field of international tourism calls for negotiation of various cultural differences, including the religion-related ones. Therefore, the present study is focused on the ways of handling the religious elements in translation of culture-sensitive tourist promotional texts.

The **purpose** of the research is to specify the strategies and techniques for translating religion-related tourist promotional texts so that the target reader would get interested in the tourist objects. The **tasks** are as follows: 1) to outline the functions of tourist promotional material translation; 2) to specify the challenges of religion-related tourist text translation 3) to point out the translation strategies and techniques that could be favored when dealing with the religion-related units in tourist translation.

Methods and sources

The material of the study is made of Ukrainian and English e-texts published on Volyn Icon Museum sites and the Ukrainian-English promotional book “Волинська ікона/Volyn Icons” (102 pages). The analysis is based on the linguacultural approach which presupposes equal attention to linguistic presentation of the translation and its cross-cultural appropriateness. Specifically, we scrutinize the relevance of the equivalents on the textual level (lexical and grammatical correctness), the discourse level (conformity to the tourist discourse standards) and communicative level (maintenance of interactive relationship with the target audience). The sentences containing religion-related units are highlighted and their translation is suggested and discussed. That makes it possible to identify the translation strategies and techniques that actually are and could be used in translation. The method applied in the study is comparative analysis of the Ukrainian-English translation pairs.

2. Tourism discourse translation

The discourse of tourism encompasses promotional texts (other terms are info-promotional texts, tourism-related texts, destination promotion texts, tourist texts, tourism-oriented materials) that are designed to describe, inform, or otherwise promote travel product through print or web-based media (O. Skibitska, 2015). The tourism discourse is viewed as a specialized type of discourse (N. Morgan & A. Pritchard, 2000; M. Gotti, 2006; M. G. Nigro, 2006; R. Mocini, 2005; 2010; L. Merkaj, 2013; M. Sulaiman, 2014) characterized by specific linguistic features and a high degree of pragmatic force which makes it similar to advertising. Consequently, it is primarily aimed at attracting potential visitors to the region and persuading them to buy the tourist products that are being promoted (Dann, 1996). The tourist promotional texts are referred to as pragmatic (Delisle, 1984: 22-25) or consumer-oriented. It seems evident that the sales of tourist products depend on their high-performance verbal presentation in English which calls for readable, transparent, comprehensible and persuasive translation. Specifically, it is expected to be adjusted to the English conversational norms and the target audience’s cultural background. (O. Skibitska, 2013). The authors claim that the purpose of tourist translation, in addition to communicating the source text message to the multicultural audience, is to establish a cooperative or interactive relationship with the target audience (Nord, 1997; Mirna Sabbagh, 2020; Valdeon, 2009; Ma & Song, 2011; Novriyanto Napu, 2016; Jing Feng, 2018) which can be achieved by negotiating the differences between the source and the target cultures.

3. The challenges of religion-related tourist material translation

The specificity of religion-related text translation, particularly into English, is constrained by the fuzzy image or too much generalized framing of the target recipient. In the age of globalization English, as lingua franca of international communication, is being equally used by native English speakers as well as by those who belong to different cultural communities, not necessarily to the British/Western-American culture. Furthermore, they are likely to profess different faiths, thus having different religious outlooks (Christians, Muslims, Judaists, Buddhists, Hinduists, Shintoists, etc.). Consequently, the new lingua franca status of English entails risks of losing its culture reference. It means that when translating into English translators are faced with the problem of cultural identification of the target recipient. This may be a serious challenge while dealing with culture-sensitive materials, including the tourist promotional texts containing religion-related elements. Translators have to take into consideration that such texts, besides the semantic content, also communicate the sacral information which may be implicitly conveyed, even if not explicitly expressed. “The subject matter of religious texts implies the existence of a spiritual world that is not fictive, but has its own external realities and truths” (Dickins, Hervey & and Higgins, 2016: 178).

Tourist texts promoting icon museums are abundant in cultural-religious information-bearing units, called culture-markers (Nord, 1997; Vermeer, 1996; Even-Zohar, 1998; Poyatos, 2002; Ganoshenko, 2015) whose contents can be recognized only by a certain group of readers. Though they may be opaque, the culture markers (or culturemes) constitute a shared knowledge, generating implicit allusions to customs, prejudices, religion, mythology, superstitions, historical facts, famous characters (real or fictional), agriculture, hunting, fishing, livestock, trade, folk medicine, colors, fine arts, literature, songs, gastronomy, clothing, artistic creations, games, sports, etc. (Pamies, 2017).

The terms with religious reference are the language units that convey an implicit religious worldview embedded in their meaning and thus having an extra-linguistic symbolic function. They include important theological categories, such as the notions of the Trinity, the Mystery of the Incarnation of God, the Immaculate Conception, the Eucharist, the Holy Communion, etc., which the multicultural recipients of disparate religious background may be unfamiliar with. Additionally, some religion-related terms are dependent on the local culture (for example, *свячений хліб, преподобний, Стрітення, Великдень, Медовий/Яблучний Спас, Івана Купала, громовиця, крашанка, писанка, паска, поминальні дні, щедрівка, коливо, Маковій, Покрова, вертеп*, etc.) and pertain to the national customs and traditions. Because of the linguistic and cultural asymmetry these units have no direct counterparts in the target language and culture, and therefore it is crucial for translators to maintain culture-sensitive quality standards of their work.

4. Results and Discussion

J. Catford (1996), P. Newmark (1988) and A. Cruse (2000) suggest a set of strategies and techniques to be employed when dealing with culture-bound items, such as the strategies of domestication or foreignization, oblique or direct translation, etc., and the techniques of transference, neutralization, generalization, cultural/functional/descriptive equivalents, loan translation, modulation, recognized translation, implicitation, explicitation, compensation, componential analysis, paraphrase, etc.

Translating the icon museum tourist material calls for the balanced application of the techniques mentioned above. For example, “Образ Христа набув невластивого давньому українському мистецтву суворого, навіть грізного виразу. Ці особливості ікони виявляються також у різкому контрасті висвітлених та затемнених партій **лику** і одягу. Зокрема привертає увагу рідкісне для українського **малярства** співставлення темно-вишневого з рожевим висвітленням **хітону** й зеленого **гіматію**, яке виводиться від давніх традицій монументального малярства. – *Its stern, rigorous appearance, unusual for that period of Ukrainian art, emanates from the simplified forms – particularly **the face** of Christ, with its sharp contrasts of light and dark – and the juxtaposition of the dark-red, pink-highlighted **chiton** and the green **himation**.*

The adopted translation strategy is cultural adaptation that results in re-contextualization of the Ukrainian fragment. This approach seems to be justified for a promotional text as it enables to avoid culture-specific details that might overload the resulted translation and, thus impede its understanding by the multicultural target recipient. The Ukrainian term *лик* often used in the religious discourse to refer to the elated or solemn style is neutralized in the translation by employing the word *face*. The religious terms *хітон* and *гіматію* meaning the parts of church attire are translated literally as *chiton* (a long woolen tunic worn in ancient Greece) and *himation* (an outer garment worn by the ancient Greeks over the left shoulder and under the right). These options do help to preserve the source text culture-religious flavor in the translation; however, they may be unknown to the non-Christian target readership. Therefore, the translation neutralization technique of *хітон* as *tunic* and *гіматію* as *outer garment* could also be a possible solution.

Specifically, the names of the biblical characters are translated using cultural equivalents (*свѣта Варвара – Saint Barbara; свѣтий Хома – Saint Thomas; апостол Варфоломій – Apostol Bartholomew; апостол Матвій – Apostle Mathew*). The name *Свѣтий Юрій* is either translated as *Saint George* or transliterated as *Yuriy* in order to engage the target recipient into the source culture context. However, sometimes explication following the translated name is needed to provide

the cultural context, for example, *святий Онуфрій* – **Venerable Onuphrius**, *one of the Desert Fathers who lived as a hermit in the desert of Upper Egypt in the 4th or 5th centuries*.

The names of the Ukrainian icons are sooner to be explicated since literal translation may not be sufficient for the target recipient to figure out the difference between the holy images as the objects of the comparative class. For example, *Богородиця Одигірія* – **Virgin Hodegetria**, *an iconographic depiction of Virgin Mary holding the Child Jesus at her side while pointing to him as the source of salvation for humankind*.

The Ukrainian icons' names are handled through neutralization, generalization or reduction. For example, *Христос Вседержитель* – **Christ the Almighty**, rather than *Christ the Pantocrator*, which is used as a specific term of Eastern Orthodoxy and is largely unknown even to most Protestants, not to mention the representatives of non-Christian beliefs; *Розп'яття з пристоячими* – **Crucifixion**, while the religious marker *пристоячі* is omitted in translation in order to avoid intercultural constraints, thus the icon name is reduced to the recognizable term.

The Ukrainian religious terms may require descriptive translation as the theological concepts behind them are unfamiliar to the representatives of non-Christian religious traditions, for example, *Преображення* – **Transfiguration**, *the occasion upon which Jesus was transfigured, his face and clothes becoming dazzlingly bright*.

The Ukrainian terms denoting the church rituals or biblical scenes are to be either neutralized or shortly explicated since literal translation or using Greek orthodox terms may result in producing a tourist target text that needs too much cognitive effort on the part of the multicultural reader. For example, *моління* is handled through the words **supplication** or **prayer** rather than **deesis** which is used specifically in the Eastern Orthodox religious discourse. The religion-related word *Євхаристія* is translated into English as **Eucharist** followed by the explanation of the term such as *the sacrament of the Lord's Supper, a rite in which bread and wine are consecrated and consumed in symbolic union with Christ*. In translation of the Ukrainian unit *Свята Варвара з життям* the word *життя* (life) indicating the solemn church style is rendered by employing neutralization technique **Saint Barbara with scenes from her life** which results in intercultural adaptation.

It is noteworthy that the same religious term may be used in different meanings, such as relating to religious feasts, or deeds, or scenes, or names of churches, etc. This necessitates a thorough analysis of the situational context that should result in a relevant translation option. For example, *Зішестя Святого Духа* in reference to the religious feast is translated as **Pentecost**; when it occurs in the context to denote a biblical scene the term **Descent** (*the Descent of the Holy Spirit*) is used. Both terms are likely to be familiar to the multicultural audience. The term *Покрова Богородиці* is translated as **Saint Mary the Protectress** (the name of the icon), or **the Holy Protectress** (the name of the church), or **the Intercession of the Holy Virgin** (the religious feast).

The results of the analysis demonstrate a high degree of cultural adaptation in the religion-related promotional materials translation. As W. Koller claims, ad-hoc cases of adaptation have to be regarded as text-producing elements in the translation process; they may be appropriate, or even inevitable, in order to make the translation reach its audience, i.e. from the point of view of pragmatic equivalence (Koller, 1992: 235).

The cases of literal translation of religion-related units may speak to the translator's intention to provide the transmitted text with some cultural aura and appeal to the potential other-culture-oriented visitors who particularly seek for new cultural experience. Obviously, in order to ensure the functional identification of the target text the two strategies, namely those of adaptation and reproduction, can possibly work out as complementary rather than mutually exclusive. However, concerning the cultural aspects of tourist e-text translation O. Skibitska (2013) claims that the pragmatic and communicative purpose of web promotional texts prevails over the semantic and cultural requirements and this prevalence should be preserved in the process of transformation into the target text. Specifically,

the Internet target readers usually scan the text more superficially than traditional text readers, they easily switch pages, and leave the complex and difficult to read texts behind while surfing the Web.

Summing up the abovementioned claims, we can suggest that in order to meet the discursive and communicative standards of tourist translation the alternative compensational strategies should be proactively applied throughout the texts while taking into account the imagined target recipient's cultural context.

5. Conclusions

Translation of tourist promotional texts with religion-related elements should be regarded as bicultural or multicultural practice which calls for translating mediators trained to choose the appropriate strategy to be adopted in the translation process. The results of the study testify to the strong tendency of translation adaptation (neutralization, generalization, compression, discursive creation, etc.) which is likely to be the mainstream of the tourist religion-bound translation. Besides, transference of the source text religious elements through transcription, transliteration, literal translation may add some "exotic taste" to the target texts and serve as attention-getters appealing to initiated readers. This implies the possibility of a sound combination of strategies in translating culture-specific tourist material since it helps to remove the cultural barriers and encourages cross-cultural interaction and cooperation.

Further research is needed to explore more instances of religious dimensions of translation of the city guides that promote temples, churches, cathedrals, religious holidays, festivals, etc. in order to work out an integrated culture-acceptable approach to tourist translation.

Bibliography:

1. Alwazna R. Y. The Cultural Aspect of Translation: The Workability of Cultural Translation Strategies in Translating Culture-Specific Texts. *Life Science Journal*. 2014. № 11. P. 182–188.
2. Catford J. C. A Linguistic Theory of Translation. London : Oxford University Press, 1996. 103 p.
3. Cruse A. Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics. Oxford : Oxford University Press, 2000. 424 p.
4. Dickins J., Hervej S., Higgins I. Thinking Arabic Translation: A Course in Translation Method: Arabic to English. London: Routledge, 2016. 332 p.
5. Feng J. Study on English Translation of Tourism Text from the Perspective of Cultural Translation Theory – A Case Study of Hailuogou: *2nd International Conference on Social Sciences, Arts and Humanities*, 2018. P. 386–388.
6. Ganoshenko Y. Culturemes and Non-Equivalent Lexis in Dictionaries. *Cognitive Studies/Études Cognitives*. 2015. № 15. P. 115–124.
7. Glodjović A. Translation as a Means of Cross-Cultural Communication: Some Problems in Literary Text Translation. *In Facta Universitatis. Series: Linguistics and Literature*. 2010. Vol. 8, № 2. P. 141–151.
8. House J. Translation as Communication across Languages and Cultures. London/New York : Routledge, 2015. 168 p.
9. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. Heidelberg-Wiesbaden: Quelle & Meyer, 1992. 343 s.
10. Ma Y., Song N. The Skopos Theory and Tourist Material Translation: With an Analysis of Mt. Lushan Translation. *Cross-Cultural Communication*. 2011. Vol. 7, № 1. P. 53–61.
11. Newmark P. A Textbook of Translation. New York : Prentice Hall, 1988. 292 p.
12. Nord C. Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained. Abington/New York : Routledge, 1997. 153 p.
13. Pamies A. The Concept of Cultureme from a Lexicographical Point of View. *Open Linguistics*. 2017. Vol. 3, № 1. P. 100–114.
14. Sabbagh, M. Translation of Tourist Material: Challenges and Best Practices, 2020. URL: <https://www.awraqthaqafya.com/930/>.
15. Skibitska O. The Challenges of Translation of Tourist E-Text. *Translation Journal*. 2013. Vol. 17, № 4. URL: <https://translationjournal.net/journal/66tourism.htm>.
16. Sulaiman M. Z. Translating the Style of Tourism Promotional Discourse: A Cross-Cultural Journey into Styl-escapes. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 118. P. 503–510.
17. Xiao T. Cross-Cultural Communication Translatology: Theories and Practice. *Journal of Literature and Art Studies*. 2018. Vol. 8, № 12. P. 1687–1695.
18. Yan C., Huang J. The Culture Turn in Translation Studies. *Open Journal of Modern Linguistics*. 2014. Vol. 4. P. 487–494.
19. Волинська ікона XVI–XVIII століть: каталог та альбом / за ред. С. Кота. Луцьк, 2009. 102 с.

20. Museum of the Volyn Icon. *ОтдыхPRO*. 2017. URL: <https://www.otdih.pro/en/pages/12135-museum-of-the-volyn-icon>.
21. Museum of the Volyn Icon. *Навігатор. Україна*. 2010–2020. URL: <https://en.navigator-ukraine.com.ua/informatsiya/dostoprimechatelnosti/tour/1709-muzej-volynskoj-ikony.html>.
22. Музей волинської ікони в Луцьку. *Департамент культури Луцької міської ради*. 2012. URL: <http://culture-lutsk.org.ua/zaklady/muzei-ikony>.
23. Музей волинської ікони – відділ Волинського краєзнавчого музею. *Музейний простір Волині*. 2021. URL: http://volyn-museum.com.ua/index/muzej_volynskoj_ikoni/0-11.

References:

1. Alwazna, R. Y. (2014). The Cultural Aspect of Translation: The Workability of Cultural Translation Strategies in Translating Culture-Specific Texts. *Life Science Journal*. № 11. P. 182–188.
2. Catford, J. C. (1996). *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press. 103 p.
3. Cruse, A. (2000). *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press. 424 p.
4. Dickins, J., Hervey, S., & Higgins, I. (2016). *Thinking Arabic Translation: A Course in Translation Method: Arabic to English*. London: Routledge. 332 p.
5. Feng, J. (2018). Study on English Translation of Tourism Text from the Perspective of Cultural Translation Theory – A Case Study of Hailuoguo: *2nd International Conference on Social Sciences, Arts and Humanities*. P. 386–388.
6. Ganoshenko, Y. (2015). Culturemes and Non-Equivalent Lexis in Dictionaries. *Cognitive Studies/Études Cognitives*. № 15. P. 115–124.
7. Glodjović, A. (2010). Translation as a Means of Cross-Cultural Communication: Some Problems in Literary Text Translation. *In Facta Universitatis. Series: Linguistics and Literature*. Vol. 8, № 2. P. 141–151.
8. House, J. (2015). *Translation as Communication across Languages and Cultures*. London/New York: Routledge. 168 p.
9. Ma, Y., & Song, N. (2011). The Skopos Theory and Tourist Material Translation: With an Analysis of Mt. Lushan Translation. *Cross-Cultural Communication*. Vol. 7, № 1. P. 53-61.
10. Koller, W. (1992). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg-Wiesbaden: Quelle & Meyer. 343 s.
11. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall. 292 p.
12. Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Abington / New York : Routledge. 153 p.
13. Pamies, A. (2017). The Concept of Cultureme from a Lexicographical Point of View. *Open Linguistics*. Vol. 3, № 1. P. 100-114.
14. Sabbagh, M. (2020). Translation of Tourist Material: Challenges and Best Practices. URL: <https://www.awraqthaqafya.com/930/>
15. Skibitska, O. (2013). The Challenges of Translation of Tourist E-Text. *Translation Journal*. Vol. 17, № 4. URL: <https://translationjournal.net/journal/66tourism.htm>
16. Sulaiman, M. Z. (2014). Translating the Style of Tourism Promotional Discourse: A Cross-Cultural Journey into Styleescapes. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. Vol. 118. P. 503-510.
17. Xiao, T. (2018). Cross-Cultural Communication Translatology: Theories and Practice. *Journal of Literature and Art Studies*. Vol. 8, № 12. P. 1687-1695.
18. Yan, C., & Huang, J. (2014). The Culture Turn in Translation Studies. *Open Journal of Modern Linguistics*. Vol. 4. P. 487–494.
19. Volynska ikona XVI-XVIII stolit: kataloh ta albom. (2009). [Volyn icon of the XVI–XVIII centuries: catalogue and album / ed. by S. Kot. Lutsk. 102 p. [in Ukrainian].
20. Museum of the Volyn Icon. *OtdykhPRO*. 2017. URL: <https://www.otdih.pro/en/pages/12135-museum-of-the-volyn-icon>
21. Museum of the Volyn Icon. *Navihator. Ukraina*. 2010-2020. URL: <https://en.navigator-ukraine.com.ua/informatsiya/dostoprimechatelnosti/tour/1709-muzej-volynskoj-ikony.html>
22. Muzei Volynskoi Ikony v Lutsku [Volyn Icon Museum in Lutsk]. *Departament kultury Lutskoi miskoi rady [Department of Culture of Lutsk City Council]*. 2012. URL: <http://culture-lutsk.org.ua/zaklady/muzei-ikony> [in Ukrainian].
23. Muzei Volynskoi ikony – viddil Volynskoho kraieznavchoho museiu [Volyn Icon Museum – a Department of Volyn Lore Museum]. *Muzeinyi prostir Volyni*. 2021. URL: http://volyn-museum.com.ua/index/muzej_volynskoj_ikoni/0-11 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.09.2021
The article was received 14 September 2021

Рецензії

Reviews

**РЕЦЕНЗІЯ НА ПІДРУЧНИК ЯРМІЛИ КРЕДАТУСОВОЇ
(J. KREDÁTUSOVÁ) «SÚDNY PREKLAD V PRAXI. DOKUMENTY
TRESTNÉHO PRÁVA (UKRAJINSKO-SLOVENSKÝ ASPEKT)»¹**

Хода Лідія Дмитрівна,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янської філології
імені професора Іларіона Свенціцького
Львівського національного університету
імені Івана Франка
lidiya.khoda@lnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-8504-9959*

У 2020 році вийшов друком підручник відомої словацької дослідниці Ярміли Кредатусової під назвою «Súdny preklad v praxi. Dokumenty trestného práva (ukrajinsko-slovenský aspekt)» («Судовий переклад на практиці. Документи кримінального права (українсько-словацький аспект)»). Ідеться про адміністративне судочинство, у якому перекладач несе велику відповідальність за неналежне виконання або невиконання покладених на нього обов'язків. Тому рецензована праця є актуальною, має вагоме наукове та практичне значення.

На початку підручника розміщено ґрунтовну передмову, у якій авторка детально й доступно описує структуру видання. Підручник виданий на базі української та словацької мов, тому, як зазначає сама дослідниця, матеріали передбачені для двомовного змішаного студентського середовища – носіїв словацької та української мов. З огляду на це увагу авторки привернули деякі праці, присвячені проблемам перекладознавства, як українських, так і словацьких дослідників, а також перекладні юридично-економічні словники.

У передмові чітко висвітлено концепцію відбору матеріалів: дослідниця прагнула подати зразки тих кримінально-правових документів (частина з них взята з відповідних словацьких та українських інтернет-джерел), які справді стануть у пригоді майбутнім перекладачам на практиці.

Структура підручника чітка й логічно побудована. Видання містить вісім розділів: «Закон», «Позовна заява», «Скарга», «Заява / повідомлення про злочин», «Касаційна скарга», «Апеляція», «Судовий виклик», «Вирок». Запропоновані авторкою тексти й документи насамперед надають студентам знання про судову систему Словаччини та України. До кожного тексту, що поданий на початку розділу обома мовами, додано конкретні завдання, які повинен виконати студент.

Методика роботи студента передбачає ґрунтовне ознайомлення з юридичним текстом або конкретним документом, розуміння його суті (шляхом формулювання дефініцій та надання відповідей на короткі контрольні запитання), переклад певних термінів або речень із відповідною термінологією українською та словацькою мовами. Варто зазначити, що після завдань, які передбачають переклад термінів, авторка подає допоміжні матеріали, а саме перелік відповідних еквівалентів. Отже, студенти можуть самостійно виконувати завдання такого типу, перевіряти свої знання, а також відразу засвоювати правильні варіанти перекладу. Позитивом також є те, що кожний розділ містить завдання щодо запам'ятовування чи звернення уваги на певні термінологічні словосполучення, подані обома мовами. Зауважимо, що ці словосполучення містять конкретні лексеми, які є предметом дослідження певного розділу (наприклад, зі

---

¹ Kredátusová J. Súdny preklad v praxi. Dokumenty trestného práva (ukrajinsko-slovenský aspekt). Prešov, 2020. 148 s.

словом *закон* тощо). Завдання такого типу є для студентів цінним словничком. Окрім цього, є завдання, у яких самі студенти повинні впорядкувати свій термінологічний словник на основі певного тексту.

Підручник загалом містить багато різноманітних цікавих вправ, які мають чіткі інструкції щодо виконання (наприклад, порівняти речення, подані словацькою та українською мовами, звернути увагу на переклад графічно виділених словосполучень, з'єднати еквівалентні відповідники). Передбачена також робота студентів у групі, коли один студент зачитує словацькі вислови, а інший повинен навести українські еквіваленти. Отже, студенти мають можливість ознайомитися зі зразками різних кримінально-правових документів, а також здійснити власний усний і письмовий переклад. Особливу увагу авторка звертає також на абрєвіатури, яким присвячені окремі вправи.

Унаслідок виконання відповідних завдань із підручника студенти набувають навичок перекладацької діяльності, вивчають перекладацькі терміни, поняття, термінологічні словосполучення.

Рецензоване видання завершує бібліографія джерел, словацько-український та українсько-словацький словники відповідної термінології.

Аналіз роботи Ярміли Кредатусової «*Súdny preklad v praxi. Dokumenty trestného práva (ukrajinsko-slovenský aspekt)*» дає підстави стверджувати, що авторка зробила вагомий внесок у розвиток словацько-українського перекладознавства, адже використання цього підручника в навчальному процесі забезпечить високий рівень викладання дисциплін, пов'язаних із теорією і практикою перекладу, а отже, допоможе студентам у їхній майбутній професії перекладача. Вважаємо, що рецензоване видання має високу цінність також для студентів-словаків, які навчаються в українських університетах, оскільки може стати в пригоді на заняттях із курсів «Актуальні проблеми перекладознавства», «Проблеми усного перекладу» тощо.

Наукове видання

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
SOUTH ARCHIVE

(філологічні науки)
(Philological Sciences)

Випуск — LXXXVIII
Issue

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 9,77. Замов. № 1121/443. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46а
Телефон +38 (0552) 39-95-80, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.